

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Факультет менеджменту та маркетингу
Кафедра міжнародної економіки

ДО ЗАХИСТУ ДОПУЩЕНО
Завідувач кафедри
_____Сергій ВОЙТКО
«__»_____ 2023 р.

**Дипломна робота
на здобуття ступеня бакалавра
за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка»
спеціальності 051 «Економіка»
на тему: «Забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних
корпорацій на основі інноваційного розвитку»**

Виконала: студентка IV курсу, групи УС-91

Карпенко Ірина Олексіївна _____

Керівник:

професор кафедри міжнародної економіки,

доктор технічних наук, професор

Гавриш Олег Анатолійович _____

Рецензент:

доцент кафедри промислового маркетингу,

кандидат технічних наук, доцент

Лебеденко Сергій Олександрович _____

Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає
запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань.

Студентка _____

Київ – 2023

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

Факультет менеджменту та маркетингу
Кафедра міжнародної економіки
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

«Затверджую»
Завідувач кафедри
Сергій ВОЙТКО

« ____ » _____ 2023 р.

**Завдання
на дипломну роботу студенту
Карпенко Ірині Олексіївні**

---

1. Тема роботи: «Забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на основі інноваційного розвитку», керівник роботи Гавриш Олег Анатолійович, доктор технічних наук, професор, затверджені наказом по університету від «31» травня 2023 р. № 2077.
2. Строк подання студентом роботи «14» червня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: дані міжнародних рейтингів (Додаток А), фінансова звітність ТНК Apple.
4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, за кожним розділом):
  1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ (ТНК)
    - 1.1. Сутність конкурентоспроможності ТНК
    - 1.2. Фактори та принципи забезпечення конкурентоспроможності ТНК
    - 1.3. Інновації як імператив конкурентоспроможності ТНК на глобальних ринках
  2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
    - 2.1. Підходи та методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК
    - 2.2. Оцінювання інноваційних позицій ТНК
    - 2.3. Аналіз впливу інновацій на забезпечення конкурентоспроможності ТНК на прикладі США
  3. ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
    - 3.1. Стратегічні напрями посилення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку
    - 3.2. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК
5. Перелік графічного матеріалу - 7 таблиць, 7 рисунків.

6. Дата видачі завдання «24» жовтня 2022 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Строк виконання етапів дипломної роботи	Примітка
1	Закріплення студента за науковим керівником дипломної роботи	01.09.2022-20.09.2022	
2	Вибір теми дипломної роботи та затвердження її на засіданні кафедри	21.09.2022-18.10.2022	
3	Розробка змісту дипломної роботи та видача завдання керівником	19.10.2022-31.10.2022	
4	Підписання завідувачем кафедри листа «Завдання на дипломну роботу студенту»	01.11.2022-03.11.2022	
5	Підбір літератури за темою дипломної роботи та її аналіз	04.11.2022-30.11.2023	
6	Підготовка теоретичного розділу та погодження його змісту з керівником дипломної роботи	31.12.2022	
7	Проведення аналізу об'єкта економічного дослідження	01.01.2023-28.02.2023	
8	Узагальнення результатів аналізу та виявлення невикористаних резервів у діяльності досліджуваного об'єкта	01.03.2023-15.03.2023	
9	Завершення підготовки другого розділу	20.03.2023	
10	Розробка та обґрунтування удосконалень, які є основою третього, рекомендаційного розділу	21.03.2023-20.04.2023	
11	Узагальнення отриманих наукових результатів всієї роботи та підготовка загальних висновків	21.04.2023-27.04.2023	
12	Оформлення дипломної роботи та перевірка її науковим керівником	28.04.2023-15.05.2023	
13	Доопрацювання дипломної роботи задля усунення виявлених керівником недоліків	16.05.2023-22.05.2023	
14	Проведення попереднього захисту та оформлення відгуку науковим керівником	23.05.2023-25.05.2023	
15	Подання дипломної роботи на перевірку на плагіат і погодження нормо-контролю	до 31.05.2023	
16	Надання дипломної роботи рецензенту, підготовка рецензентом офіційної рецензії за встановленим зразком	28.05.2023-31.05.2023	
17	Підготовка доповіді та наочних матеріалів	01.06.2023-05.06.2023	
18	Захист дипломної роботи перед ЕК	згідно із затвердженим графіком	

Студентка _____ Ірина КАРПЕНКО

Керівник роботи _____ Олег ГАВРИШ

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему: «Забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на основі інноваційного розвитку» містить 114 сторінок, 7 таблиць, 7 рисунків, 4 додатки. Перелік посилань нараховує 89 найменувань.

Мета роботи – формування теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій.

Об'єктом роботи є процеси забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій.

Предметом роботи є теоретико-методичні та практичні засади забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на основі інноваційного розвитку.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися: монографічний метод – для вивчення особливостей діяльності транснаціональних корпорацій для забезпечення інноваційного розвитку у світовому вимірі; системно-аналітичний метод, метод узагальнення, а також метод порівняння – для визначення причин та ступеню впливу динамічних змін і відхилень; метод угруповань – для систематизації фактичних даних; методи табличного відображення аналітичних даних та графічного зображення – для наочного відображення аналітичної інформації.

В процесі виконання дипломної роботи були отримані такі результати методичного та практичного характеру, а саме: розроблено організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку.

Результати виконання дипломної роботи опубліковано у статті, пройшли апробацію під час науково-практичної конференції (опубліковано тези доповіді), впроваджено в освітній процес.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, забезпечення конкурентоспроможності, інноваційний розвиток, стратегічні напрями, організаційно-економічний механізм.

ABSTRACT

Bachelor's thesis includes 114 pages, 7 tables, 7 drawings, 4 applications. The bibliography list consists of 89 items.

The purpose of the work is to formulate theoretical and methodological foundations and develop practical recommendations for ensuring the competitiveness of transnational corporations.

The object of research is the processes of ensuring the competitiveness of transnational corporations.

The subject of research is the theoretical, methodological and practical principles of ensuring the competitiveness of transnational corporations on the basis of innovative development.

Research methods. In the course of the work, the following methods were used: monographic method - to study the peculiarities of the activities of transnational corporations to ensure innovative development in the global dimension; system-analytical method, method of generalization, and method of comparison - to determine the causes and degree of influence of dynamic changes and deviations; grouping method - to systematize factual data; methods of tabular display of analytical data and graphical representation - for visual display of analytical information.

An organizational and economic mechanism for ensuring the competitiveness of TNCs based on innovative development are developed as the methodological and practical results of the research.

Results of work are published in an article, tested at a scientific and practical conference (abstracts are published) and implemented in the educational process.

Keywords: transnational corporations, ensuring competitiveness, innovative development, strategic directions, organizational and economic mechanism.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1. ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ (ТНК).....	9
1.1. Сутність конкурентоспроможності ТНК	9
1.2. Фактори та принципи забезпечення конкурентоспроможності ТНК.....	19
1.3. Інновації як імператив конкурентоспроможності ТНК на глобальних ринках.....	24
Висновки до розділу 1	31
2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	33
2.1. Підходи та методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК	33
2.2. Оцінювання інноваційних позицій ТНК.....	45
2.3. Аналіз впливу інновацій на забезпечення конкурентоспроможності ТНК на прикладі США.....	54
Висновки до розділу 2	61
3. ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	63
3.1. Стратегічні напрями посилення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на основі інноваційного розвитку	63
3.2. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій	68
Висновки до розділу 3	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність теми роботи. Сучасний етап глобалізації світової економіки характеризується зростанням ролі транснаціональних корпорацій у міжнародному співробітництві, які завдяки своїй інтегрованій структурі, централізації та концентрації ресурсів забезпечують розвиток міжнародних економічних зв'язків і відносин між компаніями різних країн та домінування на конкурентних світових ринках. Однією з головних конкурентних переваг транснаціональних корпорацій в інформаційному суспільстві XXI століття є стимулювання, створення та використання інновацій, що досягається, в тому числі, завдяки високому науково-технічному і кадровому потенціалу. За таких умов, будучи важливою підсистемою світової економічної системи, транснаціональні корпорації мають визначальний вплив на розвиток світової економічної системи і є безперечним рушієм інноваційного розвитку в глобальному вимірі.

Теоретичні, практичні та методологічні аспекти забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на глобальних ринках досліджені у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Проте дослідження ролі інноваційної активності у забезпеченні конкурентоспроможності ТНК в науковій літературі розкрито недостатньо.

Мета роботи – формування теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій.

Для досягнення мети дослідження було визначено наступні завдання:

- узагальнити підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність ТНК» та його основних властивостей;
- дослідити фактори та принципи забезпечення конкурентоспроможності ТНК;
- визначити інновації як імператив конкурентоспроможності ТНК на глобальних ринках;
- систематизувати підходи та методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК;

- здійснити оцінювання інноваційних позицій ТНК;
- провести аналіз впливу інновацій на забезпечення конкурентоспроможності ТНК на прикладі США;
- обґрунтувати стратегічні напрями посилення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку;
- розробити організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК.

Об'єктом роботи є процеси забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій.

Предметом роботи є теоретико–методичні та практичні засади забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на основі інноваційного розвитку.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися: монографічний метод – для вивчення особливостей діяльності транснаціональних корпорацій для забезпечення інноваційного розвитку у світовому вимірі; системно-аналітичний метод, метод узагальнення, а також метод порівняння – для визначення причин та ступеню впливу динамічних змін і відхилень; метод угруповань – для систематизації фактичних даних; методи табличного відображення аналітичних даних та графічного зображення – для наочного відображення аналітичної інформації.

В процесі виконання дипломної роботи були отримані такі результати методичного та практичного характеру, а саме: розроблено організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку.

Результати виконання дипломної роботи висвітлені у статті (Додаток Б), пройшли апробацію під час науково-практичної конференції (Додаток В), впроваджено в освітній процес на кафедрі менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування Закладу вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая» (Додаток Г).

1. ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ (ТНК)

1.1. Сутність конкурентоспроможності ТНК

Конкуренція як незмінний атрибут ринкових відносин нерозривно пов'язана з еволюційним розвитком економіки і суспільства. У контексті глобальних змін світового господарства в ХХІ ст. сукупність транснаціональних корпорацій (ТНК) стає самостійною підсистемою світової економіки, яка здійснює вирішальний вплив на функціонування та розвиток окремих національних економік, забезпечуючи зміцнення зв'язків між усіма учасниками міжнародних економічних відносин, підвищення інтенсивності міжнародного руху факторів виробництва, розширення сфери міжнародного поділу праці, зростання масштабів міжнародного торгівельного обороту [1]. Інтегрована структура та позитивні ефекти від централізації науково-технічних, фінансових, матеріальних, природних, інтелектуальних ресурсів, а також постійна динамічна трансформація відповідно до зміни факторів зовнішнього середовища обумовлюють високий рівень конкурентоспроможності ТНК, що дозволяє їм домінувати на регіональних, національних та світових ринках [2].

Наукові розвідки з питання визначення поняття «транснаціональна корпорація» свідчать про те, що в науці й практиці на сьогодні немає єдиного погляду на цю форму господарювання, натомість у науковій літературі та міжнародних актах має місце безліч таких визначень в інтерпретації світових організацій та науковців, кожне з яких характеризує певні грані цього феномену, і лише їх сукупність дозволяє отримати найбільш повне й ґрунтовне його трактування.

У нашому дослідженні будемо спиратися на офіційне визначення, надане Конференцією ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД (UNCTAD - United Nations Conference on Trade and Development), згідно з яким транснаціональна корпорація

– це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або кільком центрам прийняття рішень [3].

У своїх дослідженнях експерти ООН серед кількісно-якісних критеріїв, наявності яких корпорацію можна віднести до транснаціональної, виокремлюють такі [4]:

- кількість країн, у яких діє компанія - від двох до шести;
- наявність виробничих потужностей - не менш, ніж у двох країнах;
- наявність філіалів - не менш, ніж у шести країнах;
- річний обсяг такої компанії не менше 1 млрд. дол. США;
- відсоток реалізації товарів за межами материнської компанії складає не менше 20%;
- мінімальний розмір частки іноземних операцій у доходах або продажах фірми, як правило, складає 25%;
- володіння не менш, ніж 25% «голосуючих» акцій у трьох або більше країнах;
- багатонаціональний склад персоналу компанії;
- узгоджена економічна політика національних підприємств під централізованим керівництвом, єдина стратегія управління розвитком національних підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК.

Зростання ролі ТНК у міжнародному співробітництві та загострення конкуренції на глобальних ринках - головна ознака сьогодення. Отже, формування методичних підходів до визначення сутності конкурентоспроможності ТНК, а також ідентифікації чинників забезпечення їх конкурентоспроможності є невичерпною темою досліджень науковців та практиків, розкриття якої багато в чому залежить від чіткого розуміння сутності понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність».

Дослідження сутності конкурентоспроможності ТНК доцільно розпочати з дослідження сутності конкуренції, яка через багатогранність та безліч

притаманних їй сутнісних рис протягом XVIII – XXI ст. трактується економістами по-різному. З огляду на зазначене, на підставі існуючих понятійно-термінологічних конструкцій розглянемо деякі з визначень та трактувань, що характеризують різні, і в той же час, взаємодоповнюючі, погляди на сутність цієї категорії, які містяться в Українському законодавстві, а також внесені в наукову багатотомову скарбницю вітчизняними та зарубіжними авторами.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [5] конкуренція – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання, мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку.

Статтею 25 Господарського кодексу України унормовано, що конкуренція – змагання між суб'єктами господарювання, що забезпечує завдяки їх власним досягненням здобуття ними певних економічних переваг, внаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання отримують можливість вибору необхідного товару і при цьому окремі суб'єкти господарювання не визначають умов реалізації товарів на ринку [6].

Відповідно до [7] конкуренція – ринкова ситуація, за якої фірми та продавці незалежно один від одного ведуть боротьбу за покупців, необхідних для досягнення господарської мети, зокрема отримання високого прибутку чи збільшення власної частки ринку.

Відповідно до [8] економічна конкуренція – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання, мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку.

На думку Ф. Котлера та К. Келлера [9] конкуренція – це ситуація, за якої компанія вбачає конкурента у кожному виробникові, який бере участь у боротьбі за гроші споживача.

Класик сучасної економічної теорії М.Портер в роботі [10] доводить, що конкуренція - динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й нові ринкові сегменти.

Важливо відзначити, що питання щодо конкуренції, її сутності, значення у світовому вимірі перебувають у фокусі досліджень вчених-економістів, починаючи з XVIII ст. У роботі [11] вказується на еволюцію концепцій конкуренції на трьох історичних етапах XVII-XIX ст., XIX-XX ст., XX-XXI ст. - від поведінкового аспекту конкуренції, який домінував на першому етапі, через структурний аспект на другому етапі до функціонального аспекту на третьому етапі.

Основи теорії конкуренції були закладені представниками класичної школи політекономії (XVIII ст.). Зокрема, видатним вченим А. Смітом було розроблено принцип абсолютної переваги та модель досконалої конкуренції, яка виключала будь-який свідомий контроль над ринковими процесами. Сповідуючи поведінкове тлумачення конкуренції, А. Сміт уперше довів, що конкуренція, урівнюючи норми прибутку, приводить до оптимального розподілу праці і капіталу [12]. Координуючим елементом в цих теоретичних положеннях постає цінова система в абсолютно децентралізованій економіці. Подальший розвиток теорії абсолютної переваги здійснив Д. Рікардо, розробивши теорію відносної переваги [13].

Представник неокласичної школи політекономії А. Маршалл (друга половина XIX ст.) повніше обґрунтував механізм встановлення рівноваги на ринку за допомогою досконалої (чистої) конкуренції і дії законів граничної корисності та граничної продуктивності. А. Маршалл розрізняв «руйнівну конкуренцію», яка призводить до монополізації ринку, росту цін, зниженню стимулів до інновацій і «творчу конкуренцію», яка сприяє зростанню конкуренції, стимулює інновації,

підвищення якості товарів, зниження цін. Як бачимо, саме тепер, у ХІХ ст. в наукових працях починає чітко виділятися поняття «інновація» [14].

У ХІХ-ХХ ст. характерним є структурний підхід до тлумачення конкуренції, коли відбувається не лише боротьба компаній одна з одною, а й аналіз структури ринку. Розвиток теорії рівноваги з урахуванням появи нових технологій і споживчих переваг для визначення відносних цін обумовили появу нової моделі конкуренції – монополістичної. Дж. Робінсон звертає увагу на такі ринкові ситуації, як чиста монополія (один продавець – багато покупців), моносонія (один покупець – багато продавців), олігополія (конкуренція між кількома монополістами) [15].

Третій підхід до тлумачення конкуренції (ХХ–ХХІ ст.) є функціональним, який описує роль, яку відіграє конкуренція в економіці.

Засновник теорії інноваційного розвитку (початок ХХ ст.) австрійський економіст Й. Шумпетер розглядає конкуренцію як «творче руйнування» - боротьбу старого з інноваційним. У його наукових працях завдяки аналізу «інноваційних комбінацій», та змін у розвитку економічних систем, поняття «інновація, нововведення» отримало нове життя й сучасний зміст. Під нововведеннями Й. Шумпетер розумів: 1) виробництво нових благ з новими особливостями порівняно з існуючими; 2) застосування нових способів виробництва; 3) вихід на нові ринки збуту; 4) освоєння нових джерел сировини і напівфабрикатів; 5) зміна організаційних та інституційних форм, наслідком чого може бути, наприклад, створення монопольного положення або ослаблення монопольної влади іншого підприємства [16]. За Й. Шумпетером механізм конкуренції витісняє з ринку фірми, що використовують застарілі технології, оскільки конкуренція базується на безперервному впровадженні інновацій на всіх рівнях - технологічному, управління та організації виробництва, маркетинговому тощо.

За Ф. Хайєком (Неоавстрійська школа, друга половина ХХ ст.) конкуренція - це динамічний процес, метод відкриття та зародження нових знань. На його думку, завдяки конкуренції можна виявити, що для фірми є вигідним, а що ні.

Ефективна конкуренція заснована на пошуку «розсіяного знання» та на монополії на інформацію, що має кожен індивід [17].

Відповідно до теорії економіки галузевих ринків Мейсона – Бейна (1950-і роки) найбільші стимули до реалізації інноваційної діяльності виникають в умовах досконалої конкуренції під впливом інтенсивного суперництва великої кількості гравців [18].

Відповідно до Концепції «стратегії нелінійних змін», «ключових компетенцій» (1990-і роки) вчені-економісти Г. Хамел і К. Прахалад вбачають успіх у конкуренції за рахунок створення «ринків майбутнього» на підставі майбутніх потреб споживачів, що є найважливішою сферою радикальних інновацій. Конкуренція ведеться за принципом «нестандартні рішення проти покрокових змін», «нелінійна інновація» проти «лінійної» [19].

Згідно з моделлю «проривних інноваційних технологій» К. Крістенсена (1997 р.) на ринку з'являються «проривні технології», які радикально змінюють параметри, на підставі яких ведеться конкуренція, успіх у якій забезпечується за рахунок впровадження інновацій [20].

Як можна переконатися, представлені визначення та тлумачення конкуренції чітко вказують на подвійну природу цієї категорії: як явища - у вигляді суперництва суб'єктів господарювання у певному ринковому середовищі з метою отримання максимально високих прибутків та завоювання стабільно високих позицій на ринку та як процесу, який динамічно розвивається в частині появи нових виробничих процесів, нових товарів, нових сегментів ринку, нових умов та правил взаємодії суб'єктів конкурентних відносин тощо.

Здатність компанії конкурувати на внутрішньому та світових ринках отримала втілення в категорії «конкурентоспроможність». Як економічна категорія конкурентоспроможність має зміст лише за умов конкуренції і лише розвиток конкурентних відносин та конкурентних переваг створює умови для зростання конкурентоспроможності [21].

Перед поданням трактування категорії «конкурентоспроможність» вважаємо за доцільне виокремити такі поняття, як «предмет конкурентоспроможності»,

«конкурентні переваги», «конкурентні відносини», «конкурентне середовище», «об'єкт та суб'єкт конкурентних відносин».

Отже, в подальшому зважатимемо на те, що:

- предметом конкурентоспроможності у вузькому розумінні є товар або послуга, через які компанія намагаються завоювати прихильність та гроші споживача, а у більш широкому розумінні – певне благо, що втілює в собі товар чи послуга [22].

- конкурентні переваги – це унікальні характеристики, що вигідно відрізняють компанію від інших суб'єктів конкурентних відносин на певному сегменті ринку і забезпечують високий рівень їх конкурентоспроможності;

- конкурентні відносини – це спосіб взаємодії господарюючих суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність у межах певного ринкового простору, з метою досягнення максимального економічного ефекту на основі власних конкурентних переваг [23];

- конкурентне середовище - це «складна динамічна система взаємопов'язаних елементів, умов і чинників, що визначають механізм конкуренції, характер взаємодії з приводу конкурентних відносин та рівень економічного суперництва суб'єктів господарювання за отримання певних переваг» [24];

- об'єкти конкурентних відносин – це потреби споживачів товарів та послуг, прихильність яких виборюють компанії-конкуренти на певному сегменті ринку;

- суб'єкти конкурентних відносин – компанії-виробники конкуруючих товарів та послуг на певному сегменті ринку [25; 26].

Огляд економічної літератури показав, що на відміну від категорії «конкуренція», українське законодавство не унормовує тлумачення категорії «конкурентоспроможність», проте в дослідженнях українських та зарубіжних вчених-економістів можна зустріти цілий ряд трактувань, які в тому чи іншому ступені глибини розкривають її сутність. До прикладу наведемо деякі з них.

За класичним визначенням професора Гарвардської школи бізнесу М. Портера конкурентоспроможність – це визначене сукупністю факторів

положення товаровиробника на внутрішніх і зовнішніх ринках, віддзеркалене через сукупність показників [27]. М. Портер стверджує, що конкурентоспроможність залежить від здатності підприємств впроваджувати інновації і модернізуватися. Утримання конкурентних переваг стає можливим завдяки постійному вдосконаленню продукції, засобів її виробництва та всіх інших факторів. Таким чином, фундаментом конкурентних переваг є процес безперервного стимулювання оновлення і вдосконалення.

Одним з основних результатів досліджень М. Портера стало створення ромба конкурентних переваг, що складається з 4-х детермінант, які становлять основу конкурентних переваг:

1) наявність факторів виробництва та швидкість, з якою вони утворюються, вдосконалюються та пристосовуються до потреб галузей;

2) умови попиту на продукцію чи послуги, що пропонуються даною галуззю;

3) наявність споріднених та підтримуючих галузей, конкурентоспроможних на міжнародному ринку, в яких фірми можуть взаємодіяти одна з одною в процесі формування «ланцюжка цінності», а також галузей, які мають справу з продуктами, що взаємно доповнюють один одного, адже наявність таких галузей часто веде до виникнення нових високорозвинених видів виробництва;

4) стратегія, структура та конкуренція фірм і характер конкуренції на внутрішньому ринку [10; 27].

У роботі [28] визначено, що «конкурентоспроможність є специфічною ознакою суб'єкта ринкових відносин, яка виявляється в процесі конкуренції та дозволяє зайняти свою нішу в ринковому господарстві для забезпечення розширеного відтворювання, яке передбачає покриття всіх витрат виробництва й отримання прибутку від господарської діяльності».

Відповідно до [29] конкурентоспроможність компанії – стан фірми, що визначається її конкурентними перевагами та дозволяє бути сприйнятливою для підтримки конкуренції з іншими учасниками ринкової системи, витримувати її.

Стрімкий розвиток транснаціонального сектора у структурі світової економіки і вирішальний вплив ТНК на окремі національні економіки та світове господарство в цілому обумовлює дослідницький інтерес до еволюції конкуренції та конкурентних відносин ТНК, у тому числі, і для формування розуміння закономірності трансформації проявів їх конкурентоспроможності [21]. Адже, як підкреслюється в роботі [30] еволюція конкуренції та конкурентних відносин пов'язана з еволюційними процесами в розвитку економічних, політичних, екологічних, соціальних та інших відносин в суспільстві, що безпосередньо впливає на трансформацію конкурентного середовища, механізму отримання конкурентних переваг та стратегій формування конкурентоспроможності окремих компаній, галузей, країн.

У таблиці 1.1 наведено результати досліджень конкурентоспроможності ТНК на історичних етапах їх еволюції.

Таблиця 1.1 – Етапи розвитку ТНК

Етап 1	Характеристика діяльності ТНК 2
Кінець XIX ст. - початок Першої світової війни.	Діяльність ТНК пов'язана з видобутком сировини в колоніальних країнах Азії, Африки, Латинської Америки та її переробкою в метрополіях шляхом інвестування у сировинні галузі іноземних країн зі створенням там розподільчих і збутових підрозділів. Суб'єктами транснаціоналізації у цей період виступали об'єднання фірм різних країн, які проводили узгоджену цінову політику й ділили ринки збуту.
Період між Першою і Другою світовими війнами	Діяльність ТНК спрямована на виробництво військової техніки для провідних європейських країн, Америки та Японії. У цей період посилюється роль зарубіжних виробничих підрозділів ТНК та інтеграції зарубіжних виробничих і збутових операцій.
60-і роки XX ст.	Діяльність ТНК характеризується ще більшим посиленням ролі зарубіжних підрозділів, які почали виробляти продукцію, що раніше вироблялась лише в країні базування, з метою завоювання локальних і регіональних ринків. Активно використовуючи досягнення науково-технічної революції, ТНК почали масштабно завойовувати світові ринки.
80-і роки XX ст.	Діяльність ТНК відбувається на фоні бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і транспортно-логістичних мереж, формування єдиного ринкового та інформаційного простору, концентрації виробництва й капіталу у лідируючих ТНК.
Початок XXI ст.	Сучасні ТНК функціонують в умовах нового виду конкуренції - гіперконкуренції, або інноваційної гіперконкуренції. Завдяки своїм широким можливостям ТНК визначають інноваційні напрями розвитку окремих галузей і світової економіки, монополізують високотехнологічні галузі виробництва (обчислювальна техніка, телекомунікації, робототехніка, нано- і біотехнології, Інтернет, штучний інтелект тощо), активно здійснюють прямі іноземні інвестиції у зарубіжні підрозділи.

Джерело: складено за [21]

Таблиця 1.1 яскраво ілюструє динамічність процесу становлення ТНК через призму трансформації конкуренції та конкурентних відносин, пов'язаних з еволюційними процесами розвитку суспільства. Як бачимо, протягом періоду дослідження визначальні характеристики конкуренції ТНК змінюються від переважного використання порівняльних національних переваг (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) до використання конкурентних переваг, заснованих на інноваціях на всіх стадіях від створення товару до його просування до споживача (друга половина ХХ ст. і дотепер). Тобто, якщо на етапах зародження ТНК їх конкурентоспроможність визначалася, в основному, наявністю матеріальних і фінансових ресурсів, то сьогодні в умовах гіперконкуренції, або інноваційної гіперконкуренції вона визначається використанням конкурентних переваг, заснованих на науково-технічних досягненнях, і чітко корелюється з інноваційністю виробництва, інноваційністю менеджменту, станом інтелектуального капіталу, інформаційно-мережевою складовою бізнесу тощо.

Розглядаючи вплив інновацій на конкуренцію, слід зазначити, що для гіперконкуренції, він є прямим. Сучасні гіперконкурентні ТНК пропонують інноваційні товари (сервіси), що характеризуються глобальною інноваційністю – пропозицією випереджаючих інноваційних висококонкурентних товарів (сервісів) з якісно новими, багато в чому універсальними та унікальними функціями, які користуються високим попитом у споживачів багатьох країн і розширюють масштаби діяльності ТНК на глобальних ринках. При цьому, конкурентні переваги, які відповідно до конкурентної стратегії ТНК формуються завдяки координації роботи материнської компанії та її закордонних підрозділів, у комплексному та органічному поєднанні визначають високий рівень конкурентоспроможності ТНК, що дозволяє їм перемагати на гіперконкурентних ринках.

У свою чергу, глобальні ринки в умовах гіперконкуренції еволюціонують під впливом випереджальних домінантних інновацій, інтегрованих у глобальні структури, та генерують нові методи впливу на цілі, мотиви, інтереси, потреби та

економічну поведінку ТНК, що докорінним чином впливає на фактори та принципи забезпечення конкурентоспроможності ТНК на гіперконкурентних ринках.

1.2. Фактори та принципи забезпечення конкурентоспроможності ТНК

На сучасному етапі розвитку економіки ринок ТНК характеризується гіперконкурентністю, яка проявляється у поляризації ринків, розмиванні галузевих кордонів, автоматизації, повсюдному впровадженні ІКТ тощо. Системними елементами гіперконкурентності є багаторівневність і багатоаспектність, нові знання (компетенції), динамізм, адаптивність, мобільність, інноваційність, ефективність тощо, які обумовлюють глобальні переваги світових лідерів - технологічно передових ТНК [2]. На думку Р. Авені, гіперконкурентність характеризується постійно наростаючим суперництвом у сфері інновацій, скороченням часу НДДКР, інтенсивними і швидкими діями ринкових суб'єктів, коли суперники повинні діяти блискавично, щоб отримати ринкові переваги перед конкурентами [31].

Як уже зазначалося, конкурентоспроможність є комплексною категорією, що формується під впливом комплексу факторів – причин та обставин, що обумовлюють її рівень. Як показали наукові розвідки, склад, групування й систематизація факторів конкурентоспроможності ТНК залежать від наукових поглядів авторів та напрямків досліджень. Принагідно слід зазначити, що досягнення конкурентних переваг на базі урахування факторів конкурентоспроможності багато в чому залежить не лише від їх ініціалізації, а скоріше - від здатності компанії щодо ефективності їх використання.

З огляду на зазначене, представимо сукупності факторів конкурентоспроможності ТНК в умовах гіперконкурентності, яка, на наш погляд, є максимально охоплюючою [32]. Отже, надалі будемо зважати на наявність таких факторів конкурентоспроможності ТНК, як-от:

- техніко-технологічні (передбачають інноваційність застосовуваних технологій, високий рівень автоматизації виробництва, здатність до продуктивних

та виробничих інновацій, масштабність впровадження науково-технічних розробок, поєднання високої якості продукції та низьких витрат тощо);

- фактор знань (активізація інтернальних і екстернальних механізмів корпоративних НДДКР, передача знань структурним підрозділам приймаючих країн, широкого впровадження субконтрактних форм операцій у сфері досліджень і розробок);

- організаційно-управлінські (мається на увазі продумана організація зв'язків між материнською компанією та її структурними підрозділами, інформаційно-комунікаційне забезпечення діяльності компанії, підбір та підвищення професійного рівня персоналу, впровадження прогресивної системи оплати праці тощо);

- фінансово-економічні (передусім ефективне розпорядження ресурсами для забезпечення прибутковості та фінансової стійкості тощо);

- соціально-психологічні (успіх компанії в конкурентній боротьбі не буде досягнуто без вибудовування корпоративної культури, створення здорового морально-психологічного клімату, підтримки прагнення працівників до самовдосконалення та кар'єрного зросту тощо);

- природно-географічні і транспортні (умови видобутку й якість сировини; умови забезпечення водними, енергетичними та іншими ресурсами; транспортна інфраструктура; кліматичні умови);

- ресурсні (успіх компанії в конкурентній боротьбі вимагає науково обґрунтованого визначення ресурсного потенціалу, удосконалення технології виробництва, зниження енергоємності виробництва, оптимізації транспортних схем перевезень тощо);

- галузеві (ефективність організації галузі; якість інформаційної і нормативно-методичної бази управління в галузі; доступ до якісної сировини й умови матеріально-технічного постачання; ступінь уніфікації, стандартизації і сертифікації галузевої продукції; науково-технічний потенціал галузі; стан інноваційної діяльності; система підготовки і підвищення кваліфікації кадрів);

- екологічні (статус ринкового лідера вимагає від компанії виконання необхідних технічних та організаційних заходів збереження довкілля відповідно до основних принципів, міжнародних договорів, директив, регламентів у таких сферах, як атмосферне повітря, вода, відходи, охорона природи, хімічні речовини, кліматична політика тощо);

- маркетингові (рівень конкурентоспроможності залежить від унікальності продукту, порівняно низьких витрат на збут, наявності широкої дилерської мережі тощо).

Загальноприйнятним як у вітчизняній, так і у зарубіжній економічній літературі є поділ факторів конкурентоспроможності ТНК на фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Звичайно, вплив зовнішніх факторів важливий, проте внутрішні фактори конкурентоспроможності є більш пріоритетними у контексті забезпечення конкурентоспроможності ТНК – адже саме внутрішні фактори конкурентоспроможності, передусім адаптивність дозволяють корпорації правильно реагувати на зовнішні виклики і, в разі необхідності, набувати їй рис мобільності в питаннях забезпечення конкурентоспроможності.

Описані фактори конкурентоспроможності дають змогу розробити систему для забезпечення цільового рівня конкурентоспроможності ТНК в умовах гіперконкуренції за допомогою принципів, застосування яких сприятиме посиленню конкурентних переваг та забезпеченню конкурентоспроможності. Серед таких принципів можна виділити обов'язкові принципи забезпечення конкурентоспроможності (цілеспрямованості, функціональної управлінської спрямованості, комплексного оцінювання факторів, системності, безперервності, об'єктивності, інформаційного забезпечення) та спеціальні принципи забезпечення конкурентоспроможності (динамічності, порівняльності, адаптивності, оперативності, узгодженості) [33; 34; 35]:

- цілеспрямованості, що полягає у визначенні мети компанії та відповідності її реальним і потенційним можливостям щодо набуття сталих конкурентних переваг;

- комплексного оцінювання факторів, що має забезпечувати всебічне, комплексне оцінювання рівня конкурентоспроможності компанії, яка має базуватися як на застосуванні інтегрального показника, так і на системі логічно пов'язаних між собою та доповнюючих один одного показників. Розробці зазначених показників має передувати дослідження всього комплексу факторів конкурентоспроможності компанії;

- системності, що відображає процес оцінювання конкурентоспроможності, виходячи з поняття системи, коли поведінка кожного її елемента впливає на поведінку цілого. Таким цілим є система факторів конкурентоспроможності підприємства, яка проявляється в результаті взаємодії та взаємовпливу сукупності кількісних та якісних зовнішніх та внутрішніх факторів. Тому для оцінювання конкурентоспроможності відповідні показники, що характеризують різні сторони цього процесу, мають бути зведені до системи. Побудова системи має проводитися з урахуванням дотримання умов сумісності показників, їх характеристик, термінів оцінювання, методів отримання інформації, одиниць виміру та способів розрахунку;

- безперервності, що полягає в безперервному забезпеченні конкурентоспроможності та змін її рівня, а також коригуванні певних показників у міру надходження нових даних про об'єкт дослідження або навколишнього конкурентного середовища. За таких умов уможлиблюється оцінювання конкурентних позицій в динаміці й прийняття необхідних управлінських рішень;

- об'єктивності, що полягає у використанні достовірної інформації про внутрішні та зовнішні умови функціонування компанії для розрахунку відповідних показників та визначенні періоду оцінювання, що є необхідним для дослідження рівня конкурентоспроможності компанії в динаміці;

- інформаційного забезпечення, що полягає у формуванні інформаційної бази оцінювання конкурентоспроможності компанії, яка характеризується повнотою, достовірністю, точністю та своєчасністю надходження інформації і містить показники оцінювання конкурентоспроможності, розрахунок яких може бути забезпечений інформацією,

навною у діючих формах обліку та статистичної звітності. Реалізація цього принципу зробить основу дослідження щодо забезпечення конкурентоспроможності достовірною, реальною, коректною та сприятиме підвищенню якості оцінювання;

- динамічності, що передбачає своєчасне вивчення та оцінювання факторів, що визначають здатність корпорації проводити політику стійкого динамічного розвитку в частині науково обґрунтованого прогнозування змін і розробки управлінських рішень на їх основі для утримання та підвищення рівня конкурентоспроможності;

- порівняльності, що полягає в тому, що в самому широкому сенсі конкурентоспроможність корпорації визначається конкурентними перевагами по відношенню до компаній-конкурентів, що належать до тієї ж галузі як всередині країни, так і за її межами. Тому рівень конкурентоспроможності доцільно визначати шляхом порівняння з аналогічними показниками базових об'єктів для порівняння, в результаті чого компанія отримає можливість виявлення своїх сильних та слабких сторін та об'єктивне оцінювання щодо позиціонування на ринку товару (послуг);

- адаптивності, що полягає в забезпеченні необхідного рівня конкурентоспроможності корпорації в мінливому конкурентному середовищі та її здатності протистояти дестабілізуючим впливам завдяки мобілізації реальних і потенційних можливостей;

- оперативності, що полягає у своєчасності, швидкості та регулярності проведення оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства;

- узгодженості, що полягає в тому, що оцінювання конкурентоспроможності відбувається з урахуванням взаємозв'язку показників функціонування компанії на мікро-, макро- та мезорівнях за умови зіставності відповідних показників за їх характеристиками, одиницями виміру, методиками розрахунку, термінами оцінювання, методами отримання інформації.

Нині, в умовах гіперконкуренції транснаціональні корпорації ведуть конкурентну боротьбу на глобальному, національному, регіональному ринках за

лідерство у сфері інновацій завдяки новим знанням, власності на інтелектуальний та інформаційний капітал тощо, що в результаті дозволяє контролювати та керувати економічними процесами в глобальному масштабі та визначає їх високу конкурентоспроможність на світових ринках. Для забезпечення конкурентоспроможності ТНК повинні постійно розвиватися, враховуючи не лише статику, а скоріш - економічну динаміку, а, отже, змінювати стратегії, напрямки, моделі, методи, коригувати установки в частині пріоритетності врахування факторів й застосування принципів тощо з єдиною непорушною ціллю – забезпечення конкурентоспроможності в реаліях відповідного етапу світогосподарського розвитку.

1.3. Інновації як імператив конкурентоспроможності ТНК на глобальних ринках

Гіперконкуренція в ХХІ ст. – це не змагання одного продукту з іншим аналогічним, ефективності проти неефективності, а перехід від «лінійної інновації» до «нелінійної» [36]. При цьому лінійна парадигма інноваційного розвитку «наука - техніка - виробництво» замінюється нелінійною цілком природно й закономірно. Адже відповідно до нелінійної парадигми інновації можуть виникати у будь-якій частині підприємства, суспільства й світу та/або на стиках різних напрямів і концепцій, до того ж серед управлінських впливів мають превалювати ймовірнісні рішення через наявність не лише детермінованих, а й випадкових факторів і подій. Характерною рисою нелінійної парадигми поряд з іншим є застосування абсолютно нових бізнес-моделей та моделей співпраці, що народжуються як у міжфірмовій конкурентній боротьбі, так і у взаємовигідному партнерстві. Результатом цих взаємовідносин є розширення сфери створення інноваційних рішень, які завдяки безперешкодному доступу до нових технологій максимально задовольняють ринкові потреби і забезпечують значні конкурентні переваги суб'єктам інноваційного розвитку [37].

Еволюція ТНК – від локальних та регіональних процесів розвитку ТНК до всеохоплюючих нині глобальних процесів вказує на тісний взаємозв'язок між процесами глобалізації та розвитком ТНК, які будучи породженням глобалізаційних процесів, стають драйверами розвитку цих процесів [21; 30].

Стратегіями розвитку ТНК виступають стимулювання, створення та використання інновацій за рахунок інтелектуальної діяльності людини, спрямованої на якісне підвищення ефективності виробничих систем та створення й виведення на ринок продукції з новими, кращими споживчими властивостями, і, як наслідок, отримання конкурентних переваг. Найбільші ТНК, маючи значну економічну та політичну вагу, часто є впливовішими, ніж деякі держави. Політика розвинених країн відносно ТНК полягає у використанні їх конкурентних переваг, завдяки чому формується конкурентоспроможність країни, особливо що стосується високотехнологічних галузей економіки [38].

Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що інноваційною основою сучасної глобальної економіки є комп'ютерні та телекомунікаційні мережі, які формуючи глобальний кіберпростір, долають національні й територіальні межі руху інформації, сприяють глобалізації виробництва й ринків капіталу, підвищують конкурентоспроможність продукції і фактично забезпечують перехід суспільства до інформаційної стадії розвитку. Як зазначає М. Кастельс, «інформація циркулює в мережах: у мережах між компаніями, у мережах всередині компаній, у персональних мережах і в комп'ютерних мережах» [39]. Отже, сучасна глобальна економіка – це інформаційно-мережева економіка, яка:

- заснована на генеруванні знань та обробці інформації за допомогою комп'ютерних технологій, які спираються на досягнення науково-технічного прогресу;
- організована в мережі, які завдяки телекомунікаційній та транспортній інфраструктурі пов'язують виробничу, фінансову, науково-інноваційну та інші види діяльності в єдиний господарський механізм;

- замінює вертикально-ієрархічні форми управління виробництвом та реалізацією продукції мережевими формами, що відповідає глобальним моделям сучасного етапу науково-технічного розвитку.

У глобальній інформаційно-мережевій економіці народжуються нові види бізнесу, змінюються структура галузей та відбувається загальна трансформація змісту конкуренції, удосконалюються її правила, виникають нові конкурентні переваги, надаючи компаніям нові можливості щодо завоювання ринку. За таких умов економічна категорія «конкурентоспроможність», залишаючи за собою основну властивість – здатність суб'єкта конкурентних відносин до забезпечення конкурентних переваг, крок за кроком набуває глобального характеру – перетворюється на глобальну конкурентоспроможність і стає все більш спрямована на інноваційний розвиток з використанням випереджальних інновацій, що суттєво впливає на інтереси суб'єктів ринкових відносин (партнерів, конкурентів, споживачів тощо). Фактори конкурентоспроможності, які спочатку носили стимулюючий характер щодо впровадження поліпшених технологій, підвищення якості продукту (товарів та послуг), тепер стають факторами глобальної конкурентоспроможності, серед яких: створення й впровадження інновацій, людський фактор, цифровізація, підтримуюча політика та соціальна згуртованість тощо. У глобальній інформаційно-мережевій економіці фактори глобальної конкурентоспроможності перетворюються на інструмент радикальних змін – адже інновації як продукт науково-технічного прогресу, що створюються та впроваджуються завдяки взаємодії та співпраці, не лише зміцнюють конкурентні переваги суб'єктів ринкових відносин, а й впливають на суспільний розвиток у глобальному масштабі [11; 40].

З огляду на зазначене, глобальній конкурентоспроможності властиві риси, які чітко обумовлюють конкурентні переваги країн-лідерів та передових ТНК. Передусім це:

- багатоаспектність, коли фактори виробництва та просування на ринок продукту враховуються не відокремлено, як було прийнято раніше, а в

сукупності. Адже тепер ТНК конкурують не тільки на ринках збуту, а й в області інновацій, інтелектуальних, фінансових і природних ресурсів;

- адаптивність, коли у використанні адаптивних маркетингових підходів на різних ринках ТНК гнучко і мобільно реагують на поведінку споживачів та коливання попиту;

- динамізм, що проявляється у своєчасному та адекватному реагуванні ТНК на зміни позицій конкурентів, на радикальні ринкові зміни, на скорочення життєвих циклів продукції і циклів розробки нових технологій, а також у передбачуваності корпораціями майбутніх запитів споживачів, щоби бути готовими задовольнити їх до того, як це зроблять конкуренти;

- агресивність, що проявляється в інтенсивній та блискавичній поведінці ТНК з метою порушення існуючої рівноваги у розстановці сил на ринку, руйнування переваг конкурентів і досягнення власних конкурентних переваг [2].

Як свідчать результати наукових розвідок, позитивний вплив інновацій на глобальну конкурентоспроможність ТНК та економічне зростання є загальною закономірністю. Загальною закономірністю є також позитивний вплив глобальної конкуренції на розвиток інновацій через прагнення ТНК на базі науково-технологічних та організаційно-управлінських інновацій швидко й своєчасно отримати ринкові переваги, а отже, досягнути успіху в ринковій боротьбі з конкурентами. Зіставивши зазначене, можна говорити про позитивний зворотний зв'язок, що існує між інноваціями та глобальною конкурентоспроможністю ТНК.

У складі глобальної конкурентоспроможності ТНК автори виділяють:

- глобальну виробничу конкурентоспроможність ТНК, в основу якої покладено історично виправдане прагнення виробників здобути найкращі умови для своєї діяльності й підвищити конкурентоспроможність своїх товарів чи послуг на ринку,

- глобальну структурну конкурентоспроможність ТНК, яка була розвинена в ході еволюції і для якої є характерним боротьба за посилення позицій

на ринку, монополізація ринків збуту, джерел сировини, використання досягнень науково-технічного прогресу, вигідних умов щодо джерел фінансування,

- глобальну інноваційну конкурентоспроможність ТНК, яка на відміну виробничої та структурної конкурентоспроможності, що є базовими для будь-яких учасників ринкових відносин, є обов'язковою складовою глобальної конкурентоспроможності ТНК, без якої сьогодні неможливо забезпечити високі конкурентні позиції ТНК на глобальних ринках [21].

Успіх ТНК у сучасній конкурентній боротьбі забезпечують інноваційність, масштабне залучення надбань науково-технічного прогресу і, передусім, людський фактор, оскільки саме людина, її освіта, компетенції, креативність та високий професійно-кваліфікаційний рівень визначають здатність до продукування й широкого впровадження інноваційних висококонкурентних товарів, послуг і сервісів з якісно новими властивостями, які породжують нові потреби споживачів і обумовлюють попит на створені інновації.

Далі розглянемо більш детально інноваційну складову глобальної конкурентоспроможності ТНК, зосередившись на деяких аспектах.

Передусім, варто згадати науковий спадок Й. Шумпетера й звернути увагу на здатність глобальної інноваційної конкуренції «творчо руйнувати» національні й глобальні ринки, спрямовуючи їх розвиток у напрямку інноваційності [16]. Саме ТНК завдяки інноваціям розробляють та насичують ринок новими товарами, технологіями сервісами, «творчо руйнуючи» ринки, витісняючи з них «старі» продукти, «застарілі» форми організації виробництва, менеджменту й маркетингу, а також конкурентів, недостатня інноваційна діяльність яких не дозволяє «виживати» у конкурентній боротьбі.

Стан глобального ринку стрімко змінюється і тепер не достатньо залишатися у тренді – його треба випереджати, оскільки саме фактор часу поряд з іншим визначає лідерські позиції компанії на конкурентному ринку, причому не в перспективі, а саме зараз. Інноваційне випередження – прерогатива ТНК. З метою забезпечення глобальної інноваційної конкурентоспроможності і збереження лідерських позицій ТНК не зволікаючи здійснюють розробку, виробництво і

просування випереджальних інновацій - інноваційних продуктів, технологій, сервісів, компетенцій, методів конкурентної боротьби, які користуються підвищеним попитом на світових ринках. На відміну від інноваційного випередження інноваційне запізнення – це передусім непродуктивна втрата часу, що призводить до ситуації, коли компанії вимушені шукати інновації на ринку, імітувати та використовувати розробки передових ТНК, наприклад, придбавши ліцензії та патенти.

На нинішньому етапі розвитку суспільства конкурентні переваги ТНК є загально визнаними, але безперечними лідерами є високотехнологічні ТНК, які за рахунок своїх широких можливостей щодо створення й впровадження технічних і технологічних інновацій, монополізують високотехнологічні галузі виробництва. Для роботи високотехнологічних ТНК є характерним [21]:

- «бурхливе» навколишнє середовище;
- невизначеність перспектив розвитку ринку і галузі;
- зосередження на використанні інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ);
- діяльність на глобальних ринках в умовах загострення конкуренції, що «підштовхує» ТНК до активізації інноваційної діяльності;
- створення нових або удосконалення існуючих продуктів, що породжують абсолютно нові потреби споживачів, які своєю чергою вимагають відповідних нововведень;
- значні інвестиції у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі – НДДКР);
- значна частка вартості нематеріальних активів у загальній вартості компанії;
- підвищення уваги до знань, умінь та високого рівня кваліфікації персоналу компанії тощо.

Високотехнологічні ТНК перетворюють на прибутковий бізнес виробництво продукції, яке ґрунтується на використанні інновацій у галузях: інформатики та телекомунікацій; комп'ютерної та робототехніки; мікробіології,

генетики та біохімії (біотехнології); нанотехнологій; нових матеріалів та нових джерел енергії; авіакосмічної та лазерної техніки, оптоелектроніки; медицини, фармакології та екології; систем штучного інтелекту, глобальних інформаційних мереж; інтегрованих високошвидкісних транспортних систем, генної інженерії, мембранних і квантових технологій, мікромеханіки, фотоніки, термоядерної енергетики тощо. Створюючи інновації у згадуваних сферах, високотехнологічні ТНК беруть активну участь у становленні п'ятого технологічного укладу та інтенсифікують розвиток високих технологій, що належать до шостого технологічного укладу [41; 42], тим самим забезпечуючи розвиток людства у параметрах нової техніко-економічної парадигми, базовими принципами якої є:

- зростання витрат на інноваційну діяльність;
- розвиток інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій;
- формування інтелектуальних активів та забезпечення зростання інтелектуальної складової праці;
- пріоритетний розвиток науки та освіти як визначального фактору науково-технічного прогресу та основи підвищення конкурентоспроможності.

Основоположним механізмом забезпечення глобальної інноваційної конкурентоспроможності високотехнологічних ТНК є вертикально-горизонтально-мережева інтеграція материнської компанії, її власних центрів досліджень і закордонних підрозділів, їх взаємодія у виробничій, організаційній, фінансовій та інших сферах за допомогою глобальних інформаційних мереж. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють здійснювати швидко й ефективно інтеграцію інноваційних ідей, розробок, технологій, ресурсів для створення інновацій, які синхронізовані з досягненнями науково-технічного прогресу і відповідають викликам сучасності та науково-прогнозованим орієнтирам на майбутнє. Впровадження ІКТ зробило час і рівень використання інформації істотними факторами успішного розвитку.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що сутність конкурентоспроможності ТНК полягає у прагненні корпорації виробляти продукти (послуги) і задовольняти вимогам світового ринку в умовах конкуренції за допомогою забезпечення порівняльної переваги, навичок та компетенцій, що дозволяють відтворювати конкурентні переваги, ефективно використовувати ресурси, реалізуючи стратегічні наміри та орієнтири сталого та динамічного розвитку. Трансформація конкуренції на світових ринках, будучи пов'язаною з еволюційними процесами розвитку суспільства (кінець ХІХ – наш час), вплинула на конкурентоспроможність ТНК, яка спочатку визначалась наявністю матеріальних і фінансових ресурсів, а нині в умовах гіперконкуренції, або інноваційної гіперконкуренції визначається використанням конкурентних переваг, заснованих на інноваціях. Сучасні гіперконкурентні ТНК продукують і просувають на ринок інноваційні високо конкурентні товари, які користуються попитом у споживачів багатьох країн і розширюють масштаби діяльності ТНК на національних, регіональних та глобальних ринках.

Підтверджено, що конкурентоспроможність ТНК формується під впливом факторів, що обумовлюють її рівень. Факторами конкурентоспроможності вважаються техніко-технологічні, знаннєві, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, соціально-психологічні, природно-географічні, транспортні, ресурсні, екологічні та маркетингові фактори. В умовах інноваційної гіперконкуренції фактори конкурентоспроможності ТНК перетворюються на інструмент радикальних змін – адже інновації як продукт науково-технічного прогресу, поряд із зміцненням конкурентних переваг корпорацій, визначають ТНК рушіями суспільного розвитку у глобальному масштабі. Фактори конкурентоспроможності дають змогу розробити систему для забезпечення цільового рівня конкурентоспроможності ТНК в умовах гіперконкуренції за допомогою системи обов'язкових та спеціальних принципів, застосування яких сприятиме забезпеченню конкурентоспроможності ТНК.

Доведено, що інновації є основою забезпечення конкурентоспроможності ТНК на глобальних ринках. У ХХІ ст. ключова роль у глобальних процесах забезпечення конкурентоспроможності належить інноваціям, синхронізованим з досягненнями науково-технічного прогресу, які забезпечують беззаперечний успіх в конкурентній боротьбі як країн, так і окремих ТНК, що постачають на глобальні ринки значну частку високотехнологічної продукції. Конкурентні переваги ТНК є загально визнаними, але безперечними лідерами є високотехнологічні ТНК, які за рахунок своїх широких можливостей щодо створення й впровадження інновацій, монополізують високотехнологічні галузі виробництва і беруть активну участь у становленні п'ятого технологічного укладу та інтенсифікують розвиток високих технологій, що належать до шостого технологічного укладу.

Основні наукові результати розділу опубліковано у праці автора [43].

2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Підходи та методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК

На сучасному етапі світогосподарського розвитку, що характеризується гіперконкуренцією на глобальних ринках, оцінювання конкурентоспроможності ТНК є необхідним заходом для збереження, а в ідеалі - поліпшення власних конкурентних позицій і суттєве підвищення рівня конкурентоспроможності. Як зазначено в роботі [44], будь-яке оцінювання – це встановлення наявності чи ступеню прояву тієї чи іншої характеристики досліджуваного об'єкта, при цьому, чим точніше оцінювання, тим ефективнішими будуть рішення, що приймаються на їх основі.

Оцінювання конкурентоспроможності ТНК - багатоаспектна задача, яка характеризується передусім складністю врахування різноспрямованого, іноді важко формалізованого впливу багатьох характеристик, що впливають на кінцевий результат. Як показав огляд наукових джерел, незважаючи на масштабність досліджень з зазначеного питання, вітчизняною та світовою наукою не вироблений єдиний підхід до оцінювання конкурентоспроможності ТНК, що пояснюється, зокрема відсутністю загально прийнятого визначення поняття конкурентоспроможності підприємства, відмінності сфер та умов господарювання компаній тощо. Натомість існує безліч розроблених та/або удосконалених відомими науковцями та практиками підходів до оцінювання конкурентоспроможності ТНК та їх класифікацій, які використовуються на практиці відповідно до бачення дослідників щодо вирішення завдань оцінювання, специфіки бізнесу тощо.

Наведемо одну з класифікацій підходів до оцінювання конкурентоспроможності, запропоновану в роботі [45]:

- підхід, відповідно до якого конкурентоспроможність розглядається з точки зору переваг перед конкурентами;

- підхід, заснований на теорії рівноваги А. Маршалла і теорії факторів виробництва. У відповідності з цим підходом під рівновагою розуміють такий стан, коли у виробника відсутні стимули для переходу в інший стан, оскільки він досягає максимального прибутку і рівню продажів;
- підхід, що полягає в оцінюванні конкурентоспроможності якості продукції на основі складання профілів на різні характеристики;
- підхід, в основу якого покладено матричну методологію для оцінювання конкурентоспроможності, яка реалізується через формування матриць і попередній відбір стратегії;
- структурний підхід, згідно з яким можна оцінити позицію підприємства за такими показниками, як: рівень монополізації галузі, наявність перешкод для появи нових учасників ринку тощо;
- функціональний підхід, в основі якого співвідношення між вартістю і ціною, обсяг використання потужностей, кількість виробленої продукції та інші показники. Відповідно до цього підходу конкурентоспроможні компанії розраховують, в якому виробництві та подальшій реалізації товарів краще налагоджена робота, які приносять прибуток, де ефективно використовуються фінансові ресурси тощо.

Дослідники виділяють велику кількість різних за своєю природою методів оцінювання конкурентоспроможності ТНК, які можуть одночасно відповідати різним методичним підходам залежно від класифікаційних ознак [46]. Кожен з методів оцінювання конкурентоспроможності ТНК має свої переваги і недоліки, які компанія повинна враховувати, і для отримання адекватного оцінювання конкурентоспроможності – застосовувати декілька методів одночасно. У іншому випадку оцінювання конкурентоспроможності ТНК часто стає необ'єктивною та некоректною, а управлінські дії на її підставі - невдалими.

У даному дослідженні сфокусуємо увагу на деяких найбільш відомих та уживаних на практиці методах оцінювання конкурентоспроможності ТНК, згрупувавши їх, як показано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК

Варіанти групування	Методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК
За способом оцінювання конкурентоспроможності ТНК та формою представлення результатів	Матричні методи: матриця БКГ, матриця GE/Мак Кінсі, матриця Shell/DPM, матриця Ансоффа, матриця «А. Нільсен», SWOT-аналіз, матриця еластичності конкурентної реакції Ж.-Ж. Ламбена, матриця (модель) базових стратегій М. Портера, матриця Хінтерхубера.
	Графічні методи: оцінювання конкурентоспроможності на основі теорії «життєвого циклу товару», побудова багатокутника конкурентоспроможності, картування стратегічних груп.
	Профільні методи: метод профілю вимог, метод профілю полярностей.
	Методи, що дозволяють зробити оцінювання конкурентоспроможності через ефективність менеджменту: бенчмаркінг конкурентоспроможності; PIMS-модель; LOTS-аналіз, GAP-аналіз.
	Рейтингове оцінювання.
	Метод балів.
За теоріями, покладеними в основу методів оцінювання конкурентоспроможності ТНК	Методи оцінювання конкурентоспроможності компанії, засновані на теорії конкурентних переваг.
	Методи оцінювання конкурентоспроможності компанії, засновані на теорії рівноваги.
	Методи оцінювання конкурентоспроможності компанії, засновані на теорії ефективної конкуренції.

Джерело: складено за [33; 44; 46; 47; 48; 49]

Розглянемо змістову складову кожного з указаних методів оцінювання конкурентоспроможності ТНК, виокремивши їх особливості, переваги, недоліки, сфери застосування.

Матричні методи передбачають побудову матриць, які дозволяють експертам оцінювати конкурентоспроможність компанії за результатами обробки інформації (факторів, критеріїв, параметрів тощо) методами матричної алгебри. Серед переваг матричних методів оцінювання конкурентоспроможності ТНК слід виокремити наочність і простоту в розумінні, а за наявності необхідної інформації - ще й доволі високу достовірність оцінювання конкурентних позицій. Суттєвими недоліками матричних методів оцінювання конкурентоспроможності корпорації є переважно якісний характер оцінювання і обмежене використання кількісних параметрів, що призводить до звуження сфер застосування методів і зниження об'єктивності отриманих результатів. Зазвичай матричні методи можуть застосовуватися для укрупненого оцінювання конкурентоспроможності корпорації та використовуватися як додаткові [33; 50].

Матриця Бостонської консалтингової групи (БКГ) - матриця «зростання/частка ринку». Головним критерієм оцінювання

конкурентоспроможності ТНК в даному методі є відносна частка ринку у вигляді співвідношення продажів компанії до продажів ключового конкурента. Цей метод оцінювання конкурентоспроможності дозволяє проаналізувати групи товарів та підрозділи ТНК, враховуючи їх частку у відповідному ринковому сегменті, на базі чого виявити перспективні та неперспективні товари та підрозділи з подальшим прийняттям рішення стосовно розвитку або ліквідації відповідної асортиментної групи товарів та/або підрозділу ТНК. Основними недоліками цього методу є: використання лише одного критерію оцінювання конкурентоспроможності ТНК - відносної частки ринку; складність отримання достовірної інформації про обсяги продажу конкурентів корпорації; неможливість коректного виявлення причинно-наслідкових зв'язків [47].

Матриця GE/McKinsey - матриця «привабливість ринку/конкурентоспроможність» є модифікованим варіантом матриці БКГ, але дозволяє з більшою точністю оцінити конкурентоспроможність ТНК за рахунок більш широкого спектра факторів конкурентоспроможності, серед яких: темпи зростання ринку, рівень конкуренції, місткість ринку та його регульованість, ринкова частка компанії, витрати, рівень цін, асортимент тощо. Більшість недоліків матриці БКГ притаманні також і матриці GE/McKinsey [47; 49].

Матриця Shell/DPM – «Матриця спрямованої політики» була розроблена і впроваджена компанією Shell і є своєрідним розвитком ідеї стратегічного позиціонування бізнесу, закладеної в основу моделі BCG, але багатопараметричний підхід для оцінювання стратегічних позицій бізнесу, використаний у матриці Shell/DPM, є більш реалістичним, ніж підхід, покладений в основу матриці BCG. До того ж, матриця Shell/DPM дозволяє обрати стратегію, спрямовану на розвиток нових перспективних видів бізнесу, заснованих на сучасних наукових розробках. Але, незважаючи на очевидні переваги моделі Shell/DPM як матриці багатопараметричного стратегічного аналізу, її популярність виявилася обмеженою переважно середовищем капіталомістких галузей промисловості, таких як хімія, нафтопереробка, металургія [49; 51].

Матриця Ансоффа «товар/ринок» дозволяє оцінити позиції фірми з точки зору її конкурентних можливостей і вибрати одну з найкращих стратегій зростання бізнесу в умовах розширення ринку, а саме: а) збільшення обсягів збуту наявних товарів на існуючих ринках; б) збільшення обсягів збуту наявного товару завдяки виходу на новий ринок; в) збільшення обсягів збуту наявних товарів і впровадження нових товарів; г) розробка нових товарів для нових ринків. Перевагою матриці Ансоффа є простота та наглядність результатів. Недоліком матриці є орієнтація на розвиток лише двох критеріїв «товар/ринок» [44; 49].

Матриця консультаційної компанії «А. Нільсен» використовується для оцінювання рівня конкурентоспроможності ТНК: а) за ринковими критеріями (стабільність та перспективи ринку, потреба в товарі (послугі), ступінь розвитку конкуренції); б) товарними критеріями (характеристики товару (послуги), ціна тощо); в) виробничими критеріями (обладнання, сировинні ресурси, компетенції працівників тощо). Аналіз саме за цими напрямками дає змогу з'ясувати ринкові шанси і можливості нового товару. Суттєву роль відіграють стан та можливості системи збуту, реклама тощо. Оцінювання за вищезазначеними критеріями може здійснюватися за допомогою різних шкал. Найпростішою з них вважається шкала рівнів: вище за середній, середній, нижче за середній. Основним недоліком матриці консультаційної фірми «А.Нільсен» є недостатня точність підсумкового оцінювання [52].

SWOT-аналіз дозволяє визначити конкурентне становище корпорації на ринку на основі оцінювання її сильних та слабких сторін, а також можливостей та загроз з боку ключових конкурентів. Аналіз матриці SWOT дозволяє визначити силу взаємодії різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів з метою встановлення стратегічної поведінки ТНК, а саме: стратегію, спрямовану на зміцнення позиції на ринку; стратегію, спрямовану на вибіркове покращення конкурентної позиції; стратегію, спрямовану на вибіркове завоювання більшої частки ринку і пошуку нових сприятливих секторів ринку; стратегію поступового зменшення активності і планового виходу із даної сфери діяльності, або стратегію виживання. Основним недоліком SWOT-аналізу є його суб'єктивний характер,

зумовлений застосуванням винятково експертного оцінювання. Крім того, якісний характер результатів оцінювання дозволяє лише орієнтовно визначати рівень конкурентоспроможності корпорації [47; 49].

Матриця еластичності конкурентної реакції Ж.-Ж. Ламбена будується на основі: а) співвідношень витрат корпорації та її головного конкурента; б) співвідношень цін продукції корпорації та її головного конкурента. Розробник матриці еластичності конкурентної реакції Ж.-Ж. Ламбен вважав аналіз реакції конкурентів одним із найважливіших питань оцінювання конкурентоспроможності корпорації. З огляду на зазначене, до уваги береться розташування показників корпорації на координатному полі, які показують рівень прибутковості корпорації і ризику для неї з боку конкурента. Основним недоліком метода є врахування звуженого спектра факторів, що визначають конкурентоспроможність корпорації [44].

Матриця (модель) базових стратегій М. Портера - модель ринкового аналізу стратегічних можливостей компанії, яка показує залежність прибутку від долі ринку та стратегії маркетингу. Найкращими стратегіями компанії для досягнення конкурентних переваг М. Портер вважає: а) стратегію лідерства за витратами (скорочення витрат завдяки доступу до дешевої сировини, зменшення витрат на дослідження, сервіс, рекламу тощо); б) стратегію диференціації (виробництво товарів, які з позиції покупця відрізняються від товарів конкурентів); в) стратегію концентрованого маркетингу (фокусування на певних сегментах і досягнення лідерства в цих сегментах) [47; 53; 54].

Матриця Х. Хінтерхубера використовується для оцінювання стану стратегічного ядра ТНК (виробництва, на які припадає найбільша частка обороту фірми та які визначають статус фірми) і вироблення рекомендацій щодо його посилення. Сильне стратегічне ядро мають ті корпорації, у яких воно співпадає з ядром компетентності – сукупністю умінь, знань, технологій тощо, що забезпечують конкурентні переваги цієї фірми порівняно з конкурентами. Основним недоліком методу є використання обмеженого набору факторів

конкурентоспроможності ТНК для порівняння з відповідними факторами конкурента [55].

Графічні методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК дозволяють отримати наочне представлення результатів оцінювання конкурентоспроможності, інтерпретованих у графічних об'єктах (рисунках, графіках, діаграмах тощо) [34]. Проте графічні методи оцінювання конкурентоспроможності, як правило, орієнтовані на якісні показники, що не дає можливості узагальнення результатів оцінювання у вигляді кількісних показників конкурентоспроможності ТНК, що перешкоджає об'єктивному порівнянню з відповідними показниками конкурентоспроможності ключових конкурентів [56].

Метод оцінювання конкурентоспроможності на основі теорії «життєвого циклу товару» дає можливість планувати виробництво продуктів, які знаходяться на різних стадіях життєвого циклу товару (виникнення, просування на ринок, зростання, насичення, падіння) та формувати конкурентні стратегії щодо товару на окремих стадіях життєвого циклу, що знаходить відображення на координатній площині. Знання стадій життєвого циклу товару, який характеризується певною часовою послідовністю фаз (навіть в умовах відсутності деяких фаз або непрогнозованого впливу зовнішніх факторів) дозволяє компанії розробляти ринкові прогнози щодо попиту на продукцію на певних фазах циклу, а отже, планувати витрати, прибутки, оптимальне розподілення коштів та їх інвестування в передові технології, чим забезпечити довгострокові стійкі конкурентні позиції на ринку [34].

Метод побудови багатокутника конкурентоспроможності. Багатокутник конкурентоспроможності – це графічне відображення експертного оцінювання окремих складових конкурентоспроможності компанії та компаній-конкурентів за найбільш значимими критеріями у вигляді точок на осях, кожна з яких характеризує певний фактор. З'єднавши відмічені точки, отримують багатокутники конкурентоспроможності компанії та її конкурента, які висвітлюють конкурентні переваги компанії та фактори, в яких вона «відстає» від конкурента. Багатокутник конкурентоспроможності дозволяє доволі швидко

провести аналіз конкурентоспроможності компанії в порівнянні з ключовими конкурентами. Його перевагами є наочність отриманих результатів і зручність для порівняння з конкурентами, а недоліком – суб'єктивний характер експертних оцінок та складнощі у числовому виразі деяких факторів [57; 58].

Метод картування стратегічних груп використовується для графічного відображення конкуренції на галузевому ринку. За допомогою цього метода здійснюється порівняння та аналіз конкурентних позицій ТНК з іншими компаніями, що дозволяє об'єктивно оцінити ризики для бізнесу ТНК та за необхідності скоригувати напрями її подальшого розвитку. Карта стратегічних груп будується з метою виявлення компаній, які є найближчими конкурентами ТНК, тобто входять до однієї з нею стратегічної групи, та отримання інформації щодо ринкових позицій конкурентів. У якості критеріїв при складанні карти стратегічних груп найчастіше обираються: співвідношення «ціна-якість», географічне охоплення (місцеве, регіональне, національне); асортимент продукції (широкий, вузький тощо), які надалі використовуються як вісі координат. Далі компанії розподіляються по карті відповідно до їх характеристик і ті, що опинилися поруч одна з одною, тобто мають схожі стратегічні позиції, об'єднуються в одну стратегічну групу і позначаються колом. Розмір кіл відображає частку на ринку, яку займає та чи інша стратегічна група. На основі якісно й коректно складеної карти, ТНК має змогу спрогнозувати напрями подальшої діяльності в рамках конкурентної стратегії розвитку. Недоліком методу є недостатність повної та достовірної інформації для дослідження ринку [49].

Найбільш поширеними серед профільних методів оцінювання конкурентоспроможності ТНК є метод профілю вимог та метод профілю полярностей. Перевагою профільних методів є наочність отриманих результатів, але точність цього методу залежить від компетенції експертів і для формування інтегрального оцінювання конкурентоспроможності ці методи будуть ефективними в комплексі з іншими методами [33; 59].

Метод профілю вимог полягає в тому, що експерти за n-бальною шкалою оцінюють окремі складові конкурентоспроможності ТНК та її конкурентів, у результаті чого формуються профілі конкуруючих компаній, які порівнюються між собою. Профіль вимог є представленням відповідності компанії вимогам, які їй пред'являються, у порівнянні з профілем ключового конкурента [33; 59].

Метод профілю полярностей полягає в тому, що за допомогою експертних оцінок показників діяльності ТНК виявляються такі аспекти її діяльності, де вона випереджає або відстає від конкурентів, тобто визначаються «сильні» та «слабкі» сторони корпорації. У свою чергу, аналіз «слабких» сторін діяльності корпорації є передумовою розробки відповідної стратегії для зменшення їх негативного впливу на конкурентоспроможність ТНК [59].

Найбільш поширеними серед методів, що дозволяють зробити оцінювання конкурентоспроможності ТНК через ефективність менеджменту, є бенчмаркінг конкурентоспроможності; PIMS-модель; LOTS-аналіз, GAP-аналіз. Отримана в результаті використання цих методів оцінювання конкурентоспроможності відповідно до показників ТНК та зіставлення цих показників з відповідними показниками конкурентів надає можливість менеджменту компанії виявити чинники, в яких містяться суттєві резерви примноження конкурентних переваг, та розробити комплекс заходів, що дозволять менеджменту підвищити ефективність бізнесу та зміцнити конкурентоспроможність корпорації. Суттєвим недоліком вказаних методів є неможливість отримання зведеної кількісної оцінки конкурентоспроможності ТНК, тому вони мають використовуватись в комплексі з іншими методами [44].

Бенчмаркінг конкурентоспроможності являє собою оцінювання певних характеристик ТНК і зіставлення їх із характеристиками стандартного чи еталонного економічно ефективнішого конкурента з метою отримання інформації щодо його найкращих методів роботи з подальшим використанням набутого досвіду для підвищення ефективності бізнесу та зміцнення конкурентоспроможності. Моніторинг впровадження результатів бенчмаркінгу дає змогу здійснювати оцінювання їх ефективності шляхом обчислення

відповідних показників і в подальшому приймати рішення відповідно до розробленої стратегії [60].

Метод PIMS базується на встановленні впливу факторів виробництва та ринку (швидкість зростання галузі, ринкова доля ТНК, якість продукту та його асортимент, ефективність капіталовкладень тощо) на результати роботи ТНК, що дозволяє оцінювати конкурентоспроможність корпорації та виявляти «слабкі» місця, які можуть становити ризики для конкурентоспроможності ТНК в майбутньому [44; 49].

LOTS-аналіз являє собою більш пізній аналог методу PIMS, який на відміну від попереднього, оцінює здатність корпорації адаптувати діяльність до потреб споживачів. Аналіз показників здійснюється за такими напрямками, як: стан розвитку фірми, стратегія, коротко- і довгострокові цілі і плани розвитку, кадровий потенціал, організація управління тощо. Оцінювання конкурентоспроможності ТНК базується на основі експертних оцінок [44].

GAP-аналіз передбачає оцінювання конкурентоспроможності ТНК на даному етапі та перспективне оцінювання максимально можливої конкурентоспроможності ТНК відповідно до її стратегічних цілей. У подальшому здійснюється вибір сценарію ліквідації «розривів» між бажаним та прогнозованим рівнем конкурентоспроможності та розробка комплексу заходів для реалізації вибраного сценарію [44].

Метод балів дозволяє визначити узагальнюючу кількісну оцінку конкурентоспроможності ТНК за наявності декількох конкурентів. Для цього по кожному з факторів оцінювання конкурентоспроможності виставляються бали для ТНК та конкуруючих компаній за визначеною бальною шкалою, причому кожному з визначених для порівняння факторів надають визначену експертним шляхом відносну вагу значимості, з урахуванням якої розраховують його бальну оцінку. Підсумовуючи бальні оцінки за всіма факторами для кожної з конкуруючих компаній, ТНК отримує узагальнюючу оцінку власної конкурентоспроможності, на основі чого має змогу визначити міцність конкурентних позицій на ринку у порівнянні з конкурентами і обрати ефективну

конкурентну стратегію. Найбільш суттєвим недоліком такого методу балів є переважне використання експертних оцінок [47].

Рейтингове оцінювання конкурентоспроможності ТНК застосовується для цільового порівняння конкурентоспроможності ТНК та інших компаній на основі розробки рейтингу з урахуванням системи показників, обраних виходячи з цілей оцінювання. Вихідною інформацією для розрахунку показників є дані, отримані шляхом проведення інтерв'ю, аналізу доступної фінансової звітності та управлінської інформації об'єктів порівняння за формою запиту тощо. Базою визначення підсумкового місця у рейтингу ТНК та її конкурентів є значення інтегрального рейтингового оцінювання, що розраховується на базі побудованої матриці стандартизованих показників коефіцієнтів. Місце в рейтингу наочно демонструє ринкову позицію ТНК, на основі чого компанія отримує змогу визначити свої переваги й недоліки та вибрати стратегію досягнення успіху в конкурентній боротьбі [47].

Метод оцінювання конкурентоспроможності ТНК, заснований на теорії конкурентних переваг. Автором теорії конкурентних переваг є видатний американський вчений М. Портер, який стверджував, що чим сильніше розвинута конкуренція на національному ринку та вище вимоги споживачів, тим ймовірнішим буде успіх компаній як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках. Метод оцінювання конкурентоспроможності ТНК, заснований на теорії конкурентних переваг, базується на визначенні «ринкової сили» ТНК (співвідношення максимальної ціни продажу товару компанії та ціни ключового конкурента) та «продуктивності» (співвідношення витрат на одиницю продукції компанії та ключового конкурента). Показником потенційних переваг компанії є частка ринку, яка визначається за кількістю (загальною вартістю) реалізованої продукції при наявності певної кількості компаній-конкурентів на ринку. Оцінювання конкурентоспроможності ТНК за допомогою метода, заснованого на теорії конкурентних переваг, дає змогу визначити конкурентну позицію ТНК на ринку і розробити стратегію для її поліпшення завдяки новим конкурентним перевагам. Однією з основних переваг методу є те, що можна порівнювати

конкурентні переваги ТНК та значної кількості фірм-конкурентів, а одним з основних недоліків – певні труднощі при отриманні достовірної та повної інформації для коректного визначення частки ринку [10; 33; 61].

Метод оцінювання конкурентоспроможності ТНК, заснований на теорії ефективної конкуренції. Теорія ефективної конкуренції виникла і використовується для оцінювання конкурентоспроможності фірм у США і країнах Західної Європи. Відповідно до цієї теорії, факторами конкурентоспроможності є [62]: зовнішні фактори, зокрема: потенціал, доступність, ємність ринку, вид та конкурентоспроможність товару; державне регулювання; ступінь залучення фірми у дану галузь тощо, які вимагають невинного адаптаційно-комунікаційного пристосування учасників ринкового простору тощо, та внутрішні фактори, як-от: ефективність виробничої, збутової, фінансової діяльності компанії тощо. Сутність методу оцінювання конкурентоспроможності ТНК, заснованого на теорії ефективної конкуренції, полягає у визначенні показника конкурентоспроможності, розрахованого за допомогою експертно визначених коефіцієнтів вагомості перерахованих факторів з подальшим зіставленням з відповідним показником конкуруючих компаній. За результатами оцінювання найбільш конкурентоспроможною визнається ТНК, де найкраще організована робота всіх її підрозділів, щодо яких було проведено оцінювання. Перевагами методу є глибокий аналіз господарської діяльності корпорації, оцінювання ринкових позицій на національному, регіональному, галузевому ринках, можливість об'єктивного визначення та аналізу сильних та слабких сторін порівняно з конкурентами - для подальшого усунення причин відставання від ринкових лідерів. Недоліками методу є труднощі з отриманням та обробкою надзвичайно великого обсягу необхідної інформації, особливо що стосується фірм-конкурентів, а також суб'єктивізм у встановленні коефіцієнтів вагомості оцінюваних факторів [33; 63].

Метод оцінювання конкурентоспроможності ТНК, заснований на теорії рівноваги. У термінології цього методу рівновага – це такий стан, коли кожний фактор виробництва компанії характеризується максимальною продуктивністю і у

неї відсутні стимули для зміни обсягів виробництва, частки ринку, інших факторів. Критерієм конкурентоспроможності ТНК є наявність факторів виробництва, які не використовуються повною мірою. Для оцінювання конкурентоспроможності ТНК застосовуються відносні показники вартості основних та оборотних засобів, величини заробітної плати та процентних ставок тощо. Основною перевагою даного методу є можливість визначення внутрішніх резервів для подальшого підвищення прибутковості, а недоліком - складність представлення інтегрального результату оцінювання через його складові [63].

Для оцінювання конкурентоспроможності ТНК існує надзвичайно великий вибір методів та підходів, правильний вибір яких не тільки забезпечить оцінювання реального стану корпорації та її конкурентних позицій на ринку, а й визначить вектор подальшої діяльності, сфокусувавшись на розвитку найбільш значущих факторів конкурентоспроможності.

2.2. Оцінювання інноваційних позицій ТНК

У сучасних умовах господарювання у світі спостерігається глобальна транснаціоналізація діяльності, яку можна розглядати в географічному, галузевому та видовому аспектах. При цьому, ТНК виступають в ролі найбільшого світового інвестора та економічного інституту.

За сучасних умов глобалізації світової економіки швидкими темпами зростає кількість транснаціональних корпорацій (ТНК). За різними оцінками, на сьогоднішній день налічується близько 80 тис. ТНК, які мають понад 850 тис. іноземних філій, при цьому вони змушені постійно нарощувати власну структуру через високу конкуренцію, пошук шляхів максимізації прибутків та мінімізації витрат (рисунок 2.1).

З 1990 по 2007 роки спостерігається бум в розвитку ТНК – за цей період їх кількість зросла майже на 60 тис., а їх філій - на 750 тис. Після цього ситуація стабілізувалася та залишається приблизно на одному рівні - близько 80 тис. одиниць.

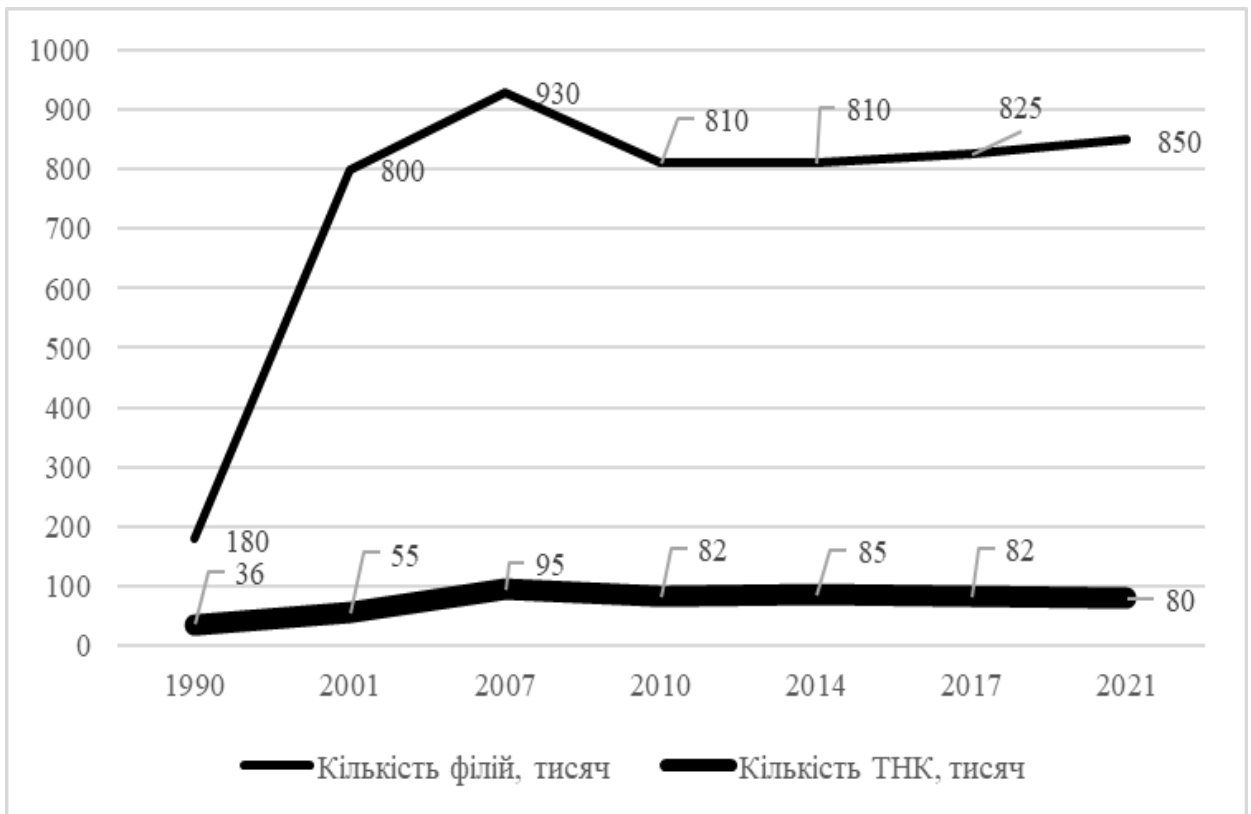

Рисунок 2.1 – Динаміка зміни кількості ТНК та їхніх філій у світі, тис. од.
Джерело: побудова за даними [64]

Важливим щорічним дослідженням ТНК є Fortune Global 500 – щорічний рейтинг 500 найбільших компаній світу, критерієм складання якого служить виручка компанії. Fortune Global 500 публікується американським діловим журналом Fortune з 1955 року. Список складається щорічно і демонструє найбільш великих корпоративних гравців, тим самим дозволяючи оцінити економічний розвиток і тенденції ринків [65].

Після досягнення рекордного рівня в 33,3 трлн доларів США у 2020 році загальний дохід найбільших компаній світу впав на 4,8% до 31,7 трлн доларів США у 2021 році. Але за даними дослідження 2022 року загальний дохід найбільших компаній збільшився на 19,2% і досягнув нового рекордного значення 37,8 трлн доларів. ТОП-10 ТНК світу за обсягом виручки відповідно до рейтингу Fortune Global 500 за результатами 2021 року та їх основні показники наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – ТОП-10 ТНК світу за обсягом виручки відповідно до рейтингу Fortune Global 500 за результатами 2021 року

Місце в рейтингу за 2021 рік	Назва	Країна	Кількість працівників, осіб	Місце в рейтингу за 2020 рік	Річна виручка		Прибуток		Активи млн дол. США
					млн дол. США	%	млн дол. США	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Walmart	США	2300000	1	572754	2,4	13673	1,2	244860
2	Amazon	США	1608000	3	469822	21,7	33364	56,4	420549
3	State Grid	КНР	871145	2	460617	19,1	7138	27,9	735430
4	China National Petroleum	КНР	1090345	4	411693	45,0	9638	110,6	660008
5	Sinopec Group	КНР	542286	5	401314	41,4	8316	34,0	380675
6	Saudi Aramco	Саудівська Аравія	68493	14	400399	74,3	105369	113,8	576134
7	Apple	США	154000	6	365817	33,3	94680	64,9	351002
8	Volkswagen	Німеччина	672789	10	295820	16,5	18187	80,0	601028
9	China State Construction Engineering	КНР	368327	13	293712	25,3	4444	24,2	378352
10	CVS Health	США	258000	7	292111	8,7	7910	10,2	232999
Всього ТОП-10			7933385		3964059		302718		4581036
Всього (500)			69596131		37774155		3098560		160003662

Джерело: складено за даними рейтингу Fortune Global 500 2022 [65]

За критерієм обсягів виручки рейтинг Fortune Global 500 успішних корпорацій світу за даними 2021 року знову очолила мережа торгових центрів Walmart (США), річна виручка якої становила 572,8 млрд. дол. США. Walmart займає перше місце одинадцятий рік поспіль. На друге місце піднялася Amazon.com, яка отримала 469,8 млрд. дол. США. На третє місце опустилася електромережева компанія Китаю State Grid з річною виручкою 460,6 млрд. дол. США.

На рисунку 2.2 проілюстровано географічну структуру ТНК у світі відповідно до рейтингу Fortune Global 500 за результатами 2021 року. Найбільшу кількість ТНК у Європи демонструють Німеччина (28), Франція (25), Великобританія (18), Швейцарії (14) та Нідерланди (11).

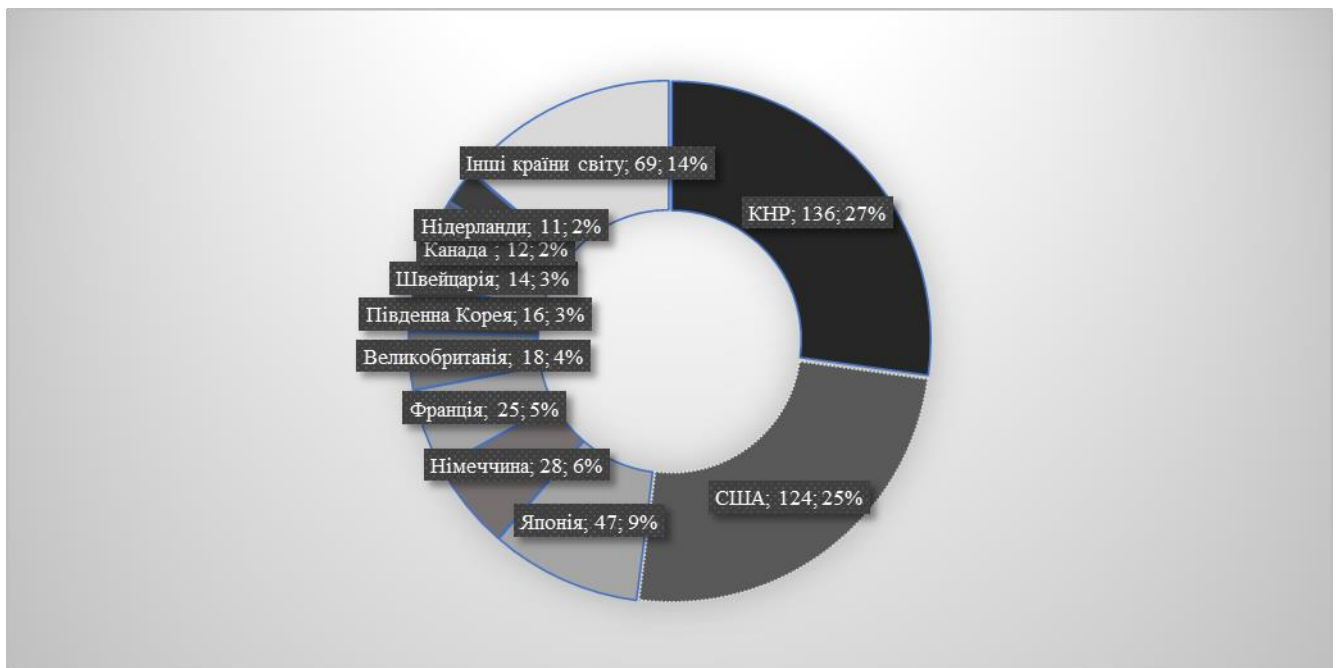

Рисунок 2.2 – Географічна структура ТНК рейтингу Fortune Global 500 результатами 2021 року

Джерело: побудовано за даними рейтингу Fortune Global 500 2022 [65]

Як видно з діаграми, в щорічному рейтингу Fortune Global 500 за кількістю ТНК Китай посів перше місце у світі (136 компаній), випередивши США (124 компанії) та Японію (47 компаній) у загальному списку. Варто уваги, що двадцять років тому в рейтингу Global 500 було всього вісім китайських компаній, але за цей період Китаю вдалося залучити інвестиції, розширити дослідницьку та виробничу базу, наростити технічний та інноваційний потенціал.

В умовах прискореного трансформаційного розвитку «нової економіки» і сучасного інформаційного суспільства однією із основних конкурентних стратегій ТНК є використання інновацій, як найважливішого нематеріального активу. Відповідно, головною конкурентною перевагою транснаціональних компаній в сучасних умовах є ефективне використання інноваційного чинника.

Загальні світові витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР, R&D) з 1996 по 2022 неухильно зростають, про що свідчать дані, наведені на рисунку 2.3.

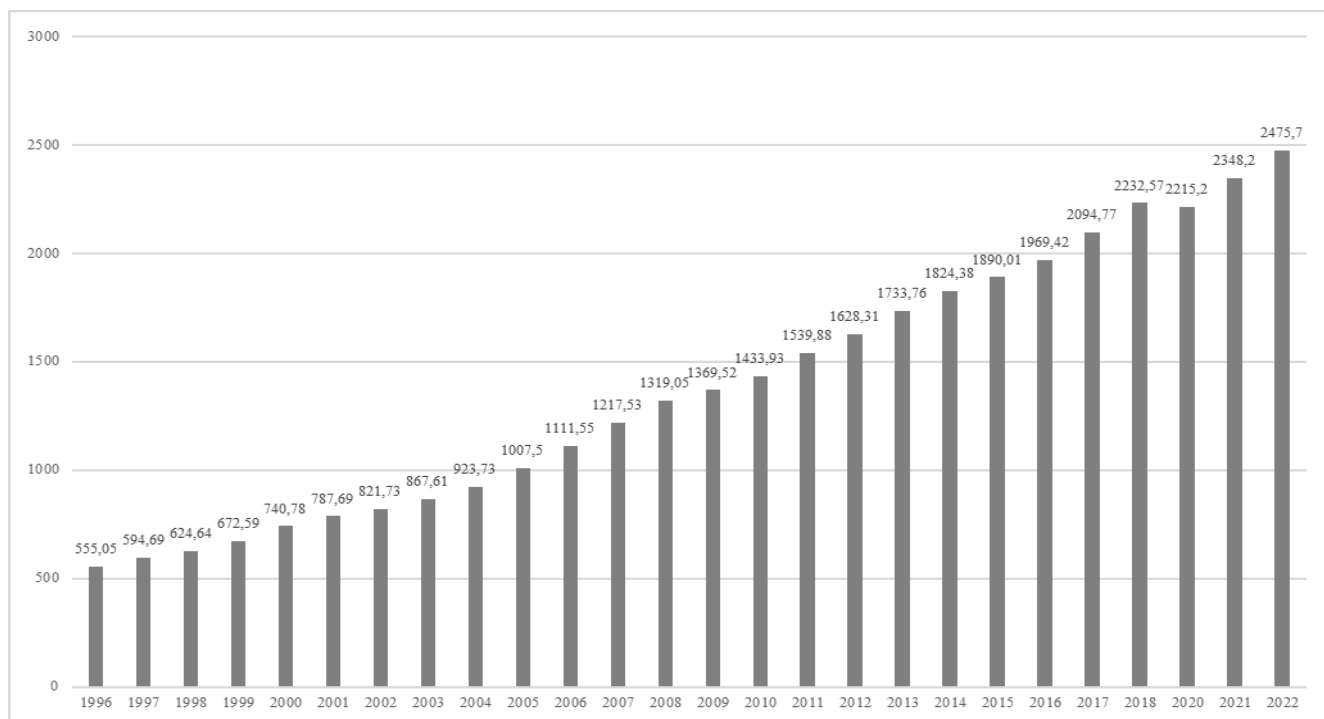

Рисунок 2.3 – Загальні світові витрати на НДДКР з 1996 по 2022 роки, млрд дол. США

Джерело: побудовано за даними [66]

Глобальні інвестиції у НДДКР у 2021 році становили 2,348 трлн. дол. США, а за прогнозами R&D World [67] у 2022 році в глобальні НДДКР буде інвестовано 2,476 трлн. дол. США, що на 5,43% більше, ніж 2,348 трлн. дол. США, витрачених у календарному 2021 році. Збільшення витрат на НДДКР на 81,6% або 104 млрд доларів США має відбутися за рахунок щорічного збільшенням витрат на НДДКР у першій десятці країн-лідерів (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – ТОП–10 країн-лідерів за витратами на НДДКР

Місце	Країна	2020			2021			2022		
		ВВП, трлн дол. США	Частка витрат на НДДКР у ВВП, %	НДДКР, млрд дол. США	ВВП, трлн дол. США	Частка витрат на НДДКР у ВВП, %	НДДКР, млрд дол. США	ВВП, трлн дол. США	Частка витрат на НДДКР у ВВП, %	НДДКР, млрд дол. США
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	США	19,847	3,04	603,3	21,038	3,06	643,8	22,131	3,07	679,4
2	КНР	23,010	2,00	460,2	24,851	2,04	507,0	26,243	2,10	551,1
3	Японія	5,225	3,40	177,6	5,350	3,30	176,6	5,521	3,30	182,2

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4	Німеччина	4,239	3,10	131,4	4,370	3,13	136,8	4,571	3,13	143,1
5	Південна Корея	2,188	4,35	95,2	2,282	4,40	100,4	2,357	4,50	106,1
6	Франція	2,832	2,25	63,7	3,011	2,22	66,8	3,128	2,19	68,5
7	Індія	8,443	0,80	67,6	9,246	0,70	64,7	10,031	0,65	65,2
8	Великобританія	2,798	1,73	48,4	2,988	1,74	52,0	3,138	1,75	54,9
9	росія	3,876	1,25	48,5	4,058	1,25	50,7	4,176	1,25	52,2
10	Бразилія	2,989	1,16	34,7	3,145	1,16	36,5	3,192	1,16	37,0
Топ-10 країн-лідерів		75,447		1730,6	80,339		1835,3	84,488		1939,7
Топ-40 країн		106,733		2146,7	113,168		2275,9	118,650		2399,7
Інші країни світу		16,927		68,5	17,692		72,3	18,439		76,0
Всі країни світу		123,660	1,79	2215,2	130,860	1,79	2348,2	137,089	1,81	2475,7

Джерело: складено за даними [67]

У групі Топ-40 країн з найбільшими витратами на НДДКР загальний прогнозований ВВП у 2022 році становить 118,6 трлн доларів США згідно з Перспективами розвитку світової економіки Міжнародного валютного фонду (МВФ), опублікованими в жовтні 2021 року. Співвідношення витрат на НДДКР до ВВП у цій групі варіюється від 4,8% (Ізраїль) до 0,24% (Індонезія).

Зміни, спричинені пандемією, призвели до менших, ніж очікувалося, змін у витратах на НДДКР за останні два роки. Загальні показники зростання світової економіки сповільнилися у 2021 році порівняно зі стрімким глобальним зростанням, яке спостерігалось в попередні роки. Але загальний показник співвідношення витрат на НДДКР до ВВП змінився лише незначно, тож темпи зростання НДДКР сповільнилися порівняно з очікуваними через уповільнення загального економічного зростання, але фактичний обсяг виконаних НДДКР все одно зріс, так само як і темпи зростання в окремих країнах.

Світове виробництво сповільнилося в кількох галузях, включаючи автомобільну промисловість та інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), через проблеми з робочою силою, пов'язані з пандемією, та обмеженням поставок. Але науково-дослідницька робота постраждала менше, ніж виробництво в цих галузях, і НДДКР зростали навіть швидше, ніж можна було очікувати.

Відмінності та тенденції у витратах на НДДКР у різних географічних регіонах продовжилися та розширилися у 2022 році. Країни Північної Америки та

Європи продовжували втрачати загальну частку витрат на НДДКР, тоді як країни Азії, що розвиваються, продовжували збільшувати загальні витрати на НДДКР.

Японія хоча й продовжує залишатися третьою країною в рейтингу витрат на НДДКР, але її загальний економічний спад протягом останнього десятиліття може призвести до зниження рейтингової позиції протягом наступних двох-трьох років.

Країни економічно депресивних регіонів Південної Америки та Африки продовжували інвестувати менші обсяги коштів та ресурсів у свої науково-дослідні програми (ніж в інші регіони світу).

Країни Близького Сходу та росія/Співдружність Незалежних Держав (СНД), в основному, зберегли статус-кво, не збільшуючи і не зменшуючи частку ринку НДДКР, за винятком окремих країн (наприклад, Ізраїль продовжує інвестувати значні кошти в НДДКР більше, ніж будь-хто з його сусідів по регіону).

Китай продовжує залишатися головним світовим конкурентом у сфері НДДКР, який кидає виклик лідерству США майже в кожній технологічній, економічній і соціально-військовій сфері. Китай послідовно дотримується більшості розділів своїх п'ятирічних планів. Промислові та урядові стратегії США продовжують стримувати більшість цілей Китаю в галузі НДДКР, але США можуть втратити позиції в деяких конкретних галузях, куди Китай інвестує найбільше своїх величезних ресурсів.

13 грудня 2022р. Європейська Комісія опублікувала звіт «The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard» [68] про результати аналізу 2500 глобальних корпорацій, які інвестували найбільші суми в НДДКР в усьому світі в 2021 році. Вказано, що кожна з цих компаній зі штаб-квартирами в 41 країні і понад 900 тис. дочірніх компаній по всьому світу, інвестувала понад 48,5 млн євро в НДДКР в 2021 році. Загальний обсяг інвестицій в усі 2500 компаній склав 1093,9 млрд євро, або 86% світових НДДКР, фінансованих бізнесом. До топ-2500 входять 361 компанія з ЄС (17,6% від загальної суми), 822 компанії з США (40,2%), 678 компаній з Китаю (17,9%), 233 компанії з Японії (10,4%) і 406 компаній з решти світу – RoW (у тому числі, компанії з Південної Кореї (53),

Швейцарії (55), Великобританії (95), Тайваню (84) та компанії з інших 18 країн, загальною часткою 13,9%).

Інвестиції в НДДКР продовжували суттєво зростати. Більшість корпоративних фінансових показників, які сильно постраждали під час пандемії, продемонстрували значне відновлення, зокрема, чисті продажі. Компанії, що входять до рейтингу, інвестували у 2021 році на 14,8% більше, ніж у 2020 році. Чистий обсяг продажів 2500 компаній зросли на майже на 20%, досягнувши 23,1 трлн євро, на протипагу падінню на 4,6% у рейтингу 2021 року (рисунок 2.4).

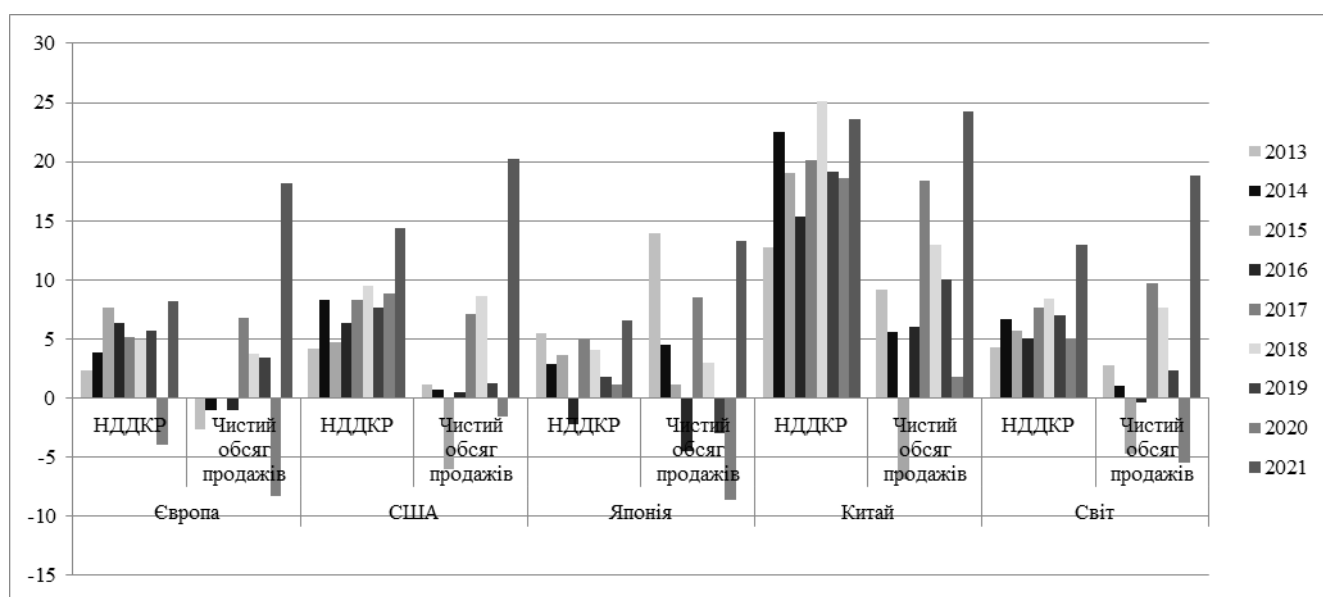

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягів інвестицій у НДДКР та чистих продажів компаній-інвесторів з ЄС, США, Китаю, Японії, світу в цілому за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано за даними [68]

За останні 10 років частка НДДКР компаній ЄС та Японії у загальному обсязі НДДКР зменшилася. Зменшення їхньої частки у загальному обсязі НДДКР відповідає збільшенню частки НДДКР інших країн/регіонів, особливо компаній, розташованих у Китаї.

На глобальному рівні звіт EC publishes EU Industrial R&D Investment Scoreboard 2022 [68] демонструє поглиблення глобальних технологічних змагань в чотирьох ключових секторах, на які припадає понад три чверті загального обсягу інвестицій в НДДКР: виробники інформаційно-комунікаційних технологій

– ІКТ (22,6%), галузь охорони здоров'я (21,5%), ІКТ-послуги (19,8%) та автомобільна промисловість (13,9%).

В ЄС основною опорою корпоративних НДДКР є автомобільний сектор, на який припадає 32,5% від загального обсягу НДДКР. Компанії у сфері охорони здоров'я також продемонстрували значне зростання НДДКР, що перевищує середній показник по ЄС (11,5%), а також у фінансовій сфері (14,7%). Хімічна промисловість, аерокосмічна та оборонна галузі відновилися після минулорічного падіння, продемонструвавши хоч і скромне, але зростання НДДКР (4,8% та 0,6% відповідно); темпи зростання хімічного сектору були достатніми, щоб досягти (5,3 млрд євро), але в аерокосмічній та оборонній галузях та оборонного сектору все ще майже на 2 млрд євро нижчий за показник 2019 року (8,2 млрд євро).

Зростанню НДДКР американських компаній сприяли сектори, що інвестують в НДДКР, а саме: автомобільна галузь (27,1%), ІКТ-послуги (21,2%), охорона здоров'я (18,5%) та ІКТ-виробники (10,0%).

Фірми зі штаб-квартирою в Китаї в секторах ІКТ-виробники (18,0%), ІКТ-послуги (21,6%), промисловість (32,2%), будівництво (21,7%) та охорона здоров'я (35,8%) зробили найбільший внесок у загальне зростання НДДКР.

У 2021 році технологічна гонка посилилася: компанії ЄС демонструють відновлення, компанії США та Китаю продовжують різко збільшувати інвестиції в R&D, а японські компанії йдуть слідом за ними. Як результат, частка світових інвестицій в НДДКР компаній ЄС зменшилася до 17,6%, а частка компаній США досягла 40,2% у 2021 році. Китайські компанії продовжили різко збільшувати свою частку в НДДКР, досягнувши 17,9%. Натомість частка японських компаній навпаки, частка японських компаній у глобальному рейтингу продовжувала скорочуватися (10,4%).

У цілому, зростання інвестицій у НДДКР у чотирьох ключових секторах було вищим для компаній США та Китаю, ніж для компаній з ЄС, що увійшли до зазначеного рейтингу.

Значні темпи зростання НДДКР компаній зі штаб-квартирою в Китаї призвели до того, що у 2020 році вони випередили японські компанії, а компанії зі штаб-квартирою в ЄС - у 2021 році.

Як кількість китайських компаній, так і їхні інвестиції в НДДКР помітно зросли в рейтингу. Компанії ЄС інвестували 192,8 млрд євро в у 2021 році порівняно з 195,9 млрд євро для китайських компаній. США залишаються на першому місці з 439,7 млрд євро, тоді як Японія відстає як від ЄС, так і від Китаю з показником 113,8 млрд євро [68].

23 вересня 2022 Boston Consulting Group (BCG) опублікувала рейтинг найбільш інноваційних ТНК [69], до якого традиційно входять світові гіганти в технологічній та цифровій галузі, фармацевтичній та автомобільній промисловості. До десятки лідерів увійшли Apple, Microsoft, Amazon, Alphabet (до якої входить компанія Google), Tesla, Samsung, Moderna, Huawei, Sony і IBM. У своєму дослідженні консультанти BCG серед факторів, які обумовлюють найкращі інноваційні показники, виокремлюють високу якість управління інноваціями протягом життєвого циклу інновацій, моделювання інноваційних процесів, здатність використовувати інформацію для формування стратегії та прийняття рішень, зрілість для масштабування інновацій та швидкого виходу на ринок тощо.

З усього наведеного випливає, що в сучасних умовах загальна стратегія ТНК, що базується на інноваційному розвитку та необхідному інвестиційному забезпеченні, завжди визначає гідне місце ТНК у найбільш вагомих для транснаціонального бізнесу сферах і обумовлює виключну роль ТНК в інноваційному розвитку світової економіки в цілому.

2.3. Аналіз впливу інновацій на забезпечення конкурентоспроможності ТНК на прикладі США

Сполучені Штати Америки є базою для існування значної кількості світових транснаціональних корпорацій разом із Китаєм, Японією та країнами Західної

Європи і залишаються провідною і сильною інноваційною системою світу. Американську інноваційну політику можна охарактеризувати як диверсифіковану, децентралізовану та гнучку. До сприятливих умов існування ТНК на території США можна віднести: помірне оподаткування, невтручання держави в підприємництво, наявність сировини, великий і постійно зростаючий споживчий ринок, постійне впровадження інновацій і новітніх технологій, наявність відповідної м'якої та жорсткої інфраструктури.

Пріоритет ринку США надають світові гіганти фінансового сектора (ICBC, BNP Paribas, ING, HSBC), страхування (Alli-Canz, Prudential), автомобільної промисловості (Toyota Motor, Volkswagen Group), нафтової промисловості (PetroChina, Total), хімічної промисловості (BASF, Novartis) і багато інших компаній [70].

Американські ТНК міцно укріпилися на світових ринках у другій половині ХХ століття. Річні продажі першої десятки американських ТНК перевищують 1,5 трлн дол. США (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – ТОП-10 ТНК США за виручкою станом за результатами 2021 року (за Fortune Global-500)

Місце в рейтингу за 2021 рік	Компанія	Штаб-квартира	Галузь промисловості	Кількість працівників, осіб	Річна виручка		Прибуток		Активи
					млн дол США	%	млн дол США	%	млн дол США
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Walmart	Бентонвіль (Арканзас)	Роздрібна торгівля	2300000	572754	2,4	13673	1,2	244860
2	Amazon	Сіетл	Роздрібна торгівля	1608000	469822	21,7	33364	56,4	420549
7	Apple	Купертино (Каліфорнія)	Електроніка	154000	365817	33,3	94680	64,9	351002
10	CVS Health	Вунсокет (Род-Айленд)	Охорона здоров'я	258000	292111	8,7	7910	10,2	232999
11	UnitedHealth Group	Міннетонка (Міннесота)	Охорона здоров'я	350000	287597	11,8	17285	12,2	212206
12	Exxon Mobil	Ірвінг (Техас)	Нафта і газ	63000	285640	57,4	23040	-	338923
14	Berkshire Hathaway	Омаха	Конгломерат (інвестиції та страхування)	372000	276094	12,5	89795	111,2	958784

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
16	McKesson	Сан-Франциско	Охорона здоров'я	66500	263966	10,8	1114	-	63298
17	Alphabet	Маунтин-В'ю (Каліфорнія)	Технології	156500	257637	41,2	76033	88,8	359268
21	Amerisource Bergen	Честербрук (Пенсильванія)	Фармацевтика	40000	213989	12,7	1540	-	57338
Всього ТОП-10 ТНК США				7933385	3964059		302718		4581036

Джерело: складено за даними рейтингу Fortune Global 500 2022 [65]

На основі даного рейтингу за результатами 2021 року виявлено, що першою за обсягами виручки є ТНК Walmart, що займається роздрібною торгівлею. Річна виручка компанії складає 572 754 млн дол. США. Зазначимо, що Walmart посідає першу сходинку в рейтингу Fortune Global-500. На другому місці - Amazon.com, яка отримала 469 822 млн дол. США виручки. На третьому місці Apple з річною виручкою 365 817 млн дол. США, яка займає 7 місце в рейтингу Fortune Global-500.

З поправкою на інфляцію, зростання інвестицій у НДДКР у США в середньому становило 3,3% у період з 2010 по 2018 рік (після великої глобальної рецесії 2009 року). Співвідношення НДДКР до ВВП зросло до понад 3% у 2018 році і прогнозується на рівні 3,07% у 2022 році. США в 2021 році зменшили свої витрати на НДДКР на 0,5% і становили 598,7 млрд. дол. США. Очікується, що у 2022 році США інвестують у НДДКР 679,4 млрд. дол. США [71].

Однією з головних передумов успіху діяльності ТНК у надзвичайно мінливому сучасному середовищі є виключна здатність компанії до швидкої розробки та використання у виробництві нових науково-обґрунтованих технологічних і організаційних рішень, тобто інновацій. Вектор розвитку ТНК в напрямку створення, реалізації і комерціалізації інновацій сприяє досягненню надвисокої ефективності компанії, належного рівня прибутковості та конкурентоспроможності на глобалізованих ринках, що переконливо демонструє діяльність Apple Inc.

Apple Inc., раніше Apple Computer Inc. - американська транснаціональна корпорація, яка займається розробкою та виробництвом споживчої електроніки та програмного забезпечення. Найвідомішими апаратними продуктами компанії є комп'ютери Macintosh, плеєри iPod та iPhone. Програмне забезпечення Apple включає операційну систему Mac OS X, медіа-браузер iTunes, пакет мультимедійного та творчого програмного забезпечення iLife, пакет програмного забезпечення для підвищення продуктивності iWork та пакет професійних програмних продуктів для аудіо- та кіноіндустрії Final Cut Studio. Компанія має кілька сотень роздрібних магазинів у низці країн світу, а також інтернет-магазин iTunes Store [72].

Заснована в Купертіно, штат Каліфорнія, 1 квітня 1976 року Стівеном Джобсом та Стівом Возняком, компанія мала назву «Apple Computer, Inc.» протягом перших 30 років, але 9 січня 2007 року відмовилася від слова «комп'ютер», щоб відобразити постійну експансію компанії на ринок побутової електроніки. Завдяки своїй філософії всеосяжного естетичного дизайну та відмінним рекламним кампаніям, Apple Inc. створила унікальну репутацію в галузі побутової електроніки. Apple залучила клієнтську базу, яка віддана компанії та її бренду, особливо в США [73].

В останні роки компанія активно розвивається, про що свідчать економічні показники її діяльності (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 – Основні фінансові показники компанії «Apple Inc.», млн. дол. США

Рік	Дохід, млн дол. США	Чистий прибуток, млн дол. США	Загальні активи, млн дол. США	Кількість працівників, ос.
2017	229234	48351	375319	123000
2018	265595	59531	365725	132000
2019	260174	55256	338516	137000
2020	274515	57411	323888	147000
2021	365817	94680	351002	154000

Джерело: складено за даними рейтингу Fortune Global 500 [65; 74]

Компанія Apple опублікувала звіт про підсумки четвертого кварталу 2022 фінансового року, який для неї завершився 24 вересня. Відповідно, було підбито й підсумки всього фінансового року. За підсумками всього фінансового року Apple виручила \$394,3 млрд проти \$365,8 млрд роком раніше (рисунок 2.5).

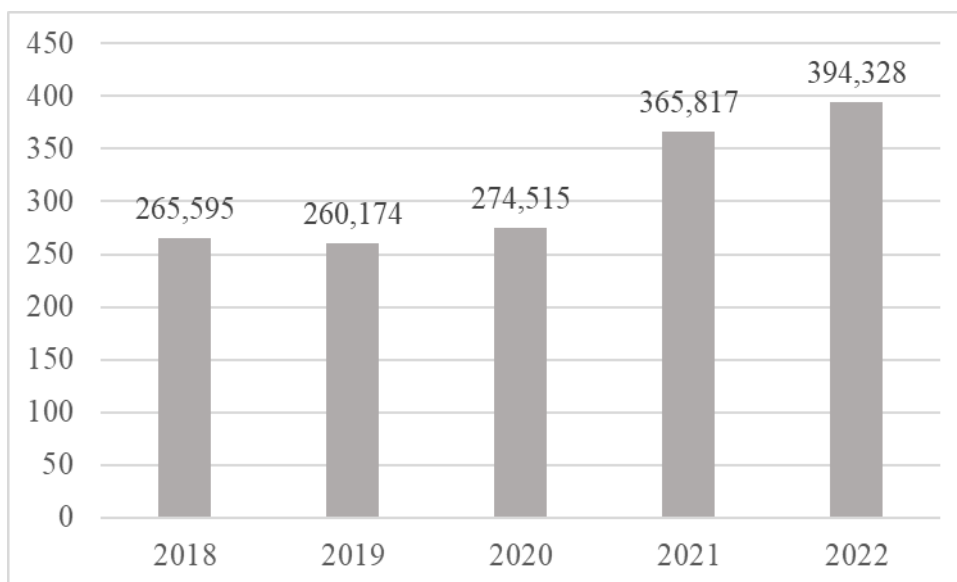

Рисунок 2.5 – Динаміка річної виручки Apple, млрд дол. США

Джерело: побудовано за даними [75]

За 2022 рік операційний прибуток Apple зріс із \$108,9 до \$119,4 млрд, чистий прибуток – з \$94,68 до \$99,8 млрд (рисунок 2.6).

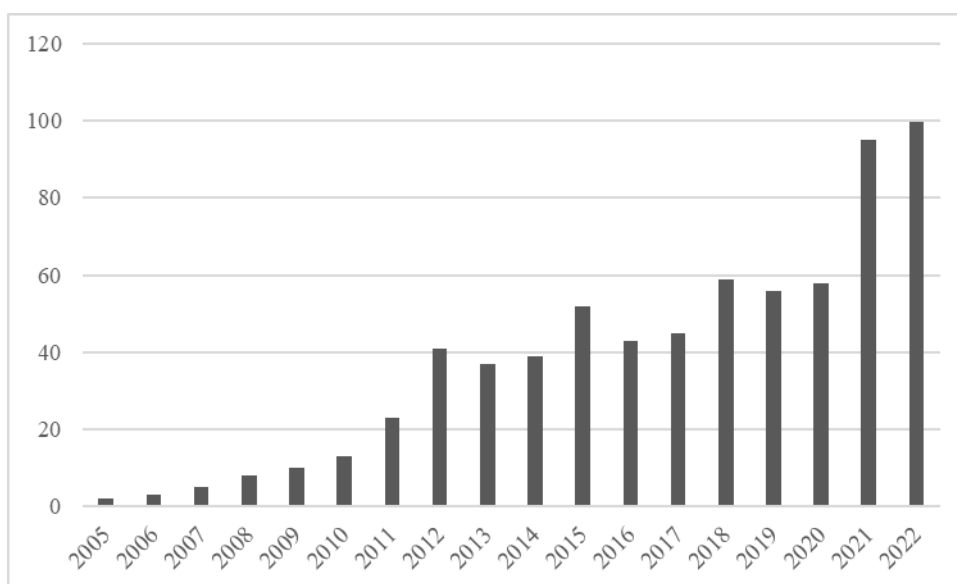

Рисунок 2.6 – Динаміка операційного прибутку Apple, млрд дол. США

Джерело: побудовано за даними [73]

Продаж iPhone за 4 квартал 2022 року склав \$42,6 млрд проти \$38,9 млрд роком раніше. Продажі Mac зросли з \$9,2 до \$11,5 млрд, навушники, годинник та інша електронна електроніка, що носить, і показала зростання з \$8,79 до \$9,65 млрд, сервіси зросли з \$18,28 до \$19,19 млрд. А ось продаж iPad впав з \$8,25 до \$7,17 млрд, що, ймовірно, обумовлено зниженням попиту на тлі спаду пандемії COVID-19. За результатами всього року Apple продала смартфонів на \$205,5 млрд проти \$191,97 млрд роком раніше, тобто продаж зріс на 7%. Продажі ПК Mac зросли на 14%, домашня електроніка, що носить, показала зростання на 7,5%, сервіси зросли на 14%, а продажі iPad впали на 8% [76].

Таких результатів Apple змогла досягти завдяки послідовній реалізації інноваційної стратегії, що позиціонується у візії та місії.

Візія Apple «Ми віримо, що ми знаходимося на землі, щоб виробляти чудові продукти, і це не зміниться» виражає бажання компанії робити все добре і тим самим отримувати чудові результати в майбутньому. Apple сподівається досягти успіху, пропонуючи продукцію на основі постійних інновацій, включення в них передових технологій та високої якості, не забуваючи пропонувати чудове обслуговування клієнтів [77].

Місія Apple «Надайте своїм клієнтам найкращий досвід роботи за допомогою інноваційного обладнання, програмного забезпечення та послуг» однозначно спрямована на користувачів. Apple розраховує на те, що кожен користувач має найкращі обчислювальні можливості в персоналізованому вигляді при використанні його продуктів незалежно від типу користувача. Головне - запропонувати кожному інноваційне рішення з використанням програмного та апаратного забезпечення. Компанія цінується у світі за надійність та високу якість своєї продукції [77].

У своїй діяльності «Apple Inc.» використовує такі підстратегії:

– стратегія розвитку продукту (впровадження інноваційних товарів, модифікація асортименту, вдосконалення параметрів продукції) - щорічні оновлення власного асортименту смартфонів та програмного забезпечення для них;

– стратегія широкої диференціації (надання товарам специфічних рис, що відрізняють їх від товарів фірм конкурентів);

– стратегія концентричної диверсифікації (пошук нових видів одного і того самого рівня: виробництво не лише смартфонів, а й планшетів та портативних медіаплеєрів на операційній системі попередніх);

– стратегія чистої диверсифікації (освоєння абсолютно нових видів діяльності) - перехід компанії «Apple Inc.» до пріоритетного виробництва смартфонів та зменшення зусиль по розробці комп'ютерів є освоєнням нового ринку та використанням стратегії чистої диверсифікації [73; 78].

Основними конкурентними перевагами Apple є:

- органічне поєднання створених Apple і привнесених ззовні ідей та технологій з подальшим доданням до новоствореного продукту нових функцій та особливостей, які актуалізуються завдяки розробленому компанією Apple потужним програмним забезпеченням та оригінальним дизайном;

- поєднання в інноваційних продуктах Apple передових технологій і простоти використання з метою найповнішого задоволення потреб найвибагливішого споживача. До прикладу, iPod - не єдиний в світі цифровий плеєр, але саме він уможливив обмін музикою та її купівлю через Інтернет;

- зважене, критичне ставлення до оцінок користувачів стосовно того чи іншого продукту. До прикладу, iPod був «висміяний» після появи на ринку у 2001-му році, але Стів Джобс не відмовитися від новітнього продукту і врешті-решт переміг;

- здатність, що називається, програвати з розумом, не сприймати провал як вирок, вчитися на своїх прорахунках і виходити із ситуації з новими знаннями й уміннями для досягнення успіхів у подальшому. До прикладу, комп'ютер Macintosh з'явився після провалу попередньої версії - Lisa; iPhone виник внаслідок неприйняття оригінальної версії музичного телефону Apple, який повинен був вироблятися спільно з компанією Motorola. Свого часу Apple була на грані банкрутства, але зуміла не лише вижити, а й досягти лідерських позицій у створенні та освоєнні інновацій.

Загально визнано, що сьогодні Apple – на вершині багатьох рейтингів зі створення інновацій та надання світу унікальних інноваційних продуктів, багато з яких знаменують проривні складові науково-технічного прогресу на сьогоднішньому етапі формування цивілізаційних цінностей. Перетворення проривних інновацій в прибутковий бізнес забезпечує корпорації Apple досягнення високої конкурентоспроможності і ринкове лідерство в планетарному масштабі.

Висновки до розділу 2

Встановлено наявність безлічі розроблених відомими вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами методів та підходів до оцінювання конкурентоспроможності ТНК, серед яких матричні методи (матриця БКГ, матриця GE/Мак Кінсі, матриця Shell/DPM, матриця Ансоффа, матриця «А. Нільсен»), SWOT-аналіз, матриця еластичності конкурентної реакції Ж.-Ж. Ламбена, матриця (модель) базових стратегій М. Портера, матриця Хінтерхубера), графічні методи (оцінювання конкурентоспроможності на основі теорії «життєвого циклу товару», побудова багатокутника конкурентоспроможності, картування стратегічних груп), профільні методи, методи, що дозволяють зробити оцінювання конкурентоспроможності через ефективність менеджменту (бенчмаркінг конкурентоспроможності; PIMS-модель; LOTS-аналіз, GAP-аналіз), рейтингове оцінювання, метод балів, методи оцінювання конкурентоспроможності компанії, засновані на теорії конкурентних переваг, на теорії рівноваги, на теорії ефективної конкуренції. Завдяки оцінюванню конкурентоспроможності ТНК, що є елементом стратегії посилення конкурентоспроможності, можна проаналізувати вплив зовнішнього середовища, оцінити внутрішні ресурси і можливості, виявити сильні і слабкі сторони діяльності порівняно з конкурентами, що в результаті дасть змогу ефективно планувати та розвивати діяльність в рамках розробленої стратегії конкурентоспроможності.

Підтверджено, що транснаціональні корпорації являють собою фундаментальний базис розвитку глобальної економіки через розвиток ринків у світовому масштабі. Бурхливий розвиток ТНК, зафіксований в період з 1990 по 2007 роки - тоді кількість ТНК зроста майже на 60 тис., а їх філій - на 750 тис. На сьогодні кількість ТНК становить близько 80 тис. За даними рейтингу Fortune Global 500, опублікованого у 2022 році, за кількістю національних ТНК лідирує Китай (136 компаній), США (124 компанії) та Японія (47 компаній). За даними цього ж дослідження загальний дохід найбільших компаній збільшився на 19,2% і досягнув нового рекордного значення 37,8 трильйонів доларів.

Визначено, що Сполучені Штати Америки належать до країн із високими показниками інноваційної активності, характеризуються високим рівнем розвитку інноваційної інфраструктури. США є лідером за витратами на НДДКР. ТНК є засобом підтримання домінуючої ролі США у світовій економіці. Однією з головних передумов успіху діяльності ТНК в умовах гіперконкуренції є виключна здатність до нововведень та їх впровадження. Однією з основних інноваційних ТНК світу є Apple. Саме конкурентоспроможність на основі інноваційного розвитку відіграє основну роль у забезпеченні Apple провідних позицій на світових ринках. Успішний досвід ТНК Apple підкреслює необхідність реалізації конкурентної стратегії, що базується на інноваційному розвитку та необхідному інвестиційному забезпеченні, для забезпечення конкурентоспроможності в умовах гіперконкуренції на глобальних ринках.

Основні наукові результати розділу опубліковано у праці автора [79].

3. ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Стратегічні напрями посилення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на основі інноваційного розвитку

В умовах інтенсивного розвитку глобалізаційних процесів і загострення конкуренції на глобальних ринках проблема посилення конкурентоспроможності ТНК є однією з головних і водночас найскладніших задач управління корпорацією. Така задача може бути вирішена лише завдяки вибору і реалізації стратегічних напрямків на основі інноваційного розвитку, оскільки формування конкурентних переваг ТНК сьогодні, як ніколи раніше, пов'язане з інноваційною парадигмою (освоєння новітніх виробничих, організаційних, інформаційних, високотехнологічних та інших наукомістких технологій) зі зміною концепції розвитку за рахунок постійного збільшення частки створених та реалізованих інновацій [80].

На думку автора [81] інноваційний розвиток (упровадження інновацій) має бути найважливішою стратегічною метою ТНК, а стратегічне управління інноваційним розвитком – перерости у генеральний перспективний напрям, на базі якого здійснювати планування та реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів, передбачати зміни у зовнішньому і внутрішньому середовищі, втілювати в життя стратегічні рішення для збереження та посилення конкурентних переваг компанії.

Реалії сьогодення свідчать, що чим вище рівень інноваційності застосовуваних корпорацією технологій, тим вагомішими стають її конкурентні переваги та більш переконливою перемога в конкурентній боротьбі. Звідси випливає логічний висновок, що саме запровадження інновацій ТНК є найважливішою передумовою підвищення конкурентоспроможності компанії та її економічного розвитку. При цьому, як зазначено в роботах [81; 82] запорукою

тривалого успіху компанії у ринковому протистоянні є науково обґрунтована та адекватно змістовно наповнена інноваційна стратегія ТНК (інноваційна стратегія розвитку, стратегія інноваційного розвитку) як інструмент досягнення сформульованих стратегічних інноваційних цілей діяльності (стійкого, інноваційного розвитку, зростання попиту, зміцнення конкурентоспроможності тощо) з чіткою типологізацією і детальною декомпозицією за різними компонентами у складі організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК. Грамотно розроблена і втілена в практику інноваційна стратегія істотно збільшує ринкову цінність ТНК.

Транснаціональні корпорації на нинішньому етапі своєї еволюції являють собою інноваційно орієнтовані ТНК – як наслідок переходу до інноваційного типу розвитку економіки. Автор роботи [83] акцентує увагу на тому, що новою рисою ТНК на даному етапі є поширення на приймаючі країни інноваційної активності, яка раніше була прерогативою материнських фірм, створення в інших країнах науково-дослідних центрів, поглинання місцевих фірм з високим інноваційним потенціалом, забезпечення монополії на передові технології тощо. Сучасні ТНК демонструють інтеграцію інноваційного та стратегічного управління, а інноваційна стратегія базується на досягненнях науково-технічного прогресу, розробці та реалізації нововведень в усіх сферах діяльності корпорації із спрямуванням на інноваційний розвиток, який розглядається як довготривале, безперервне збільшення вартості компанії за рахунок створення та/або реалізації продуктів (сервісів) із застосуванням інноваційних технологій та прогресивних управлінських рішень, що гарантує нарощування конкурентоспроможності ТНК і забезпечує передові позиції на високо конкурентних глобальних ринках.

Формування та реалізація інноваційної стратегії ТНК відбувається на декількох рівнях стратегічного управління: на корпоративному (корпоративна інноваційна стратегія), діловому (ділова інноваційна стратегія) та функціональному (функціональні стратегії). Корпоративна інноваційна стратегія встановлює орієнтири розвитку компанії, зокрема інноваційного розвитку, вирішення організаційних, фінансових та інших питань. Діловій інноваційній

стратегії притаманні ознаки конкурентної стратегії - створення конкурентних переваг із застосуванням інновацій в частині формування асортименту та виду продукції, використання новітніх технологічних процесів тощо. На функціональному рівні формуються передумови реалізації стратегії у напрямках планування дій у сфері НДДКР, удосконалення маркетингу, збуту, виробництва, професійного зростання персоналу; широкого впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій тощо [81].

Об'єкти стратегічного управління на кожному рівні інноваційної стратегії перебувають під впливом факторів конкурентоспроможності, які за логікою і сутністю стратегічного управління забезпечують досягнення цілі - підвищення конкурентоспроможності за рахунок інноваційної діяльності.

Розглянемо основні напрями підвищення конкурентоспроможності ТНК на основі стратегічного управління інноваційним розвитком у вигляді впровадження організаційних інновацій, управлінських інновацій, техніко-технологічних та виробничих інновацій, соціальних інновацій, ресурсних інновацій та маркетингових інновацій через вплив об'єктивних та суб'єктивних, зовнішніх та внутрішніх факторів конкурентоспроможності з інноваційним підґрунтям (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Напрями підвищення конкурентоспроможності ТНК на основі стратегічного управління інноваційним розвитком

Напрямок	Основні фактори конкурентоспроможності, що актуалізують упровадження інновацій	Результат упровадження інновацій
1	2	3
Упровадження організаційних інновацій	<ul style="list-style-type: none"> раціональність організаційної структури, сучасне апаратне та інформаційне забезпечення діяльності компанії, володіння персоналом сучасними методами ведення бізнесу, необхідними знаннями, навичками та компетенціями тощо, 	Підвищення конкурентоспроможності ТНК за рахунок удосконалення організаційної структури компанії, продуманої організації виробництва, створення на базі підрозділів інноваційних високотехнологічних стартапів тощо.

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
Упровадження управлінських інновацій	<ul style="list-style-type: none"> • сучасний високий науковий рівень системи управління, • удосконалення процесів, структури, засобів та інструментів менеджменту в інноваційній парадигмі тощо 	Управлінські інновації - це нові форми та методи планування, організації, регламентування праці та виробництва, а також у сферах ціноутворення, мотивації й оцінювання результатів діяльності, що забезпечує підвищення ефективності управлінської діяльності та формування системи управління інноваційною діяльністю з метою посилення конкурентоспроможності.
Упровадження техніко-технологічних та виробничих інновацій	<ul style="list-style-type: none"> • інноваційність технологічних процесів та обладнання, • патентоспроможність технологій, конструкцій, матеріалів тощо, • високий рівень автоматизації виробництва, • здатність до продукування інноваційних товарів, • масштабність впровадження науково-технічних розробок, • поєднання високої якості продукції та низьких витрат тощо 	Втілення інновацій у бізнес-процеси, технологічні ланцюжки тощо забезпечує конкурентні переваги через підвищення якості та зниження собівартості продукту. До того ж, зниження загальних витрат на виробництво інноваційного продукту обумовлює суттєве підвищення економічний ефекту і загальне покращення показників діяльності компанії.
Упровадження фінансово-економічних інновацій	<ul style="list-style-type: none"> • ефективне розпорядження фінансовими ресурсами, • залучення зовнішніх фінансових ресурсів, • повернення залучених коштів, • інвестування власних коштів тощо 	Упровадження інновацій у фінансово-господарську діяльність сприяє досягненню цільових показників конкурентоспроможності завдяки забезпеченню прибутковості, фінансової стійкості компанії тощо.
Упровадження соціальних інновацій	<ul style="list-style-type: none"> • вибудовування корпоративної культури, • створення здорового морально-психологічного клімату, • підтримка прагнення працівників до підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, самовдосконалення та кар'єрного зросту тощо 	Упровадження соціальних інновацій сприяє досягненню успіху компанії в конкурентній боротьбі завдяки праці високоосвіченого персоналу з належними компетенціями, професіоналізмом, креативністю, відповідальністю та відчуттям причетності до виконання важливого спільного завдання – підвищення конкурентоспроможності на базі неперервного інноваційного розвитку.

1	2	3
Упровадження маркетингових інновацій	<ul style="list-style-type: none"> • унікальність продукту чи сервісу, • найнижча собівартість продукту, ніж у конкурентів, • можливість досягти переваги на певному сегменті ринку (локація, група споживачів або тип товару), • низькі витрати на логістику, • розвинена дилерська мережа, низькі витрати на збут тощо 	Упровадження маркетингових інновацій сприяє активізації маркетингової діяльності фірми у боротьбі за ринки збуту з орієнтацією на лідерство в конкурентному протистоянні з використанням інноваційно наповнених класичних стратегій - оборонних, наступальних, партизанських.
Упровадження ресурсних інновацій	<ul style="list-style-type: none"> • науково обґрунтоване визначення ресурсного потенціалу, • застосування інноваційних технологій, що передбачають зниження енергоємності та підвищення екологічності виробництва, • інноваційні логістичні рішення для оптимізації транспортних схем перевезень тощо 	Упровадження ресурсних інновацій забезпечує підвищення конкурентоспроможності ТНК за рахунок ефективного вирішення питань щодо забезпечення необхідних обсягів ресурсів необхідної якості, джерел їх надходження, оптимального поєднання дешевих ресурсів та інноваційних технологій.

Джерело: складено автором

Отже, стратегічне управління інноваційним розвитком ТНК – це процес втілення системи управління основними сферами діяльності на інноваційних засадах з метою досягнення цілей стратегічного й інноваційного розвитку, підвищення конкурентоспроможності та конкурентних позицій, фінансової успішності, побудови й реалізації інноваційної стратегії із врахуванням змін навколишнього середовища.

Успішно конкурувати у перспективі матимуть змогу ті ТНК, які зорієнтують свою діяльність у бік створення унікальних товарів чи формування ринків для задоволення існуючих чи вироблення нових потреб у споживачів, особливої корпоративної (інноваційної) культури та продукування знань.

Головними принципами забезпечення інноваційного розвитку ТНК мають бути системне втілення інновацій в усіх сферах, безперервне інвестування у людський капітал, посилення конкурентних переваг на основі розробки та впровадження інновацій.

3.2. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій

Глобалізація економічних зв'язків, відкритість національних економік, лібералізація світової торгівлі, трансфер технологій обумовили загострення конкуренції на національних, регіональних та світових ринках, а відтак, саме достатній рівень конкурентоспроможності ТНК є детермінантом успіху її господарської діяльності. Дійсно, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності ТНК уможливорює реалізацію тактичних і стратегічних планів та заходів щодо досягнення потужного економічного та інтелектуального потенціалу, здатності гнучко реагувати на ринкову кон'юнктуру тощо, і, як наслідок, займати та утримувати панівні позиції ринкового лідерства протягом тривалого часу.

Рівень конкурентоспроможності ТНК є індикатором конкурентних позицій на ринку і має стати своєрідним датчиком управлінських впливів на певні важливі аспекти діяльності ТНК з метою зміцнення та поліпшення цих позицій. За таких умов необхідним є застосування системного підходу до забезпечення конкурентоспроможності ТНК і розглядати забезпечення конкурентоспроможності як систему, що являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів для постійного, цілеспрямованого впливу на діяльність корпорації з метою відповідного реагування на динаміку ринку і своєчасного прийняття необхідних управлінських рішень, спрямованих на продукування конкурентоспроможної продукції і утримання високих позицій на конкурентних ринках. Системний підхід, при якому всі зв'язки, елементи, функції розглядаються як єдине ціле, дає змогу констатувати, що конкурентоспроможність ТНК забезпечується усіма однаково важливими елементами системи і залежить від усіх без винятку факторів, що перебувають у системній єдності і підкорені єдиній цілі - підвищення ефективності діяльності корпорації та досягненню й утриманню конкурентних переваг. Слід розрізняти методологічний та практичний рівні системи забезпечення

конкурентоспроможності ТНК. Методологічний рівень включає теорії, закони, закономірності, наукові підходи тощо, які формують теоретичний фундамент забезпечення конкурентоспроможності. Практичний рівень (рівень реалізації) системи на підставі теоретичного базису передбачає розроблення реальних заходів щодо забезпечення конкурентоспроможності ТНК [84].

В основі системи забезпечення конкурентоспроможності ТНК лежить процесний підхід, який реалізується через формування та впровадження механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК. Без створення та застосування такого механізму досягти ринкового успіху корпорація ніколи не зможе. Трактуювання поняття «механізм» в економічній науці багатоаспектне [85; 86; 87].

Розглядаючи сутність механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК, слід визначити його як організаційно-економічний механізм, що являє собою сукупність організаційної та економічної складових, дозволяючи розглядати процес забезпечення конкурентоспроможності ТНК як комплекс взаємопов'язаних організаційних та економічних засобів, спрямованих на отримання необхідного кінцевого результату. Економічна складова визначає економічні відносини між учасниками процесу забезпечення конкурентоспроможності ТНК на основі економічних принципів, чинників впливу, методів, інструментів та важелів. У свою чергу, організаційний механізм визначає склад та характер зв'язків складових системи, правила і норми, за якими функціонує об'єкт управління, а також організаційні та розпорядчі дії, які в сукупності забезпечують досягнення поставлених цілей [86].

З позиції процесного підходу забезпечення конкурентоспроможності ТНК здійснюється через реалізацію таких функцій:

- функція аналізу, яка дозволяє здійснити аналіз ситуації на ринку, проаналізувати рівень власної конкурентоспроможності по відношенню до конкурентоспроможності ринкових лідерів, здійснити аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність ТНК, спрогнозувати рівень власної конкурентоспроможності та

конкурентоспроможності конкурентів, а також проаналізувати існуючі та потенційні вимоги та можливості споживачів продуктів (сервісів) ТНК;

- функція планування, яка передбачає формулювання стратегічних і тактичних цілей ТНК, а також розробку конкурентних стратегій щодо підвищення конкурентоспроможності ТНК;
- функція організації процесу управління, яка полягає у координації роботи материнської компанії та її закордонних підрозділів з практичної реалізації заходів із забезпечення конкурентоспроможності корпорації;
- функція мотивації, результатом якої є розробка пропозицій щодо забезпечення конкурентоспроможності корпорації на підставі інформації, отриманої від підрозділів ТНК, щодо шляхів отримання суттєвих успіхів у їх діяльності, як запоруки максимальної активності в процесі досягнення тактичних і стратегічних конкурентних переваг усієї корпорації;
- функція контролю, яка є необхідною для контролювання виконання запланованих заходів із забезпечення конкурентоспроможності ТНК;
- функція регулювання, яка актуалізується за рахунок виконання заходів із усунення виявлених відхилень від запланованих показників, а в разі їх суттєвого погіршення - здійснюється пошук нових рішень, розробка пропозицій щодо удосконалення менеджменту певних підрозділів тощо [88; 89].

Формування і застосування організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК базується на сукупності принципів, як-от: цілеспрямованості, системності, безперервності, об'єктивності, інформаційного забезпечення, динамічності, адаптивності, використання сучасних технологій та інструментів, інноваційності, корпоративності, узгодженості, відповідальності, субсидіарності, креативності, комплексного оцінювання факторів конкурентоспроможності. Ці принципи знаходяться в системній єдності і недотримання будь-якого з них може негативно вплинути на ефективність функціонування всього механізму.

Питання щодо структури організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю господарюючих суб'єктів різними науковцями

вирішується по-різному, про що, наприклад, свідчать роботи [85; 86; 87], але думки багатьох вчених сходяться в одному - структура механізму являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів і процесів, на базі чого вибудовуються структурні моделі, які використовуються при управлінні.

Одним з основних елементів організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК є постановка цілей. За логікою дослідження мета забезпечення конкурентоспроможності ТНК полягає у збереженні існуючих та створенні нових конкурентних переваг для стійкого забезпечення конкурентоспроможності та планомірного й цілеспрямованого підвищення її рівня. У даній площині в якості цілей слід розглядати тактичну і стратегічну конкурентоспроможність, оскільки для досягнення довготривалих конкурентних переваг процес забезпечення конкурентоспроможності ТНК має тривати не лише у короткостроковому періоді (тактичне управління), а й довгостроковому (стратегічне управління).

Не менш важливим елементом організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності є фактори конкурентоспроможності, які впливають або потенційно можуть вплинути на її формування. Впливаючи на фактори конкурентоспроможності, ТНК покращує конкурентні позиції на ринку і зміцнює конкурентоспроможність. Розрізняють внутрішні та зовнішні фактори конкурентоспроможності. Внутрішні фактори - це власні можливості ТНК щодо забезпечення конкурентоспроможності. До них зокрема слід віднести техніко-технологічні, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, маркетингові фактори тощо. Особливо слід звернути увагу на використання таких факторів конкурентоспроможності, як висока якість продукту (послуги) при зменшенні витрат на виробництво, створення й просування на ринок інноваційних технологій, товарів тощо, розвиток й використання інтелектуального потенціалу корпорації для створення унікальних товарів (послуг). На відміну від внутрішніх, зовнішні фактори відображають умови, на які ТНК не може впливати, але має до них адаптуватися. Зовнішніми факторами є: політична ситуація в державі та у світі, законодавча база, економічний розвиток країни, розвиток ринків,

забезпеченість водними, енергетичними, сировинними ресурсами; транспортна інфраструктура тощо.

Особливе місце в процесі забезпечення конкурентоспроможності ТНК займає оцінювання рівня її конкурентоспроможності ТНК на базі аналізу факторів конкурентоспроможності, яке є необхідним для визначення конкурентної позиції ТНК у порівнянні з конкурентами і встановлення напрямів зміцнення конкурентних переваг. Кожен метод оцінювання конкурентоспроможності ТНК має свої переваги та недоліки і застосовуються в практиці ТНК залежно від бачення дослідників щодо вирішення завдань оцінювання, специфіки бізнесу тощо.

Забезпечення конкурентоспроможності ТНК потребує наявності й раціонального використання необхідних ресурсів, передусім, організаційно-економічних, фінансових, наукових, техніко-технологічних, трудових, інформаційних тощо, сукупність яких складає конкурентний потенціал ТНК. Можна припустити, що в певний період і за певних обставин ресурси можуть бути обмеженими – тоді на часі стане перегляд задекларованих цілей і зміна комплексу методів управлінського впливу. Під організаційно-економічними ресурсами забезпечення конкурентоспроможності будемо розуміти загальну ефективність виробництва, ефективність менеджменту, маркетингу, розширення існуючих та освоєння нових ринків збуту тощо. Техніко-технологічними ресурсами забезпечення конкурентоспроможності є сучасне обладнання, матеріально-технічне забезпечення виробництва, передові технології, екологічна безпека тощо. На етапі розвитку інноваційно-інформаційної економіки інформаційні ресурси забезпечення конкурентоспроможності ТНК – це передусім новітні інформаційно-комунікаційні технології з використанням випереджальних інновацій для отримання повної, достовірної, точної та своєчасної інформації з усіх напрямків діяльності ТНК тощо. Наукові ресурси забезпечення конкурентоспроможності ТНК – це наукові підходи, методи, методики та отримані науковцями у співпраці з практиками результати досліджень з проблеми забезпечення конкурентоспроможності і як результат, заходи, спрямовані на

вирішення цієї проблеми. Трудові ресурси забезпечення конкурентоспроможності ТНК – це передусім персонал компанії, сприятливий соціально-психологічний клімат і корпоративна культура. Адже конкурентоспроможність ТНК визначає саме людина, її освіта, компетенції, креативність та високий професійно-кваліфікаційний рівень. Фінансові ресурси (доходи, витрати, інвестиції, кредитування, оподаткування, взаємовідносини з банківськими та іншими кредитними установами, інвесторами тощо) спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності ТНК у поточному періоді та планування конкурентоспроможності ТНК на майбутнє.

Загальновідомо, що метод управління – це засіб управлінського впливу на об'єкт управління для досягнення поставленої цілі. Засоби впливу є характерними для відповідних об'єктів та суб'єктів управління і залежать від наявних ресурсів і сформульованих завдань. Набір методів, які використовуються при формуванні та реалізації організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК, включає традиційний їх перелік, оскільки планування, аналіз, контроль, регулювання тощо є невід'ємною складовою будь-якого процесу управління, що дозволяє ефективно вирішувати завдання, пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможності ТНК. До прикладу, за допомогою вказаних методів корпорація має змогу відслідковувати зміни на ринку, за необхідності коригувати управлінські впливи, здійснювати контроль виконання запланованих заходів із забезпечення конкурентоспроможності, проводити організаційні зміни тощо [85].

Поряд з іншим визначну роль у формуванні організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК відіграють конкурентні стратегії (розробка та реалізація), а також контроль та оцінювання результативності їх практичної реалізації в плані забезпечення цільового рівня конкурентоспроможності ТНК. Автор роботи [89] визначає стратегію забезпечення конкурентоспроможності як спосіб довгострокових дій з метою досягнення цілі управління конкурентоспроможністю, а саме, забезпечення стійких конкурентних переваг, зміцнення конкурентоспроможності, завоювання

нових ринків тощо за рахунок створення ринкових пропозицій (підвищення якості продуктів та сервісів на інноваційній основі, зниження витрат, просування на ринок нових, часто унікальних продуктів завдяки широкому застосуванню інноваційних технологій тощо), відмінних від аналогічних пропозицій конкурентів.

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності є комплексною категорією, що охоплює довгострокові програми дій за всіма функціональними напрямками діяльності ТНК у площині формування належного рівня конкурентного потенціалу та конкурентоспроможності, які мають реалізуватися у практику управління компанії як на тактичному, так і на стратегічному рівні. Вибір стратегій конкурентоспроможності має здійснюватися з урахуванням стадій економічного розвитку компанії. Обґрунтовані методичні підходи до розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності включають послідовність та взаємозв'язок необхідних заходів, підкреслюючи клієнтоорієнтовану, ціннісно-компетентісну та інноваційну спрямованість цих стратегій [82].

Для перетворення стратегічних задумів корпорації на потужну основу забезпечення максимально можливого рівня конкурентоспроможності є необхідним:

- а) визначення стратегії формування конкурентних переваг;
- б) розробка програми конкретних дій у просторовому і часовому вимірі, реалізація якої спрямована на формування конкретних конкурентних переваг;
- в) використання стратегії конкурентної поведінки, адекватної ситуації, що складається на ринку «тут і тепер»;
- г) реалізація заходів у рамках розроблених програм дій та загальний централізований контроль за їх виконанням з урахуванням результатів оцінювання показників конкурентоспроможності, визначення відхилень від цільових орієнтирів, за необхідності – організаційні зміни та/або коригування цільових установок [83].

За результатами наукових розвідок побудовано організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК, що містить три блоки:

загальнотеоретичні засади, передумови формування механізму та його практична реалізація (рисунок 3.1).

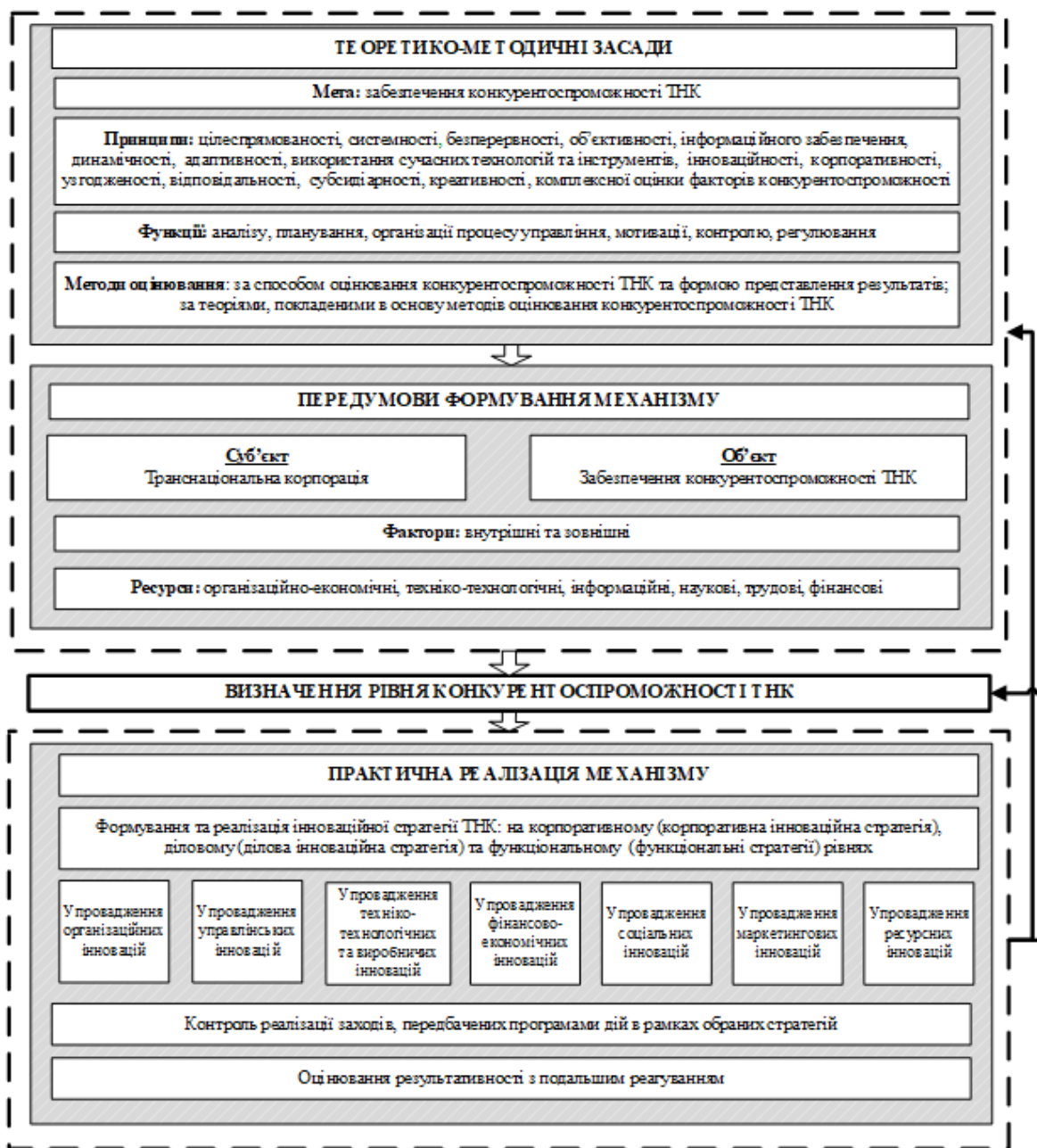

Рисунок 3.1 – Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку

Джерело: побудовано автором

Розробка організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК, системне й цілеспрямоване узгодження його

складових у процесі функціонування - один з найважливіших напрямків діяльності ТНК, що потребує високого професіоналізму, значних витрат часу і ресурсів, але усе це багаторазово компенсується отриманим результатом у вигляді забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, досягнення потужного економічного та інтелектуального потенціалу та стійких топових позицій на глобальних ринках.

Висновки до розділу 3

Визначено, що в умовах гіперконкуренції проблема забезпечення конкурентоспроможності ТНК може бути вирішена лише завдяки вибору і реалізації стратегічних напрямків на основі інноваційного розвитку, обумовленого інноваційною парадигмою (освоєння новітніх виробничих, організаційних, інформаційних, високотехнологічних та інших наукомістких технологій тощо). Вплив інновацій на фактори конкурентоспроможності ТНК формує їх позитивні зміни в частині підвищення якості, унікальності й конкурентоспроможності продукту, зниження собівартості продукту, формування нових потреб споживачів завдяки пропозиції нових, іноді ексклюзивних, товарів (сервісів), покращення маркетингу, загального підвищення ефективності виробництва та забезпечення цільового рівня конкурентоспроможності у найближчій, середньо- та довгостроковій перспективі. Стратегічними напрямками підвищення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку є: упровадження організаційних інновацій, упровадження управлінських інновацій, упровадження техніко-технологічних та виробничих інновацій, упровадження соціальних інновацій, упровадження ресурсних інновацій та упровадження маркетингових інновацій. Для втілення стратегічних планів у реальність є необхідними такі етапи: визначення стратегії формування конкурентних переваг; розробка програми конкретних дій, спрямованих на формування конкретних конкурентних переваг; використання стратегії конкурентної поведінки, адекватної

ситуації; реалізація заходів відповідно до розроблених програм дій та контроль за їх виконанням.

Доведено, що в основі системи забезпечення конкурентоспроможності ТНК лежить процесний підхід, який можливо реалізувати через формування та впровадження організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК. При цьому його економічною складовою є економічні відносини між учасниками процесу забезпечення конкурентоспроможності ТНК, а організаційною – склад та характер зв'язків елементів системи, правила, норми, організаційні та розпорядчі дії, що забезпечують досягнення поставлених цілей. З позиції процесного підходу забезпечення конкурентоспроможності ТНК здійснюється через реалізацію функцій аналізу, планування, організації процесу управління, мотивації, контролю та регулювання. Розроблений організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку містить три блоки: загальнотеоретичні засади, передумови формування механізму та його практична реалізація. В умовах гіперконкуренції на глобальних ринках конкурентоспроможність ТНК та її успіх у ринковій боротьбі пов'язані з освоєнням організаційних, управлінських, техніко-технологічних, виробничих, соціальних, ресурсних, маркетингових інновацій, які є ключовими елементами механізму забезпечення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку.

ВИСНОВКИ

Проведення дослідження з питання зростання ролі інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності ТНК дозволило зробити наступні висновки, які узагальнюють результати, отримані в ході виконання дипломної роботи відповідно до поставлених завдань, а саме:

1. Узагальнено підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність ТНК» та визначено, що вона полягає у здатності корпорації до створення та комерціалізації інноваційних продуктів (послуг), що відповідають сучасним і майбутнім потребам споживачів, у ефективному використанні науково-технічних, фінансових, матеріальних, природних, інтелектуальних ресурсів, у адаптації до факторів зовнішнього середовища, у здатності досягнення цілей в умовах протидії конкурентів, в отриманні й застосуванні конкурентних переваг для завоювання й зміцнення ринкових позицій у глобальному масштабі, у сталому зростанні та динамічному розвитку корпорації як елемента підсистеми світової економіки, яка задає вектор світогосподарського розвитку у найближчій перспективі та в майбутньому.

2. Досліджено фактори та принципи забезпечення конкурентоспроможності ТНК. Описані фактори конкурентоспроможності дають змогу розробити систему для забезпечення цільового рівня конкурентоспроможності корпорації, основою якої є ряд обов'язкових та спеціальних принципів, застосування яких сприятиме посиленню конкурентоспроможності ТНК.

3. Визначено, що інновації є імперативом конкурентоспроможності ТНК на глобальних ринках, тобто важливою передумовою підвищення конкурентоспроможності та економічного зростання ТНК є застосування власної, часто унікальної ефективної стратегії інноваційного розвитку, яку визначають специфіка функціонування ТНК, її внутрішній потенціал та сукупність факторів зовнішнього середовища, серед з яких сьогодні рельєфно вирізняються зміни, обумовлені світовою дифузією інновацій в галузі технологічно ємних товарів та послуг.

4. Систематизовано підходи та методи оцінювання конкурентоспроможності ТНК. Зважаючи на існуючі переваги та недоліки кожного з методів оцінювання конкурентоспроможності ТНК, для отримання максимально адекватного оцінювання конкурентоспроможності на практиці необхідно застосовувати одночасно декілька методів, зважаючи як на особливості використовуваних методів, так і на особливості діяльності ТНК в певних сферах світової економіки.

5. Проведено оцінювання інноваційних позицій ТНК та визначено, що вони є важливою підсистемою світової економічної системи. Справляючи визначальний вплив на розвиток інноваційних систем як країн базування ТНК, так і приймаючих країн, діяльність ТНК сьогодні однозначно позиціонується як рушійна сила інноваційного розвитку в глобальному вимірі. У рейтинг найбільш інноваційних ТНК, опублікований Boston Consulting Group у 2022 році, традиційно входять світові гіганти в технологічній та цифровій галузі, фармацевтичній та автомобільній промисловості. До десятки лідерів увійшли Apple, Microsoft, Amazon, Alphabet (до якої входить компанія Google), Tesla, Samsung, Moderna, Huawei, Sony і IBM.

6. Проаналізовано вплив інновацій на забезпечення конкурентоспроможності ТНК на прикладі США. Визначено, що США є потужною базою значної кількості світових транснаціональних корпорацій і залишається провідною, сильною інноваційною системою світу. Дослідження ролі інновацій у стратегії розвитку ТНК США на прикладі Apple Inc. показали, що здатність компанії до швидкої розробки та використання у виробництві інновацій сприяє ефективності компанії, а відтак, високих показників прибутковості та конкурентоспроможності на глобалізованих ринках. Це яскраво ілюструють фінансові показники Apple Inc – адже за звітом про підсумки четвертого кварталу 2022 фінансового року, який для компанії Apple завершився 24 вересня, компанія виручила \$394,3 млрд проти \$365,8 млрд роком раніше.

7. Обґрунтовано стратегічні напрями посилення конкурентоспроможності ТНК на основі інноваційного розвитку. Визначено, що глобальна інноваційна

конкуренція – це передусім суперництво на глобальних ринках між провідними ТНК, які представляють високорозвинені країни світу. Розташовані по всьому світу, ТНК справляють визначальний вплив на розвиток інноваційних систем як країн базування ТНК, так і приймаючих країн. Підтримка діяльності ТНК з боку урядів передових країн обумовлена їх розумінням щодо залежності розвитку й процвітання держави від впровадження новітніх технологій при виробництві конкурентоспроможної продукції, розвитку існуючих та організації нових, передусім високотехнологічних галузей виробництва, освоєння зарубіжних ринків.

8. Розроблено організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК, що є взаємопов'язаною сукупністю структурних елементів зі зворотним зв'язком, сформованою з урахуванням визначених принципів, функцій, методів оцінювання, факторів вливу та ресурсів забезпечення конкурентоспроможності ТНК. Практична реалізація механізму передбачає формування та реалізацію інноваційної стратегії ТНК, контролю реалізації заходів та оцінювання результативності з подальшим реагуванням. Загальна стратегія ТНК, що базується на інноваційному розвитку та необхідному інвестиційному забезпеченні, дозволить зайняти гідне місце ТНК у найбільш вагомих для транснаціонального бізнесу сферах і відігравати виключну роль ТНК в інноваційному розвитку світової економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ломачинська І.А., Аджадж Л.І. Інноваційна діяльність ТНК та її роль у розвитку світової економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*/ голов. ред. М.М Палінчак. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. 7, Ч.2. С. 74-78.
2. Бусарєва Т.Г. Конкурентоспроможність ТНК у парадигмі економіки знань: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.02. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет. Західноукраїнський національний університет. 2020. 555 с.
3. United nations conference on trade and development / World Investment Report/ Transnational Corporations and Export Competitiveness. Washington 2003.URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2003light_en.pdf
4. World Investment Report 2007: Transnational Corporations Extractive Industries and Development. UNCTAD, United Nations, New York and Geneva, 2007. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2007_en.pdf
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
6. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
7. Господарське право: підручник у 2 ч. /За заг.ред. В.Ф.Опришко та В.Ф.Хатнюк. Київ: КНЕУ, 2011. 384 с.
8. Мачульський В.В. Постульга В.Є. Господарське законодавство: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 150 с.
9. Kotler Philip, Kevin Lane Keller. Marketing management. 14th ed. 812 p. URL: https://cdn.website-editor.net/25dd89c80efb48d88c2c233155dfc479/files/uploaded/Kotler_keller_-_marketing_management_14th_edition.pdf
10. Porter Michael E. On competition. 1947. 544 p.

11. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ: КНЕУ, 2007. 312 с.
12. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London, 1961.
13. Ricardo, D. (1817) The Theory of Comparative Advantage. In: Ricardo, D., Vol. 1 Ed. By Pierro Sraffa with Collaboration of M.H. Dobb, Principles of Political Economy and Taxation, Cambridge University Press, Cambridge, London.
14. Alfred Marshall, Mary Paley Marshall. The Economics of Industry. Macmillan and Company, 1920. 440 p.
15. Robinson Joan Violet. The Economics of Imperfect Competition. London: Macmillan. 2nd edn, 1969
16. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу; пер. з англ. В. Старка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2011. 242 с.
17. Тараненко І. В. Формування інноваційної парадигми теорії конкуренції в сучасних глобалізаційних умовах. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/1490/1/%D0%86.%D0%92.%20%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
18. Ховрак І. В., Саранчук Г. О. Особливості конкурентних відносин в Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2012. Вип. 1. С. 26-32.
19. Романюк Л.М. Конкурентоспроможність підприємства: Посібник до вивчення дисципліни. Кіровоград: КНТУ. 2014. 152 с.
20. Проривні технології в економіці і бізнесі (досвід ЄС та практика України у світлі III, IV і V промислових революцій): навчальний посібник / за ред. Л. Г. Мельника та Б. Л. Ковальова. Суми: Сумський державний університет, 2020. 180 с.
21. Ракітіна Н.О. Конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій високотехнологічного бізнесу: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". Київ, 2016. 285 с.

22. Скиба Г.І. Конкурентоспроможність як категорія і як властивість підприємства, що функціонує в умовах ринкової економіки. *Облік і фінанси*. 2012. № 1. С. 135-138.

23. Дуцька А.С. Розвиток конкурентних відносин у національній економіці: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01; Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2016. 22 с.

24. Мелушова І.Ю., Прокопова О.В., Твердохліб К.О. Конкурентне середовище підприємств: сутність та види. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 379–385

25 Федоронько Н.І., Лотоцька А. А. Вплив конкурентних відносин на розвиток транснаціональних корпорацій країн ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2017. Вип. 23(1). С. 34-37.

26. Іванова І. Актуальні конкурентні стратегії ТНК в умовах економіки знань. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/19287/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%86..pdf>

27. Porter M. E. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990. (Republished with a new introduction, 1998.)

28. Воронкова А.Е., Калюжна Н.Г., Оленко В.І. Управлінські рішення в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект: Монографія: ВД „ІН-ЖЕК”, 2008. 512 с.

29 Carmen R., & Liviu R. Economic crisis and the competitiveness of transnational companies. *LESIJ NO. XIX, VOL. 1/2012 P. 154-162*.

30. Кравченко Н.В. Глобальні детермінанти трансформації конкурентних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 19, частина 2. 2018. С. 42-47.

31. Aveni. R. *Hypercompetition: Managing the Dynamics of Strategic Maneuvering*. New-York: The Free Press, 1994.

32. Сарай Н.І. Система факторів впливу на конкурентоспроможність підприємств регіону. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2018. Випуск 23. С. 40-44.

33. Закревська Л.М., Герасименко О.М. Концептуальні методичні підходи до оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/29810/1/82.PDF>
34. Шуміло О. С., Рудас Д. С., Сукульський В. М. Принципи та методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-6_0-pages-291_297.pdf
35. Погребняк Д.В. Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 34. С. 45–51.
36. Свидрук І.І., Миронов Ю.Б. Розвиток конкурентних стратегій за умов глобалізації економіки. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*. 2017. Вип. 27(7). С. 21–26.
37. Безгін К. С. Імплементція нелінійної парадигми інноваційного менеджменту. *Економіка України*. 2017. № 9. С. 59-71.
38. Бак Г. О. Лідерство транснаціональних корпорацій у світовому створенні інновацій. *Економічний часопис-XXI*. 2012. №3-4. С. 16-19.
39. Castells M. *The Rise of the Network Society. Information Age*, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition. Wiley-Blackwell, 2009. 597 p.
40. Маркетингове стратегічне управління конкурентоспроможністю на мікро-, мезо- і макрорівнях: монографія / І.В. Тараненко, С.С. Яременко, Т.С. Мішустіна та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Тараненко. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2017. 284 с.
41. Carlota P. Finance and technical change: A long-term view. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*. 2011. № 1. P. 10-35. URL: <https://carlotaperez.org/wp-content/downloads/publications/theoretical-framework/Finance%20and%20Techn%20ch%20in%20AJSTID.pdf>
42. Зубко Г.Ю. Шостий технологічний уклад: інфраструктурно-правовий аспект, підприємство, господарство, право. *Адміністративне право і процес*. №11. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/11/39.pdf>

43. Гавриш, О.А., & Карпенко, І.О. Інновації як імператив конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на глобальних ринках. *Economic Synergy*. 2023. №1. С. 136-150. <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-11>
44. Вінтсі Жое Розевельт Ідрісса. Сучасні методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності як критерію економічної безпеки підприємства і продукції. *Економічні студії*. № 4 (17). 2017. С. 20-27. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/588345.pdf>
45. Самодай В.П., Машина Ю.П., Руденко Н.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства та оптимізація його діяльності. *Інтелект XXI*. 2022. № 1. С. 20-26.
46. Кваско, А.В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Наукові записки [Української академії друкарства]*. 2017. № 1(54). С. 111–118.
47. Суханова А.В. Методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Економіка та суспільство*. Випуск № 26. 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/382/369>
48. Адамик В., Вербицька Г. Конкуренція і конкурентоспроможність у механізмі сучасного економічного розвитку. *Вісник ТНЕУ*. 2007. №3. С. 7-16.
49. Кириченко О.М., Мігдальський А.В. Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. № 2. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5428>
50. Дикань В. Л., Пономарьова Т. В. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 26. С. 100–105.
51. Матриця спрямованої політики (модель Shell/DPM). URL: <https://msd.in.ua/matrica-spryamovano%D1%97-politiki-model-shell-dpm/>
52. Планування та організація створення нового товару. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%93%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%95%D0%9D%D0%9F%20%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0/page6.html

53. Хачатрян В.В. Науково-методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності вітчизняного підприємства на міжнародному ринку. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2021. № 2 (54). С. 92-98. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No2/92.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.02.2021.12. DOI: 10.5281/zenodo.5739318

54. Матриця конкуренції Портера. URL: <https://sites.google.com/site/marketingdistance/тема-4/4-2-моделі-ухвалення-стратегічних-рішень>

55. Семенов К.Л. Оцінка стратегічної спрямованості ядра бізнесу підприємств у маркетинг-логістичному забезпеченні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 3 (114). Частина 1. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/3_2020/3_1_2020/27.pdf

56. Квятковська Л.А., Воробйова Л.Д. Оцінка поточної та довгострокової конкурентоспроможності підприємства. *Вісник національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Збірник наукових праць. 2017. Вип. 19. С. 181–187.

57. Сита Є.М. Дослідження існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/98.pdf

58. Левицька А.О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації. *Механізм регулювання економіки*. 2013. № 4. С.155-161.

59. Леонт'єва Ю.Ю., Рудакова К.А. Дослідження можливості використання існуючих методів оцінки конкурентоспроможності для готельних підприємств. URL: *Комунальне господарство міст*. 2012. №102. С.499-503. <http://www.eprints.kname.edu.ua/25417/1/499-503>

60. Добрянська Н. А., Попович О. М., Варгатюк М. О. Суть та значення методу бенчмаркінгу відносно оцінки конкурентоспроможності підприємства. *АГРОСВІТ*. 2016. № 11. С. 3-6.

61. Поняття конкурентоспроможності підприємства. URL: <https://msn.khmnu.edu.ua/mod/page/view.php?id=8839&lang=es>.

62. Юзьвак Л. Особливості розвитку теорії і методології сучасного управління конкурентоспроможністю підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2013. № 2. С. 94-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_16

63. Швед Т.В., Біла І. С. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 405-410. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17243/%d0%a8%d0%b2%d0%b5%d0%b4%2c%20%d0%91%d1%96%d0%bb%d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

64. Дужа Т.Б. Транснаціональні корпорації та їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах: кваліфікаційна робота випускника освітнього ступеня бакалавра зі Спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». Сумський державний університет. Суми. 2022. 48 с.

65. Fortune 500 Global Companies. URL: <https://www.someka.net/products/fortune-global-500-list-excel-template/>

66. Total global spending on research and development (R&D) from 1996 to 2022. URL: [https://www.statista.com/statistics/1105959/total-research-and-development-spending-worldwide-ppp-usd/#:~:text=Research%20and%20development%20\(R%26D\)%20spending,converted%20for%20purchasing%20power%20parity.](https://www.statista.com/statistics/1105959/total-research-and-development-spending-worldwide-ppp-usd/#:~:text=Research%20and%20development%20(R%26D)%20spending,converted%20for%20purchasing%20power%20parity.)

67. 2022 Global Funding Forecast: R&D variants cover more than the pandemic. URL: <https://www.rdworldonline.com/2022-global-funding-forecast-rd-variants-cover-more-than-the-pandemic/>

68. The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>. URL: <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>

69. The world's most innovative companies (according to BCG). 2022. URL: <https://www.consultancy.uk/news/32425/the-worlds-most-innovative-companies-according-to-bcg>

70. Чернова О. В., Заяць Д. Г. Роль ТНК в економічній стратегії США. 2021. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-5_0-pages-42_48.pdf

71. Кошелюк К.С. Сучасні тенденції діяльності ТНК в глобальному турбулентному середовищі: кваліфікаційна робота випускника освітнього ступеня бакалавра зі Спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини».

72. Apple. URL: <https://file.liga.net/companies/apple>

73. Apple Inc: Overview. URL: <https://www.globaldata.com/company-profile/apple-inc/>

74. Дроздик Ю.А. Конкурентні стратегії транснаціональних корпорацій в умовах трансформаційних перетворень: кваліфікаційна робота випускника освітнього ступеня магістра зі Спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». Національний авіаційний університет. Київ. 2021. 134 с.

75. Apple Inc: Financials. URL: <https://www.globaldata.com/company-profile/apple-inc/financials/>

76. Apple знову отримала рекордний прибуток. URL: <https://portaltele.com.ua/news/companies/apple-znovu-otrymala-rekordnyj-prybutok.html>

77. Місія та бачення Apple. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039631-apple39s-mission-and-vision>

78. Артеменко Л.П., Гура Є.П. Види конкурентних стратегій та приклади їх реалізації. URL: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/126024>

79. Карпенко І.О., Глущенко Я.І. Транснаціональні корпорації як рушії інноваційного розвитку у світовому вимірі. Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: зб. наук. пр. XIX (XXXI) Міжнар. наук.-практ. конф., 16 – 17 берез. 2023 р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во Політехніка, 2023. С. 50-53.

80. Прушківська Е. В., Авраменко К. О. Інноваційні стратегії розвитку міжнародних компаній в умовах глобалізації. *Економічний вісник*. 2020, №4. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2020/4/EV20204_028-035.pdf

81. Юринець З.В. Формування інноваційних стратегій: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2016. 412 с. URL: <https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/monohrafiia.pdf>

82. Халімон Т.М. Стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Випуск 10, частина 2. 2016. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>

83. Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія. Вінниця: ДонНУ, 2016. 314 с.

84. Драган О.І. Система забезпечення конкурентоспроможності підприємств: методологічні аспекти. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. Житомир: ЖДТУ, 2008. №2(44). С.239-246. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2681/3/5698.pdf>

85. Дзина М.А. Теоретические основы формирования механизма управления конкурентоспособностью предприятия. *Культура народов Причерноморья*. 2006. № 95. С. 118-126. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/36803>

86. Партута Т.О., Фесенко Т. В. Конкурентоспроможність підприємства та механізм її забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 12. С. 91-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_12_25
www.investplan.com.ua/pdf/12_2012/25.pdf

87. Гужавіна І.В., Раздорожна Д.Д. Механізм підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. № 1(35), 2021

88. Пастухова Т.Ю. Системно-процесний підхід до управління конкурентоспроможністю. Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". № 9, 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1396>

89. Кошелупов І.Ф. Система конкурентних стратегій підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. №36. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147035911.pdf>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Офіційний рейтинг Fortune Global 500. Список найбільших світових компаній.

Інформація про компанії та ключові фінансові показники

Company Info					KEY FINANCIALS				
Rank	Company Name	Country	Number of Employees	Previous Rank	Revenues (\$millions)	Revenue Change	Profits (\$millions)	Profit Change	Assets (\$millions)
1	Walmart	USA	2.300.000	1	\$500.343	3,0%	\$9.862,0	-27,7%	\$204.522
2	State Grid	China	913.546	2	\$348.903	10,7%	\$9.533,4	-0,4%	\$85.278
3	Sinopec Group	China	667.793	3	\$326.953	22,2%	\$1.537,8	22,2%	\$346.545
4	China National Petroleum	China	1.470.193	4	\$326.008	24,2%	-\$690,5	-137,0%	\$629,41
5	Royal Dutch Shell	Netherlands	84.000	7	\$311.870	29,9%	\$12.977,0	183,7%	\$807,02
6	Toyota Motor	Japan	369.124	5	\$265.172	4,1%	\$22.510,1	33,2%	\$473.133
7	Volkswagen	Germany	642.292	6	\$260.028	8,2%	\$13.107,3	120,8%	\$806.956
8	BP	Britain	74.000	12	\$244.582	31,1%	\$3.389,0	2847,0%	\$276.515
9	Exxon Mobil	USA	71.200	10	\$244.363	17,4%	\$19.710,0	151,4%	\$348.691
10	Berkshire Hathaway	USA	377.000	8	\$242.137	8,3%	\$44.940,0	86,7%	\$702.095
11	Apple	USA	123.000	9	\$229.234	6,3%	\$48.351,0	5,8%	\$375.319
12	Samsung Electronics	South Korea	320.671	15	\$211.940	21,8%	\$36.575,4	89,3%	\$281.906
13	McKesson	USA	68.000	11	\$208.357	4,9%	\$67,0	-98,7%	\$60.381
14	Glencore	Switzerland	82.081	16	\$205.476	18,2%	\$5.777,0	318,9%	\$135.593
15	UnitedHealth Group	USA	260.000	13	\$201.159	8,8%	\$10.558,0	50,5%	\$139.058
16	Daimler	Germany	289.321	17	\$185.235	9,3%	\$11.863,9	25,8%	\$306.922
17	CVS Health	USA	203.000	14	\$184.765	4,1%	\$6.622,0	24,5%	\$95.131
18	Amazon.com	USA	566.000	28	\$177.866	30,8%	\$3.033,0	27,9%	\$13.131
19	EXOR Group	Italy	307.637	20	\$161.677	4,4%	\$1.569,1	140,9%	\$196.656

Рисунок. А.1 – Офіційний рейтинг Fortune Global 500 версія 2018 року

Джерело: *Fortune 500 Global Companies – 2018 Version* [65]

Company Info					KEY FINANCIALS				
Rank	Company Name	Country	Number of Employees	Previous Rank	Revenues (\$millions)	Revenue Change	Profits (\$millions)	Profit Change	Assets (\$millions)
1	Walmart	USA	2.200.000	1	\$514.405	2,8%	\$6.670	-32,4%	\$219.295
2	Sinopec Group	China	619.151	3	\$414.650	26,8%	\$5.845	280,1%	\$329.186
3	Royal Dutch Shell	Netherlands	81.000	5	\$396.556	27,2%	\$23.352	79,9%	\$399.194
4	China National Petr	China	1.382.401	4	\$392.977	20,5%	\$2.271	-	\$601.900
5	State Grid	China	917.717	2	\$387.056	10,9%	\$8.175	-14,3%	\$572.310
6	Saudi Aramco	Saudi Arabia	76.418	-	\$355.905	35,3%	\$110.975	46,9%	\$358.873
7	BP	Britain	73.000	8	\$303.738	24,2%	\$9.383	176,9%	\$282.176
8	Exxon Mobil	USA	71.000	9	\$290.212	18,8%	\$20.840	5,7%	\$346.19
9	Volkswagen	Germany	664.496	7	\$278.342	7,0%	\$14.323	9,3%	\$523.672
10	Toyota Motor	Japan	370.870	6	\$272.612	2,8%	\$16.982	-24,6%	\$469.296
11	Apple	USA	132.000	11	\$265.595	15,9%	\$59.531	23,1%	\$365.725
12	Berkshire Hathaway	USA	389.000	10	\$247.837	2,4%	\$4.021	-91,1%	\$707.794
13	Amazon.com	USA	647.500	18	\$232.887	30,9%	\$10.073	232,1%	\$162.648
14	UnitedHealth Group	USA	300.000	15	\$226.247	12,5%	\$11.986	13,5%	\$152.221
15	Samsung Electronic	South Korea	309.630	12	\$221.579	4,5%	\$39.895	9,1%	\$304.165
16	Glencore	Switzerland	85.504	14	\$219.754	6,9%	\$3.408	-41,0%	\$128.672
17	McKesson	USA	70.000	13	\$214.319	2,9%	\$34	-49,3%	\$59.672
18	Daimler	Germany	298.683	16	\$197.515	6,6%	\$8.555	-27,9%	\$321.891
19	CVS Health	USA	295.000	17	\$194.579	5,3%	-\$594	-109,0%	\$196.456
20	Total	France	104.460	28	\$184.106	23,5%	\$11.446	32,6%	\$256.762
21	China State Construction Engineering	China	302.827	23	\$181.525	16,3%	\$3.160	18,1%	\$272.769
22	Trafigura Group	Singapore	4.316	32	\$180.744	32,5%	\$849	0,2%	\$53.801

Рисунок. А.2 – Офіційний рейтинг Fortune Global 500 версія 2019 року

Джерело: *Fortune 500 Global Companies – 2019 Version* [65]

SOMEKA INFO LISTS		FORTUNE 500 GLOBAL COMPANIES - 2020 VERSION			OTHER TEMPLATES		For unique Excel templates, click →		someka Excel Solutions	
DISCLAIMER:		This list is officially published by Fortune Magazine at: www.fortune.com/global500/ . Time Inc. has full rights to sell or distribute the list. This is a much more limited version of the original data. You can find the full version here: www.fortunedatastore.com . Someka is not associated with Time Inc. nor Fortune Magazine.								
		Company Info			KEY FINANCIALS					
Rank	Company Name	Country	Number of Employees	Previous Rank	Revenues (\$millions)	Revenue Change	Profits (\$millions)	Profit Change	Assets (\$millions)	
1	Walmart	USA	2.200.000	1	\$523.964	1,9%	\$14.881	123,1%	\$236.495	
2	Sinopec Group	China	582.648	2	\$407.009	-1,8%	\$6.793	16,2%	\$317.516	
3	State Grid	China	907.677	5	\$383.906	-0,8%	\$7.970	-2,5%	\$596.616	
4	China National Petroleum	China	1.344.410	4	\$379.130	-5,5%	\$4.443	95,7%	\$608.086	
5	Royal Dutch Shell	Netherlands	83.000	3	\$352.106	-11,2%	\$15.842	-32,2%	\$404.526	
6	Saudi Aramco	Saudi Arabia	79.000	6	\$329.784	-7,3%	\$88.211	-20,5%	\$398.748	
7	Volkswagen	Germany	671.205	9	\$282.760	1,6%	\$15.542	8,5%	\$547.897	
8	BP	United Kingdom	72.500	7	\$282.616	-7,0%	\$4.026	-57,1%	\$295.194	
9	Amazon.com	USA	798.000	13	\$280.522	20,5%	\$11.588	15,0%	\$225.248	
10	Toyota Motor	Japan	359.542	10	\$275.288	1,0%	\$19.096	12,4%	\$482.466	
11	Exxon Mobil	USA	74.900	8	\$264.958	-8,7%	\$14.340	-31,2%	\$362.597	
12	Apple	USA	137.000	11	\$260.174	-2,0%	\$55.256	-7,2%	\$338.516	
13	CVS Health	USA	290.000	19	\$256.776	32,0%	\$6.834	-	\$222.449	
14	Berkshire Hathaway	USA	391.500	12	\$254.616	2,7%	\$81.417	1924,8%	\$817.729	
15	UnitedHealth Group	USA	325.000	14	\$242.155	7,0%	\$13.839	15,5%	\$173.889	
16	McKesson	USA	70.000	17	\$231.051	7,8%	\$900	2547,1%	\$61.247	
17	Glencore	Switzerland	88.246	16	\$215.111	-2,1%	-\$404	-111,9%	\$124.076	
18	China State Construction Engineering	China	335.038	21	\$205.839	13,4%	\$5.333	5,5%	\$294.070	
19	Samsung Electronics	South Korea	287.439	15	\$197.705	-10,8%	\$18.453	-33,7%	\$304.908	
20	Daimler	Germany	298.655	18	\$193.346	-2,1%	\$2.661	-68,9%	\$339.456	
21	Ping An Insurance	China	372.194	29	\$184.280	12,6%	\$21.627	33,2%	\$1.180.489	
22	AT&T	USA	247.800	25	\$181.193	6,1%	\$13.903	-28,2%	\$551.669	
23	AmerisourceBergens	USA	21.500	27	\$179.589	6,9%	\$855	-48,4%	\$39.172	
24	Industrial & Commercial Bank of China	China	445.106	26	\$177.069	4,8%	\$45.195	0,4%	\$4.322.528	

Рисунок. А.3 – Офіційний рейтинг Fortune Global 500 версія 2020 року
Джерело: *Fortune 500 Global Companies – 2020 Version* [65]

SOMEKA INFO LISTS		FORTUNE 500 GLOBAL COMPANIES - 2021 VERSION			OTHER TEMPLATES		For more templates, click →		someka Excel Solutions	
DISCLAIMER:		This list is officially published by Fortune Magazine at: www.fortune.com/global500/ . Time Inc. has the rights to sell or distribute the list. This is a much more limited version of the original data. You can find the full version here: fortune.com/data-store . Someka is not associated with Time Inc. nor Fortune Magazine.								
		Company Info			KEY FINANCIALS					
Rank	Company Name	Country	Number of Employees	Previous Rank	Revenues (\$millions)	Revenue Change	Profits (\$millions)	Profit Change	Assets (\$millions)	
1	Walmart	USA	2.300.000	1	\$559.151	6,7%	\$13.510	-9,2%	\$252.496	
2	State Grid	China	896.360	3	\$386.618	0,7%	\$5.980	-50,0%	\$666.089	
3	Amazon	USA	1.298.000	9	\$386.064	37,6%	\$21.331	84,1%	\$321.195	
4	China National Petroleum	China	1.242.245	4	\$283.958	-25,1%	\$4.575	3,0%	\$626.617	
5	Sinopec Group	China	553.833	2	\$283.728	-30,5%	\$6.205	-8,7%	\$343.289	
6	Apple	USA	147.000	12	\$274.515	5,5%	\$57.411	3,9%	\$323.888	
7	CVS Health	USA	256.500	13	\$268.706	4,6%	\$7.179	8,2%	\$230.715	
8	UnitedHealth Group	USA	330.000	15	\$257.141	6,2%	\$15.403	11,3%	\$197.237	
9	Toyota Motor	Japan	366.283	10	\$256.722	-6,5%	\$21.180	13,1%	\$562.544	
10	Volkswagen	Germany	662.575	7	\$253.965	-10,2%	\$10.104	-35,0%	\$608.368	
11	Berkshire Hathaway	USA	360.000	14	\$245.510	-5,6%	\$42.521	-47,8%	\$873.729	
12	McKesson	USA	67.500	16	\$238.228	3,1%	-\$4.539	-604,3%	\$65.015	
13	China State Construction Engineering	China	356.864	18	\$234.425	13,9%	\$3.578	7,4%	\$338.033	
14	Saudi Aramco	Saudi Arabia	79.800	6	\$229.766	-30,3%	\$49.287	-44,1%	\$510.266	
15	Samsung Electronics	South Korea	267.937	19	\$200.734	1,5%	\$22.116	19,9%	\$347.392	
16	Ping An Insurance	China	362.035	21	\$191.509	3,9%	\$20.739	-4,1%	\$1.460.210	
17	AmerisourceBergens	USA	21.500	23	\$189.894	5,7%	-\$5.409	-498,5%	\$44.275	
18	BP	Britain	68.100	8	\$183.500	-35,1%	-\$20.305	-604,3%	\$267.654	
19	Royal Dutch Shell	Netherlands	87.000	5	\$183.195	-48,0%	-\$21.680	-236,9%	\$379.268	
20	Industrial & Commercial Bank of China	China	439.787	24	\$182.794	3,2%	\$45.785	1,3%	\$5.110.554	
21	Alphabet	USA	135.301	29	\$182.527	12,8%	\$40.269	17,3%	\$319.616	
22	Hon Hai Precision Industry	Taiwan	878.429	26	\$181.945	5,3%	\$3.457	-7,3%	\$130.846	
23	Exxon Mobil	USA	72.000	11	\$181.502	-31,5%	-\$22.440	-256,5%	\$352.750	
24	Daimler	Germany	288.481	20	\$175.827	-9,1%	\$4.133	55,3%	\$349.685	
25	China Construction Bank	China	373.814	30	\$172.000	8,3%	\$39.283	1,7%	\$4.311.457	

Рисунок. А.4 – Офіційний рейтинг Fortune Global 500 версія 2021 року
Джерело: *Fortune 500 Global Companies – 2021 Version* [65]

RANK		COMPANY INFO				KEY FINANCIALS				
Rank	Company Name	Country	Number of Employees	Previous Rank	Revenues (\$millions)	Revenue Change	Profits (\$millions)	Profit Change	Assets (\$millions)	
1	Walmart	U.S.	2,300,000	1	\$572,754	2.4%	\$13,673	1.2%	\$244,860	
2	Amazon	U.S.	1,608,000	3	\$469,822	21.7%	\$33,364	56.4%	\$420,549	
3	State Grid	China	871,145	2	\$460,617	19.1%	\$7,138	27.9%	\$735,430	
4	China National Petroleum	China	1,090,345	4	\$411,693	45.0%	\$9,638	110.6%	\$660,008	
5	Sinopec Group	China	542,286	5	\$401,314	41.4%	\$8,316	34.0%	\$380,675	
6	Saudi Aramco	Saudi Arabia	68,493	14	\$400,399	74.3%	\$105,369	113.8%	\$576,134	
7	Apple	U.S.	154,000	6	\$365,817	33.3%	\$94,680	64.9%	\$351,002	
8	Volkswagen	Germany	672,789	10	\$295,820	16.5%	\$18,187	80.0%	\$601,078	
9	China State Construction Engineering	China	368,327	13	\$293,712	25.3%	\$4,444	24.2%	\$378,350	
10	CVS Health	U.S.	258,000	7	\$292,111	8.7%	\$7,910	10.2%	\$232,809	
11	UnitedHealth Group	U.S.	350,000	8	\$287,597	11.8%	\$17,285	12.2%	\$212,206	
12	Exxon Mobil	U.S.	63,000	23	\$285,640	57.4%	\$23,040	-	\$338,823	
13	Toyota Motor	Japan	372,817	9	\$279,338	8.8%	\$25,371	19.8%	\$551,522	
14	Berkshire Hathaway	U.S.	372,000	11	\$276,094	12.5%	\$89,795	111.2%	\$958,784	
15	Shell	Britain	82,000	19	\$272,657	48.8%	\$20,101	-	\$404,379	
16	McKesson	U.S.	66,500	12	\$263,966	10.8%	\$1,114	-	\$63,298	
17	Alphabet	U.S.	156,500	21	\$257,637	41.2%	\$76,033	88.8%	\$359,268	
18	Samsung Electronics	South Korea	266,673	15	\$244,335	21.7%	\$34,294	55.1%	\$358,982	
19	Trafalgar Group	Singapore	9,031	31	\$231,308	57.4%	\$3,100	82.4%	\$90,066	
20	Hon Hai Precision Industry	Taiwan	826,608	22	\$214,619	18.0%	\$4,988	44.3%	\$141,044	
21	AmerisourceBergen	U.S.	40,000	17	\$213,989	12.7%	\$1,540	-	\$57,338	
22	Industrial & Commercial Bank of China	China	434,089	20	\$209,000	14.3%	\$54,003	18.0%	\$5,536,969	
23	Glencore	Switzerland	81,284	34	\$203,751	43.1%	\$4,974	-	\$127,510	
24	China Construction Bank	China	375,531	25	\$200,434	16.5%	\$46,899	19.4%	\$4,762,831	
25	Ping An Insurance	China	355,982	16	\$199,629	4.2%	\$15,754	-24.0%	\$1,596,641	
26	Costco Wholesale	U.S.	288,000	27	\$195,929	17.5%	\$5,007	25.1%	\$59,268	
27	TotalEnergies	France	101,309	52	\$184,634	54.2%	\$16,032	-	\$293,458	
28	Agricultural Bank of China	China	455,174	29	\$181,412	17.9%	\$37,391	19.5%	\$4,576,306	

Рисунок. А.5 – Офіційний рейтинг Fortune Global 500 версія 2022 року
Джерело: *Fortune 500 Global Companies – 2022 Version* [65]

ДОДАТОК Б

Стаття

Науковий журнал «**ECONOMIC SYNERGY**», випуск 1 (7), 2023

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-11>

Олег Анатолійович ГАВРИШ,

доктор технічних наук, професор,

професор кафедри міжнародної економіки,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-1961-3267

Ірина Олексіївна КАРПЕНКО,

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

спеціальності 051 «Економіка»,

освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0009-0006-8592-588X

ІННОВАЦІЇ ЯК ІМПЕРАТИВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ГЛОБАЛЬНИХ РИНКАХ

Метою статті виступає визначення інновацій як імперативу конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на глобальних ринках. У статті визначено особливості конкуренції на глобальному ринку в XXI ст. Встановлено, що стратегіями розвитку ТНК виступають стимулювання, створення та використання інновацій за рахунок інтелектуальної діяльності людини, спрямованої на якісне підвищення ефективності виробничих систем та створення й виведення на ринок продукції з новими, кращими споживчими властивостями, і, як наслідок, отримання конкурентних переваг.

Сучасна глобальна економіка – це інформаційно-мережева економіка, у якій народжуються нові види бізнесу, змінюються структура галузей та відбувається загальна трансформація змісту конкуренції, удосконалюються її правила, виникають нові конкурентні переваги, надаючи компаніям нові можливості щодо завоювання ринку.

За таких умов економічна категорія «конкурентоспроможність», залишаючи за собою основну властивість – здатність суб'єкта конкурентних відносин до забезпечення конкурентних переваг, крок за кроком набуває глобального характеру – перетворюється на глобальну конкурентоспроможність і стає все більш спрямована на інноваційний розвиток з використанням випереджальних інновацій, що суттєво впливає на інтереси суб'єктів ринкових відносин (партнерів, конкурентів,

споживачів тощо). Виділено риси, властиві глобальній конкурентоспроможності, які чітко обумовлюють конкурентні переваги країн-лідерів та передових ТНК. Розглянуто інноваційну складову глобальної конкурентоспроможності ТНК.

З метою забезпечення глобальної інноваційної конкурентоспроможності і збереження лідерських позицій ТНК, не зволікаючи, здійснюють розробку, виробництво і просування випереджальних інновацій – інноваційних продуктів, технологій, сервісів, компетенцій, методів конкурентної боротьби, що користуються підвищеним попитом на світових ринках. Визначено характеристики високотехнологічних ТНК.

Проаналізовано рейтинг найбільш інноваційних ТНК та динаміку обсягів інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи і чистих продажів компаній-інвесторів з ЄС, США, Китаю, Японії, світу в цілому.

У XXI ст. ключова роль у глобальних процесах економічного розвитку належить інноваціям, синхронізованим з досягненнями науково-технічного прогресу, які забезпечують беззаперечний успіх в конкурентній боротьбі як країн, так і окремих ТНК, що постачають на глобальні ринки значну частку високотехнологічної продукції.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій, інформаційно-мережева економіка, глобальна інноваційна конкурентоспроможність.

Oleg GAVRYSH

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Professor of the Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID ID: 0000-0002-1961-3267

Iryna KARPENKO

4th year student of the first (bachelor's) level of higher education,
specialty 051 «Economics»,
educational and professional program «International Economics»,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID ID: 0009-0006-8592-588X

INNOVATION AS IMPERATIVE FOR COMPETITIVENESS OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN GLOBAL MARKETS

The purpose of the article is to define innovation as an imperative for the competitiveness of transnational corporations in global markets.

The article identifies the peculiarities of competition in the global market in the XXI century. It is established that the strategies of TNC development are stimulation, creation and use of innovations through human intellectual activity aimed at qualitative improvement of efficiency of production systems and creation and launch of products with new, better consumer properties, and, as a result, gaining competitive advantages.

Today's global economy is an information and networked economy, in which new types of business are emerging, the structure of industries is changing, and there is a general transformation of the content of competition, its rules are being improved, new competitive advantages are emerging, providing companies with new opportunities to conquer the market.

Under such conditions, the economic category of «competitiveness», while retaining its main property – the ability of a subject of competitive relations to ensure competitive advantages, is gradually becoming global in nature – it is transforming into global competitiveness and is becoming increasingly focused on innovative development using advanced innovations, which significantly affects the interests of market participants (partners, competitors, consumers, etc.). The features inherent in global competitiveness that clearly determine the competitive advantages of the leading countries and advanced TNCs are highlighted. The innovative component of global competitiveness of TNCs is considered.

In order to ensure global innovation competitiveness and maintain leadership positions, TNCs immediately develop, produce and promote advanced innovations – innovative products, technologies, services, competencies, methods of competition that are in high demand in world markets. The characteristics of high-tech TNCs are determined.

The ranking of the most innovative TNCs and the dynamics of investments in R&D and net sales of investor companies from the EU, the USA, China, Japan, and the world as a whole are analyzed.

In the XXI century, a key role in global economic development processes belongs to innovations synchronized with the achievements of scientific and technological progress, which ensure undeniable success in the competitive struggle of both countries and individual TNCs that supply a significant share of high-tech products to global markets.

***Keywords:* innovations, competitiveness of transnational corporations, information and network economy, global innovation competitiveness.**

Постановка проблеми. Сучасний етап глобалізації світової економіки характеризується зростанням ролі транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) у міжнародному співробітництві, які завдяки своїй інтегрованій структурі, централізації та концентрації ресурсів забезпечують розвиток міжнародних економічних зв'язків і відносин між компаніями різних країн та домінування на конкурентних світових ринках. Однією з головних конкурентних переваг ТНК в інформаційному суспільстві XXI століття є стимулювання, створення та використання інновацій, що досягається, в тому числі, завдяки високому науково-технічному і кадровому потенціалу. За таких умов, будучи важливою підсистемою світової економічної системи, ТНК мають визначальний вплив на розвиток світової економічної системи і є безперечним рушієм інноваційного розвитку в глобальному вимірі. Ключовими ознаками нинішнього етапу розвитку суспільства є безперервний, невідворотний інноваційний процес, зміна цивілізаційних цінностей на користь інтелектуалізації, впровадження нових технологій як у виробничій, так і в управлінській сферах бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, практичні та методологічні аспекти забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на глобальних ринках досліджені у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Насамперед, у працях таких учених, як Свидрук І.І., Миронов Ю.Б. [1], Безгін К.С. [2], Кравченко Н.В. [3], Ракітіна Н.О. [4], Бак Г.О. [5], Кастельс М. [6], Тараненко І.В., Яременко С.С., Мішустіна Т.С. та ін. [7], Швиданенко О.А. [8], Бусарева Т.Г. [9], Шумпетер Й.А. [10], Карлота П. [11], Зубко Г.Ю. [12] та інших. Проте дослідження ролі інноваційної активності у забезпеченні конкурентоспроможності ТНК в науковій літературі розкрито недостатньо.

Метою статті виступає визначення інновацій як імперативу конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на глобальних ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкуренція на глобальному ринку в XXI ст. – це не змагання одного продукту з іншим аналогічним, ефективності проти неефективності, а перехід від «лінійної інновації» до «нелінійної» [1]. При цьому лінійна парадигма інноваційного розвитку «наука – техніка – виробництво» замінюється нелінійною, що цілком природно й закономірно. Адже відповідно до нелінійної парадигми інновації можуть ви-

никати у будь-якій частині підприємства, суспільства й світу та/або на стиках різних напрямів і концепцій, до того ж серед управлінських впливів мають превалювати ймовірнісні рішення через наявність не лише детермінованих, а й випадкових факторів і подій. Характерною рисою нелінійної парадигми поряд з іншим є застосування абсолютно нових бізнес-моделей та моделей співпраці, що народжуються як у міжфірмовій конкурентній боротьбі, так і у взаємовигідному партнерстві. Результатом цих взаємовідносин є розширення сфери створення інноваційних рішень, які завдяки безперешкодному доступу до нових технологій максимально задовольняють ринкові потреби і забезпечують значні конкурентні переваги суб'єктам інноваційного розвитку [2].

Еволюція ТНК – від локальних та регіональних процесів розвитку ТНК до всеохоплюючих нині глобальних процесів вказує на тісний взаємозв'язок між процесами глобалізації та розвитком ТНК, які, будучи породженням глобалізаційних процесів, стають драйверами розвитку цих процесів [3, 4].

Стратегіями розвитку ТНК виступають: стимулювання, створення та використання інновацій за рахунок інтелектуальної діяльності людини, спрямованої на якісне підвищення ефективності виробничих систем та створення й виведення на ринок продукції з новими, кращими споживчими властивостями, і, як наслідок, отримання конкурентних переваг. Найбільші ТНК, маючи значну економічну та політичну вагу, часто є впливовішими, ніж деякі держави. Політика розвинених країн відносно ТНК полягає у використанні їх конкурентних переваг, завдяки чому формується конкурентоспроможність країни, особливо, що стосується високотехнологічних галузей економіки [5].

Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що інноваційною основою сучасної глобальної економіки є комп'ютерні та телекомунікаційні мережі, які, формуючи глобальний кіберпростір, долають національні й територіальні межі руху інформації, сприяють глобалізації виробництва й ринків капіталу, підвищують конкурентоспроможність продукції і фактично забезпечують перехід суспільства до інформаційної стадії розвитку. Як зазначає М. Кастельс, «інформація циркулює в мережах: у мережах між компаніями, у мережах всередині компаній, у персональних мережах і в комп'ютерних мережах» [6]. Отже, сучасна глобальна економіка – це інформаційно-мережева економіка, яка:

- заснована на генеруванні знань та обробці інформації за допомогою комп'ютерних технологій, які спираються на досягнення науково-технічного прогресу;
- організована в мережі, які завдяки телекомунікаційній та транспортній інфраструктурі пов'язують виробничу, фінансову, науково-інноваційну та інші види діяльності в єдиний господарський механізм;
- замінює вертикально-ієрархічні форми управління виробництвом та реалізацією продукції мережевими формами, що відповідає глобальним моделям сучасного етапу науково-технічного розвитку.

У глобальній інформаційно-мережевій економіці народжуються нові види бізнесу, змінюються структура галузей та відбувається загальна трансформація змісту конкуренції, удосконалюються її правила, виникають нові конкурентні переваги, надаючи компаніям нові можливості щодо завоювання ринку. За таких умов економічна категорія «конкурентоспроможність», залишаючи за собою основну властивість – здатність суб'єкта конкурентних відносин до забезпечення конкурентних переваг, крок за кроком набуває глобального характеру – перетворюється на глобальну конкурентоспроможність і стає все більш спрямована на інноваційний розвиток з використанням випереджальних інновацій, що суттєво впливає на інтереси суб'єктів ринкових відносин (партнерів, конкурентів, споживачів тощо). Фактори конкурентоспроможності, які спочатку носили стимулюючий характер щодо впровадження поліпшених технологій, підвищення якості продукту (товарів та послуг), тепер стають факторами глобальної конкурентоспроможності, серед яких: створення й впровадження інновацій, людський фактор, цифровізація, підтримуюча політика та соціальна згуртованість тощо. У глобальній інформаційно-мережевій економіці фактори глобальної конкурентоспроможності перетворюються на інструмент радикальних змін – адже інновації як продукт науково-технічного прогресу, що створюються та впроваджуються завдяки взаємодії та співпраці, не лише зміцнюють конкурентні переваги суб'єктів ринкових відносин, а й впливають на суспільний розвиток у глобальному масштабі [7, 8].

З огляду на зазначене, глобальній конкурентоспроможності властиві риси, які чітко обумовлюють конкурентні переваги країн-лідерів та передових ТНК. Передусім це:

- багатоаспектність, коли фактори виробництва та просування на ринок продукту враховуються не відокремлено, як було прийнято раніше, а в сукупності. Адже тепер ТНК конкурують не тільки на ринках збуту, а й в області інновацій, інтелектуальних, фінансових і природних ресурсів;
- адаптивність, коли у використанні адаптивних маркетингових підходів на різних ринках ТНК гнучко і мобільно реагують на поведінку споживачів та коливання попиту;
- динамізм, що проявляється у своєчасному та адекватному реагуванні ТНК на зміни позицій конкурентів, на радикальні ринкові зміни, на скорочення життєвих циклів продукції і циклів розробки нових технологій, а також у передбачуваності корпораціями майбутніх запитів споживачів, щоби бути готовими задовольнити їх до того, як це зроблять конкуренти;
- агресивність, що проявляється в інтенсивній та блискавичній поведінці ТНК з метою порушення існуючої рівноваги у розстановці сил на ринку, руйнування переваг конкурентів і досягнення власних конкурентних переваг [9].

Як свідчать результати наукових розвідок, позитивний вплив інновацій на глобальну конкурентоспроможність ТНК та економічне зростання є загальною закономірністю. Загальною закономірністю є також позитивний вплив глобальної конкуренції на розвиток інновацій через прагнення ТНК на базі науково-технологічних та організаційно-управлінських інновацій швидко й своєчасно отримати ринкові переваги, а отже, досягнути успіху в ринковій боротьбі з конкурентами. Зіставивши зазначене, можна говорити про позитивний зворотний зв'язок, що існує між інноваціями та глобальною конкурентоспроможністю ТНК.

У складі глобальної конкурентоспроможності ТНК автори виділяють:

- глобальну виробничу конкурентоспроможність ТНК, в основу якої покладено історично виправдане прагнення виробників здобути найкращі умови для своєї діяльності й підвищити конкурентоспроможність своїх товарів чи послуг на ринку,
- глобальну структурну конкурентоспроможність ТНК, яка була розвинена в ході еволюції і для якої є характерним боротьба за посилення позицій на ринку, монополізація

ринків збуту, джерел сировини, використання досягнень науково-технічного прогресу, вигідних умов щодо джерел фінансування,

- глобальну інноваційну конкурентоспроможність ТНК, яка на відміну виробничої та структурної конкурентоспроможності, що є базовими для будь-яких учасників ринкових відносин, є обов'язковою складовою глобальної конкурентоспроможності ТНК, без якої сьогодні неможливо забезпечити високі конкурентні позиції ТНК на глобальних ринках [4].

Успіх ТНК у сучасній конкурентній боротьбі забезпечують інноваційність, масштабне залучення надбань науково-технічного прогресу і, передусім, людський фактор, оскільки саме людина, її освіта, компетенції, креативність та високий професійно-кваліфікаційний рівень визначають здатність до продукування й широкого впровадження інноваційних висококонкурентних товарів, послуг і сервісів з якісно новими властивостями, які породжують нові потреби споживачів і обумовлюють попит на створені інновації.

Далі розглянемо більш детально інноваційну складову глобальної конкурентоспроможності ТНК, зосередившись на деяких аспектах.

Передусім, варто згадати науковий спадок Й. Шумпетера й звернути увагу на здатність глобальної інноваційної конкуренції «творчо руйнувати» національні й глобальні ринки, спрямовуючи їх розвиток у напрямі інноваційності [10]. Саме ТНК, завдяки інноваціям, розробляють та насичують ринок новими товарами, технологіями сервісами, «творчо руйнуючи» ринки, витісняючи з них «старі» продукти, «застарілі» форми організації виробництва, менеджменту й маркетингу, а також конкурентів, недостатня інноваційна діяльність яких не дозволяє «виживати» у конкурентній боротьбі.

Стан глобального ринку стрімко змінюється і тепер не достатньо залишатися у тренді – його треба випереджати, оскільки саме фактор часу поряд з іншим визначає лідерські позиції компанії на конкурентному ринку, причому не в перспективі, а саме зараз. Інноваційне випередження – прерогатива ТНК. З метою забезпечення глобальної інноваційної конкурентоспроможності і збереження лідерських позицій ТНК, не зволікаючи, здійснюють розробку, виробництво і просування випереджальних інновацій – інноваційних продуктів, технологій, сервісів, компетенцій, методів

конкурентної боротьби, які користуються підвищеним попитом на світових ринках. На відміну від інноваційного випередження інноваційне запізнення – це, передусім, непродуктивна втрата часу, що призводить до ситуації, коли компанії вимушені шукати інновації на ринку, імітувати та використовувати розробки передових ТНК, наприклад, придбавши ліцензії та патенти.

На нинішньому етапі розвитку суспільства конкурентні переваги ТНК є загальноновизнаними, але безперечними лідерами є високотехнологічні ТНК, які за рахунок своїх широких можливостей щодо створення й впровадження технічних і технологічних інновацій, монополізують високотехнологічні галузі виробництва. Для роботи високотехнологічних ТНК є характерним [4]:

- «бурхливе» навколишнє середовище;
- невизначеність перспектив розвитку ринку і галузі;
- зосередження на використанні інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ);
- діяльність на глобальних ринках в умовах загострення конкуренції, що «підштовхує» ТНК до активізації інноваційної діяльності;
- створення нових або удосконалення існуючих продуктів, що породжують абсолютно нові потреби споживачів, які своєю чергою вимагають відповідних нововведень;
- значні інвестиції у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі – НДДКР);
- значна частка вартості нематеріальних активів у загальній вартості компанії;
- підвищення уваги до знань, умінь та високого рівня кваліфікації персоналу компанії тощо.

Високотехнологічні ТНК перетворюють на прибутковий бізнес виробництво продукції, яке ґрунтується на використанні інновацій у галузях: інформатики та телекомунікацій; комп'ютерної та робототехніки; мікробіології, генетики та біохімії (біотехнології); нанотехнологій; нових матеріалів та нових джерел енергії; авіа-космічної та лазерної техніки, оптоелектроніки; медицини, фармакології та екології; систем штучного інтелекту, глобальних інформаційних мереж; інтегрованих високошвидкісних транспортних систем, генної інженерії, мембранних і квантових технологій, мікромеханіки, фотоніки, термоядерної енергетики тощо. Створюючи інновації у згадуваних сферах, високотехнологічні ТНК

беруть активну участь у становленні п'ятого технологічного укладу та інтенсифікують розвиток високих технологій, що належать до шостого технологічного укладу [11, 12], тим самим забезпечуючи розвиток людства у параметрах нової техніко-економічної парадигми, базовими принципами якої є:

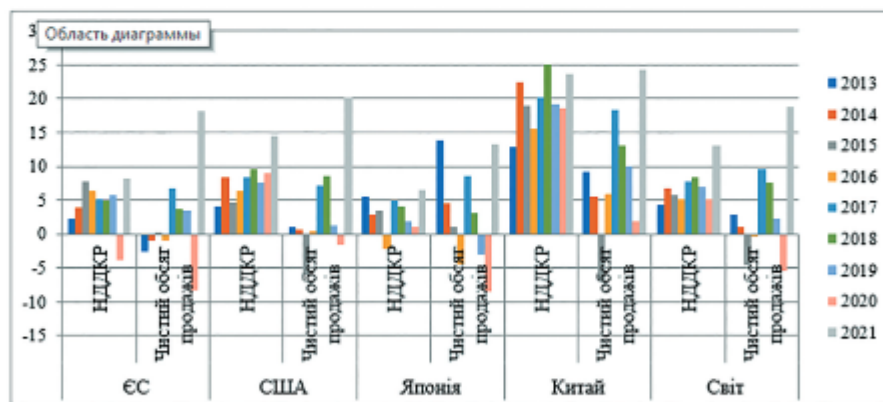
- зростання витрат на інноваційну діяльність;
- розвиток інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій;
- формування інтелектуальних активів та забезпечення зростання інтелектуальної складової праці;
- пріоритетний розвиток науки та освіти як визначального фактору науково-технічного прогресу та основи підвищення конкурентоспроможності.

Основоположним механізмом забезпечення глобальної інноваційної конкурентоспроможності високотехнологічних ТНК є вертикально-горизонтально-мережева інтеграція материнської компанії, її власних центрів досліджень і закордонних підрозділів, їх взаємодія у виробничій, організаційній, фінансовій та інших сферах за допомогою глобальних інформаційних мереж. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють здійснювати швидко й ефективно інтеграцію інноваційних ідей, розробок, технологій, ресурсів для створення інновацій, які синхронізовані з досягненнями науково-технічного прогресу і відповідають викликам сучасності та науково-прогнозованим орієнтирам на майбутнє. Впровадження ІКТ зробило час і рівень використання інформації істотними факторами успішного розвитку.

23 вересня 2022 року Boston Consulting Group (BCG) опублікувала рейтинг найбільш інноваційних ТНК [13], до якого традиційно входять світові гіганти в технологічній та цифровій галузі, фармацевтичній та автомобільній промисловості. До десятки лідерів увійшли Apple, Microsoft, Amazon, Alphabet (до якої входить компанія Google), Tesla, Samsung, Moderna, Huawei, Sony і IBM. У своєму дослідженні консультанти BCG серед факторів, які обумовлюють найкращі інноваційні показники, виокремлюють високу якість управління інноваціями протягом життєвого циклу інновацій, моделювання інноваційних процесів, здатність використовувати інформацію для формування стратегії та прийняття рішень, зрілість для масштабування інновацій та швидкого виходу на ринок тощо.

13 грудня 2022 року Європейська Комісія опублікувала звіт «The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard» [14] про результати аналізу 2500 глобальних корпорацій, які інвестували найбільші суми в НДДКР в усьому світі в 2021 році. Вказано, що кожна з цих компаній зі штаб-квартирами в 41 країні і понад 900 тисячами дочірніх компаній по всьому світу, інвестувала понад 48,5 мільйонів євро в НДДКР в 2021 році. Загальний обсяг інвестицій в усі 2500 компаній склав 1093,9 мільярдів євро, або 86 % світових НДДКР, фінансованих бізнесом. До топ-2500 входять 361 компанія з ЄС (17,6 % від загальної суми), 822 компанії з США (40,2 %), 678 компаній з Китаю (17,9 %), 233 компанії з Японії (10,4 %) і 406 компаній з решти світу – RoW (у тому числі, компанії з Південної Кореї (53), Швейцарії (55), Великобританії (95), Тайваню (84) та компаній з інших 18 країн, загальною часткою 13,9 %).

Інвестиції в НДДКР продовжували суттєво зростати. Більшість корпоративних фінансових показників, які дуже постраждали під час пандемії, продемонстрували значне відновлення, зокрема, чисті продажі. Компанії, що входять до рейтингу, інвестували у 2021 році на 14,8 % більше, ніж у 2020 році. Чистий обсяг продажів 2500 компаній зросли на майже на 20 %, досягнувши 23,1 трильйона євро, на противагу падінню на 4,6 % у рейтингу 2021 року (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка обсягів інвестицій у НДДКР та чистих продажів компаній-інвесторів з ЄС, США, Китаю, Японії, світу в цілому за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано за [14]

За останні 10 років частка НДДКР компаній ЄС та Японії у загальному обсязі НДДКР зменшилася. Зменшення їхньої частки у загальному обсязі НДДКР відповідає збільшенню частки НДДКР інших країн/регіонів, особливо компаній, розташованих у Китаї.

На глобальному рівні звіт EU Industrial R&D Investment Scoreboard 2022 [14] демонструє поглиблення глобальних технологічних змагань в чотирьох ключових секторах, на які припадає понад три чверті загального обсягу інвестицій в НДДКР: виробники інформаційно-комунікаційних технологій – ІКТ (22,6 %), галузь охорони здоров'я (21,5 %), ІКТ-послуги (19,8 %) та автомобільна промисловість (13,9 %).

В ЄС основною опорою корпоративних НДДКР є автомобільний сектор, на який припадає 32,5 % від загального обсягу НДДКР. Компанії у сфері охорони здоров'я також продемонстрували значне зростання НДДКР, що перевищує середній показник по ЄС (11,5 %), а також у фінансовій сфері (14,7 %). Хімічна промисловість, аерокосмічна та оборонна галузі відновилися після минулорічного падіння, продемонструвавши хоч і скромне, але зростання НДДКР (4,8 % та 0,6 % відповідно); темпи зростання хімічного сектору були достатніми, щоб досягти (5,3 млрд євро), але в аерокосмічній та оборонній галузях та оборонного сектору все ще майже на 2 млрд євро нижчий за показник 2019 року (8,2 млрд євро).

Зростанню НДДКР американських компаній сприяли сектори, що інвестують в НДДКР, а саме: автомобільна галузь (27,1 %), ІКТ-послуги (21,2 %), охорона здоров'я (18,5 %) та ІКТ-виробники (10,0 %).

Фірми зі штаб-квартирою в Китаї в секторах ІКТ-виробники (18,0 %), ІКТ-послуги (21,6 %), промисловість (32,2 %), будівництво (21,7 %) та охорона здоров'я (35,8 %) зробили найбільший внесок у загальне зростання НДДКР.

У 2021 році технологічні перегони посилюються: компанії ЄС демонструють відновлення, компанії США та Китаю продовжують різко збільшувати інвестиції в НДДКР, а японські компанії йдуть слідом за ними. Як результат, частка світових інвестицій в НДДКР компаній ЄС зменшилася до 17,6 %, а частка компаній США досягла 40,2 % у 2021 році. Китайські компанії продовжили різко збільшувати свою частку в НДДКР, досягнувши 17,9 %. Натомість частка японських компаній навпаки, частка японських компаній у глобальному рейтингу продовжувала скорочуватися (10,4 %). У цілому, зростання інвестицій у НДДКР у чотирьох ключових секторах

було вищим для компаній США та Китаю, ніж для компаній з ЄС, що увійшли до зазначеного рейтингу.

З усього наведеного випливає, що в сучасних умовах загальна стратегія ТНК, що базується на інноваційному розвитку та необхідному інвестиційному забезпеченні, завжди визначає гідне місце ТНК у найбільш вагомих для транснаціонального бізнесу сферах і обумовлює виключну роль ТНК в інноваційному розвитку світової економіки в цілому.

Висновки та пропозиції. Глобальна інноваційна конкуренція – це передусім суперництво на глобальних ринках між провідними високотехнологічними ТНК, які представляють високорозвинені країни світу. Розташовані по всьому світу, високотехнологічні ТНК чинять визначальний вплив на розвиток інноваційних систем як країн базування ТНК, так і приймаючих країн. Підтримка діяльності ТНК з боку урядів передових країн обумовлена їх розумінням щодо залежності розвитку й процвітання держави від впровадження новітніх технологій при виробництві конкурентоспроможної продукції, розвитку існуючих та організації нових, передусім високотехнологічних галузей виробництва, освоєння зарубіжних ринків. Таким чином, у XXI ст. ключова роль у глобальних процесах економічного розвитку належить інноваціям, синхронізованим з досягненнями науково-технічного прогресу, які забезпечують беззаперечний успіх в конкурентній боротьбі як країн, так і окремих ТНК, що поставляють на глобальні ринки значну частку високотехнологічної продукції.

© **Гавриш О.А., Карпенко І. О., 2023**

ЛІТЕРАТУРА

1. Свидрук І.І., Миронов Ю.Б. Розвиток конкурентних стратегій за умов глобалізації економіки. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*. 2017. Вип. 27(7). С. 21–26.
2. Безгін К. С. Імплементация нелінійної парадигми інноваційного менеджменту. *Економіка України*. 2017. № 9. С. 59–71.
3. Кравченко Н.В. Глобальні детермінанти трансформації конкурентних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 19, частина 2. 2018. С. 42–47.

4. Ракітіна Н.О. Конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій високотехнологічного бізнесу: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2016. 285 с.
5. Бак Г. О. Лідерство транснаціональних корпорацій у світовому створенні інновацій. *Економічний часопис-XXI*. 2012. №3-4. С. 16-19.
6. Castells M. *The Rise of the Network Society. Information Age*, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition. Wiley-Blackwell, 2009. 597 p.
7. Маркетингове стратегічне управління конкурентоспроможністю на мікро-, мезо- і макрорівнях: монографія / І.В. Тараненко, С.С. Яременко, Т.С. Мішустіна та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Тараненко. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2017. 284 с.
8. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ: КНЕУ, 2007. 312 с.
9. Бусарева Т.Г. Конкурентоспроможність ТНК у парадигмі економіки знань: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.02. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет. Західноукраїнський національний університет. 2020. 555 с.
10. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку : Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу; пер. з англ. В. Старка. Київ: Вид. дім «Кієво-Моги́л. акад.», 2011. 242 с.
11. Carlota P. Finance and technical change: A long-term view. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*. 2011. № 1. P. 10-35. URL: <https://carlotaperez.org/wp-content/downloads/publications/theoretical-framework/Finance%20and%20Techn%20ch%20in%20AJSTID.pdf>.
12. Зубко Г.Ю. Шостий технологічний уклад: інфраструктурно-правовий аспект, Підприємство, господарство, право. *Адміністративне право і процес*. №11. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/11/39.pdf>.
13. The world's most innovative companies (according to BCG). URL: <https://www.consultancy.uk/news/32425/the-worlds-most-innovative-companies-according-to-bcg>.
14. The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>. URL: <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>.

REFERENCES

1. Svydruk I.I., Myronov Yu.B. Rozvytok konkurentnykh stratehii za umov hlobalizatsii ekonomiky. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. Serii ekonomichna*. 2017. Vyp. 27(7). pp. 21–26.

2. Bezghin K. S. Implementatsiia nelineinoi paradyhmy innovatsiinoho menedzhmentu . *Ekonomika Ukrainy*. 2017. № 9. pp. 59-71.
3. Kravchenko N.V. Hlobalni determinanty transformatsii konkurentnykh vidnosyn. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vypusk 19, chastyna 2. 2018. pp. 42-47.
4. Rakitina N.O. Konkurentospromozhnist transnatsionalnykh korporatsii vysokotekhnolohichnoho biznesu: dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.02; Derzh. VNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana». Kyiv, 2016. 285 p.
5. Bak H. O. Liderstvo transnatsionalnykh korporatsii u svitovomu stvorenni innovatsii. *Ekonomichnyi chasopys-XXI*. 2012. №3-4. pp. 16-19.
6. Castells M. *The Rise of the Network Society. Information Age, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition*. Wiley-Blackwell, 2009. 597 p.
7. Marketynhove stratehichne upravlinnia konkurentospromozhnistiu na mikro-, mezo- i makrorivniakh: monohrafiia / I.V. Taranenko, S.S. Yaremenko, T.S. Mishustina ta in.; za nauk. red. d-ra ekon. nauk, prof. I.V. Taranenko. Dnipro: Universytet imeni Alfreda Nobelia, 2017. 284 p.
8. Shvydanenko O.A. Hlobalna konkurentospromozhnist: teoretychni ta prykladni aspekty: monohrafiia. Kyiv: KNEU, 2007. 312 p.
9. Busarieva T.H. Konkurentospromozhnist TNK u paradyhmi ekonomiky znan: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.02. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet. Zakhidnoukrainskyy natsionalnyi universytet. 2020. 555 p.
10. Shumpeter Y. A. *Teoriia ekonomichnoho rozvytku : Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu*; per. z anh. V. Starka. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohyl. akad.», 2011. 242 p.
11. Carlota P. Finance and technical change: A long-term view. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*. 2011. № 1. pp. 10-35. URL: <https://carlotaperez.org/wp-content/downloads/publications/theoretical-framework/Finance%20and%20Techn%20ch%20in%20AJSTID.pdf>.
12. Zubko H.Iu. Shostyiy tekhnolohichnyi ukhad: infrastruktumno-pravovyy aspekt, Pidpriumstvo, gospodarstvo, pravo. *Administratyvne pravo i protses*. №11. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/11/39.pdf>.
13. The world's most innovative companies (according to BCG). URL: <https://www.consultancy.uk/news/32425/the-worlds-most-innovative-companies-according-to-bcg>.
14. The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>. URL: <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>.

СТАТТЯ НАДІЙШЛА ДО РЕДАКЦІЇ 27.02.2023

ДОДАТОК В

Тези доповідей

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК РУШІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СВІТОВОМУ ВИМІРІ

Карпенко І.О., студентка ФММ
Глуценко Я. І., кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Сучасний етап глобалізації світової економіки характеризується зростанням ролі транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) у міжнародному співробітництві, які завдяки своїй інтегрованій структурі, централізації та концентрації ресурсів забезпечують розвиток міжнародних економічних зв'язків і відносин між компаніями різних країн та домінування на конкурентних світових ринках. Однією з головних конкурентних переваг ТНК в інформаційному суспільстві XXI століття є стимулювання, створення та використання інновацій, що досягається, в тому числі, завдяки високому науково-технічному і кадровому потенціалу. За таких умов, будучи важливою підсистемою світової економічної системи, ТНК корпорації мають визначальний вплив на розвиток світової економічної системи і є безперечним рушієм інноваційного розвитку в глобальному вимірі.

Стрімкий розвиток транснаціонального сектора в структурі світової економіки, ключовою ланкою якого є ТНК, які все повніше охоплюють процеси кооперування між підприємствами різних країн, зміцнюють взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, є підґрунтям збільшення масштабів глобалізації [1]. Адже сучасний етап розвитку світового господарства характеризується збільшенням та розширенням обсягів товарообміну; трансформацією системи міжнародного поділу праці; поступовим поглибленням регіональної інтеграції; інтенсифікацією глобальних проблем, вирішення яких можливе завдяки міжнародній співпраці тощо [2].

Ключовими ознаками нинішнього етапу розвитку суспільства є безперервний, невідворотний інноваційний процес, зміна цивілізаційних цінностей на користь інтелектуалізації, впровадження нових технологій як у виробничій, так і в управлінській сферах бізнесу.

В інформаційному суспільстві XXI століття транснаціоналізація масштабно охопила інноваційну сферу. Створення потужних науково-дослідних центрів на базі ТНК з метою інноваційного забезпечення виробництва та реалізації продукції, застосування нових знань і технологій в інвестиційній, науково-технічній, виробничій, торгівельній та інших сферах охоплюють співпрацю країн на територіях ведення їх діяльності. Завдяки цьому ТНК позитивно впливають на розвиток приймаючих країн, зокрема в частині цифровізації економіки, підвищення культури ведення бізнесу та споживання товарів і послуг згідно з міжнародними стандартами тощо. У свою чергу зростання вартості виробничих і маркетингових інтелектуальних активів внаслідок активізації інноваційної діяльності ТНК є суттєвим фактором підвищення ефективності як національних економічних систем, так і глобальної економіки в цілому [3].

Виконуючи головну роль у визначенні інноваційних напрямів розвитку окремих галузей і світової економіки в цілому, ТНК монополізують високотехнологічні галузі виробництва, і за рахунок своїх широких можливостей щодо технічних і технологічних новацій, темпи впровадження яких постійно зростають, беруть активну участь у процесі становлення п'ятого технологічного укладу, коли інформація і знання стали новим фактором виробництва (обчислювальна техніка, телекомунікації, робототехніка, мікро- і оптиковолоконні технології, Інтернет, біотехнології, штучний інтелект) та створення підґрунтя для переходу до шостого технологічного укладу шляхом перетворення проривних інновацій в прибутковий бізнес у сфері біо- і нанотехнологій, генної інженерії, мембранних і квантових технологій, мікроелектроніки, фотоніки, термоядерної енергетики, систем штучного інтелекту, глобальних інформаційних мереж; інтегрованих високошвидкісних транспортних систем тощо [4; 5].

Загальні світові інвестиції у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі -НДДКР) з 1996 по 2022 неухильно зростають [6]. Ключовою ознакою сьогодення є те, що створення інновацій стає важливим видом діяльності ТНК, а також сферою інвестування їх капіталу в НДДКР. На даний час ТНК контролюють понад дві третини основних потоків науково-технологічних знань (патентів і ліцензій, авторських прав, товарних знаків, ноу-хау), що вказує на провідну роль ТНК у міждержавному науково-технологічному обміні [3].

Зміцнення позицій ТНК в світовій економіці, у тому числі, в інноваційному аспекті їх діяльності, пов'язано як зі збільшенням їх кількості, так і з розширенням переліку країн базування їх дочірніх компаній, відділень, філій, підприємств тощо.

23 вересня 2022 Boston Consulting Group (BCG) опублікувала рейтинг найбільш інноваційних ТНК [7], до якого традиційно входять світові гіганти в технологічній та цифровій галузі, фармацевтичній та

автомобільній промисловості. До десятки лідерів увійшли Apple, Microsoft, Amazon, Alphabet (до якої входить компанія Google), Tesla, Samsung, Moderna, Huawei, Sony і IBM. У своєму дослідженні консультанти BCG серед факторів, які обумовлюють найкращі інноваційні показники, виокремлюють високу якість управління інноваціями протягом життєвого циклу інновацій, моделювання інноваційних процесів, здатність використовувати інформацію для формування стратегії та прийняття рішень, зрілість для масштабування інновацій та швидкого виходу на ринок тощо.

13 грудня 2022 р. Європейська Комісія опублікувала звіт «The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard» [8] про результати аналізу 2500 глобальних корпорацій, які інвестували найбільші суми в НДДКР в усьому світі в 2021 році. Вказано, що кожна з цих компаній зі штаб-квартирами в 41 країні і понад 900 тисячами дочірніх компаній по всьому світу, інвестувала понад 48,5 млн євро в НДДКР в 2021 році. Загальний обсяг інвестицій в усі 2500 компаній склав 1093,9 млрд євро, або 86% світових НДДКР, фінансованих бізнесом. До топ-2500 входять 361 компанія з ЄС (17,6% від загальної суми), 822 компанії з США (40,2%), 678 компаній з Китаю (17,9%), 233 компанії з Японії (10,4%) і 406 компаній з решти світу – RoW (у тому числі, компанії з Південної Кореї (53), Швейцарії (55), Великобританії (95), Тайваню (84) та компаній з інших 18 країн, загальною часткою 13,9%).

Інвестиції в НДДКР продовжували суттєво зростати. Більшість корпоративних фінансових показників, які сильно постраждали під час пандемії, продемонстрували значне відновлення, зокрема, чисті продажі. Компанії, що входять до рейтингу, інвестували у 2021 році на 14,8% більше, ніж у 2020 році. Чистий обсяг продажів 2500 компаній збільшився майже на 20%, досягнувши 23,1 трильйони євро, на протиположну падінню на 4,6% за даними 2020 року (рис. 1).

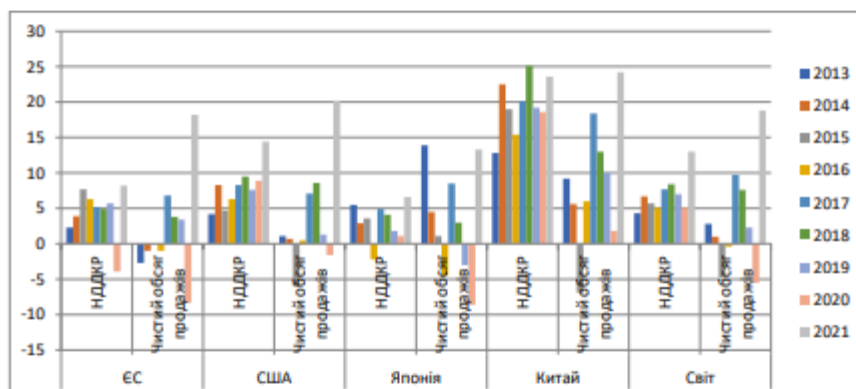

Рис. 1. Динаміка обсягів інвестицій у НДДКР та чистих продажів компаній-інвесторів з ЄС, США, Китаю, Японії, світу в цілому за 2013-2021 рр.
Джерело: побудовано за [8]

За останні 10 років частка НДДКР компаній ЄС та Японії у загальному обсязі НДДКР зменшилася. Зменшення їхньої частки у загальному обсязі НДДКР відповідає збільшенню частки НДДКР інших країн/регіонів, особливо компаній, розташованих у Китаї.

На глобальному рівні звіт EC publishes EU Industrial R&D Investment Scoreboard 2022 [8] демонструє поглиблення глобальних технологічних змагань у чотирьох ключових секторах, на які припадає понад три чверті загального обсягу інвестицій в НДДКР: виробники інформаційно-комунікаційних технологій – ІКТ (22,6%), галузь охорони здоров'я (21,5%), ІКТ-послуги (19,8%) та автомобільна промисловість (13,9%). (рис. 2).

В ЄС основною опорою корпоративних НДДКР є автомобільний сектор, на який припадає 32,5% від загального обсягу НДДКР. Компанії у сфері охорони здоров'я також продемонстрували значне зростання НДДКР, що перевищує середній показник по ЄС (11,5%), а також у фінансовій сфері (14,7%). Хімічна промисловість, авіаційна та оборонна галузі відновилися після минулорічного падіння, продемонструвавши хоч і скромне, але зростання НДДКР (4,8% та 0,6% відповідно); темпи зростання хімічного сектору були достатніми, щоб досягти передковідного рівня НДДКР (5,3 млрд євро), але в авіаційній та оборонній галузях все ще майже на 2 млрд євро нижчий за показник 2019 року (8,2 млрд євро).

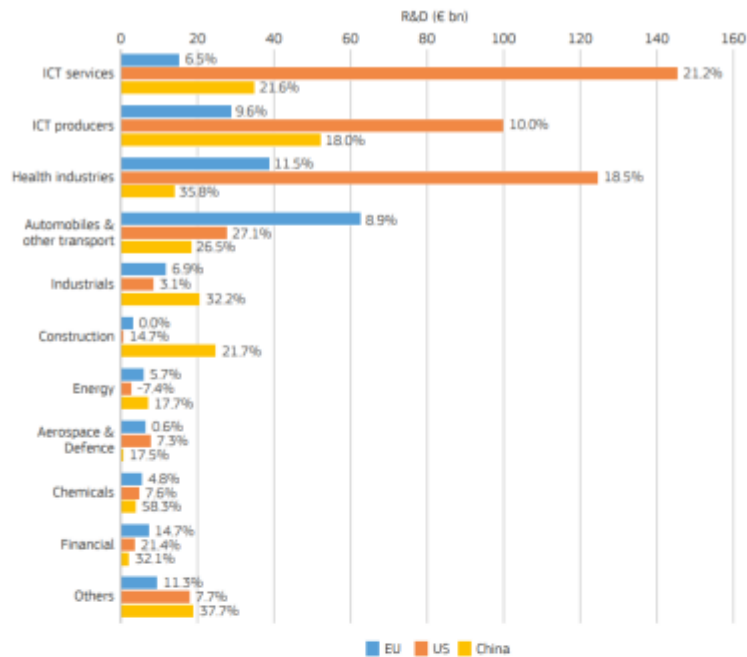

Рис. 2. Інвестиції в НДДКР та темпи зростання за 1 рік за регіонами/країнами та секторами, 2021 рік

Джерело: [8]

Зростанню НДДКР американських компаній сприяли сектори, що інвестують в НДДКР, а саме: автомобільна галузь (27,1%), ІКТ-послуги (21,2%), охорона здоров'я (18,5%) та ІКТ-виробники (10,0%).

Фірми зі штаб-квартирою в Китаї в секторах: ІКТ-виробники (18,0%), ІКТ-послуги (21,6%), промисловість (32,2%), будівництво (21,7%) та охорона здоров'я (35,8%) зробили найбільший внесок у загальне зростання НДДКР.

У 2021 році технологічна гонка посилилася: компанії ЄС демонструють відновлення, компанії США та Китаю продовжують різко збільшувати інвестиції в R&D, а японські компанії йдуть слідом за ними. Як результат, частка світових інвестицій в НДДКР компаній ЄС зменшилася до 17,6%, а частка компаній США досягла 40,2%. Китайські компанії продовжили різко збільшувати свою частку в НДДКР, досягнувши 17,9%. Натомість частка японських компаній у глобальному рейтингу продовжувала скорочуватися (10,4%).

У цілому, зростання інвестицій у НДДКР у чотирьох ключових секторах було вищим для компаній США та Китаю, ніж для компаній з ЄС та Японії, що увійшли до зазначеного рейтингу.

Значні темпи зростання НДДКР компаній зі штаб-квартирою в Китаї призвели до того, що у 2020 році вони випередили японські компанії та компанії зі штаб-квартирою в ЄС - у 2021 році (рис. 3).

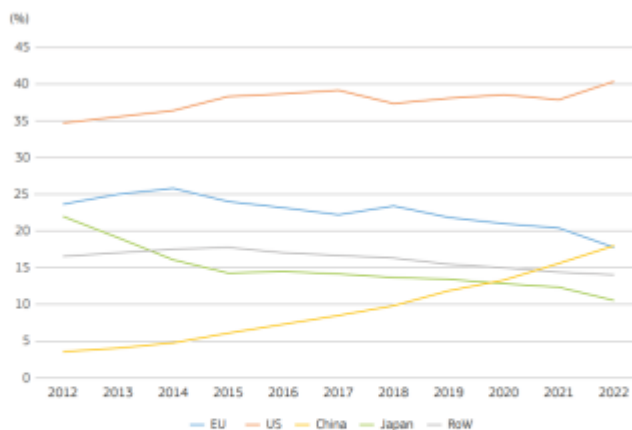

Рис. 3. Частка світових інвестицій в НДДКР за регіонами - 2012-2022 рр.

Джерело: [8]

Як кількість китайських компаній, так і їхні інвестиції в НДДКР помітно зросли в рейтингу. Компанії ЄС інвестували 192,8 млрд євро в 2021 році порівняно з 195,9 млрд євро для китайських компаній. США залишаються на першому місці з 439,7 млрд євро, тоді як Японія відстає як від ЄС, так і від Китаю з показником 113,8 млрд євро.

З усього наведеного випливає, що в сучасних умовах загальна стратегія ТНК, що базується на інноваційному розвитку та необхідному інвестиційному забезпеченні, завжди визначає гідне місце ТНК у найбільш вагомих для транснаціонального бізнесу сферах і обумовлює виключну роль ТНК в інноваційному розвитку світової економіки в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія. Вінниця: ДонУ, 2016. 314 с.
2. Ломачинська І.А., Аджадж Л.І. Інноваційна діяльність ТНК та її роль у розвитку світової економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство/ голов. ред. М.М Палінчак. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. 7, Ч.2. С. 74-78.
3. Савастеева О.М. Інноваційні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/30557/1/283-285.pdf>
4. Carlota P. Finance and technical change: A long-term view. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*. 2011. № 1. P. 10-35. URL: <https://carlotaperez.org/wp-content/downloads/publications/theoretical-framework/Finance%20and%20Techn%20ch%20in%20AJSTID.pdf>
5. Зубко Г. Шостий технологічний уклад: інфраструктурно-правовий аспект, Підприємство, господарство, право. Адміністративне право і процес. №11. 2019. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/11/39.pdf>
6. Total global spending on research and development (R&D) from 1996 to 2022. URL: [https://www.statista.com/statistics/1105959/total-research-and-development-spending-worldwide-ppp-usd/#:~:text=Research%20and%20development%20\(R%26D\)%20spending,converted%20for%20purchasing%20power%20parity.](https://www.statista.com/statistics/1105959/total-research-and-development-spending-worldwide-ppp-usd/#:~:text=Research%20and%20development%20(R%26D)%20spending,converted%20for%20purchasing%20power%20parity.)
7. The world's most innovative companies (according to BCG). URL: <https://www.consultancy.uk/news/32425/the-worlds-most-innovative-companies-according-to-bcg>
8. The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>. URL: <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investment-scoreboard>

ДОДАТОК Г

Довідка про впровадження

16.05. 2023 р.
01/0792-А

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Ректор
Закладу вищої освіти
«Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»,
д.е.н., професор

Варвона ХУДОЛЕЙ
«16» 05 2023 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дипломної роботи
на здобуття ступеня бакалавра за освітньо-професійною програмою:
«Міжнародна економіка» спеціальності 051 «Економіка»
Карпенко Ірини Олексіївни

Результати дипломної роботи на здобуття ступеня бакалавра за освітньо-професійною програмою: «Міжнародна економіка» спеціальності 051 «Економіка» Карпенко Ірини Олексіївни на тему: «Забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій на основі інноваційного розвитку», а саме: розроблений організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій впроваджено в освітній процес на кафедрі менеджменту маркетингу та публічного адміністрування в навчальних дисциплінах Закладу вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», що викладаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти: «Транснаціональні корпорації», «Управління інноваціями» у вигляді навчально-методичних матеріалів для вивчення дисциплін.

Використання зазначених результатів дозволили підвищити якість викладання зазначених навчальних дисциплін.

Завідувач кафедри
менеджменту, маркетингу
та публічного адміністрування,
д.е.н., професор

Ростислав ТУЛЬЧИНСЬКИЙ